

P III
2306

ALTARUL BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI, EPISCOPIEI ARADULUI
ȘI EPISCOPIEI CARANSEBEȘULUI

C U P R I N S U L

ANUL VI (XLV) nr. 1—3 (serie nouă)

ianuarie—martie 1995

Redacția: Toleranța religioasă — — — — — 3

STUDII

Preot AUREL PAVEL: Vechiul Testament în preocupările Sf. Irineu al Lugdunului — — — — —	7
Protodiacon prof. CORNEL OLARIU: Dialog probabil între Socrate și Platon — — — — —	25
Pr. dr. VASILE V. MUNTEAN: Interesul lui Eminescu pentru Bizanț — — — — —	34
Dr. MIRCEA V. HOMESCU: Gândul rostit și sufletul lui C. Brâncuși — — — — —	45
Prof. PANTELIMON CRISTESCU: Gândirea politico-juridică a lui Eftimie Murgu — — — — —	52
ALEXANDRU NEMOIANU: Începuturile „Vetrel românești” din America — — — — —	78

TEXTE PATRISTICE

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA: Evanghelia după Matei în interpretarea Fer. Ieronim — — — — —	83
--	----

URME DIN TRECUT

Prof. CORNEL GHERGA: Momente ale vieții bisericești și culturale din Caransebeș — — — — —	89
ALEXANDRU NEMOIANU: Amintiri despre Virgil Nemoianu — — — — —	97

LECTURI MORALE

Ing. FLORIAN I. GOGA: Crâmpoie de viață — — — — —	100
Prof. EUGEN TĂNASE: Mi-e rușine că sunt fiica voastră... — — — — —	109

ALTARUL BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte: I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
Vicepreședinte: P. S. TIMOTEI, Episcopul Arhidiecezei Timișoare
Hramnăria: P. S. EMILIAN, Episcopul Cărmăneșului
Președinte alile MAIER, vicese administrativ în Arhidieceza Timișoare
Președinte VASILE POP, consilier cultural în Episcopatul Arhidiecezei Timișoare
Președinte IOAN POP, consilier cultural în Episcopatul Cărmăneșului
Președinte NICOLAE MORAR, asistent la Facultatea de Teologie din Timișoara
Președinte COSMA, profesor la Seminarul Teologic din Timișoara
Președinte IOAN TAVAR, profesor la Seminarul Teologic din Timișoara
Președinte CONSTANȚA, profesor la Seminarul Teologic din Timișoara

1-3

4-105, 799

Serie nouă, anul VI (XLV)
ianuarie—martie 1995

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
- Vicepreședinți :** P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
P. S. EMILIAN, Episcopul Caransebeșului.
- Membri :** Preot ILIE MAIER, vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei.
Preot VASILE POP, consilier cultural la Episcopia Aradului.
Preot IONEL POPESCU, consilier cultural la Episcopia Caransebeșului,
Preot IOAN TULCAN — Decanul Facultății de Teologie din Arad.
Preot NICOLAE MORAR, asistent la Facultatea de Teologie din Timișoara.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
- Corectori :** Preot IOAN ȚARNEA,
CONSTANTIN GURAU.
- Redacția și Administrația :** Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. C. D. Loga nr. 7. Cont virament Banca de comerț, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.
Abonamentul anual — lei 8.000

TOLERANȚA RELIGIOASĂ

Toleranța este una din însușirile comportamentului uman de care este foarte mare trebuință mai ales într-o vreme ca aceea pe care o trăim. Așa se face că potrivit deciziei Organizației Națiunilor Unite anul 1995 în care am intrat nu demult, a fost proclamat „Anul internațional al toleranței, al păcii și buneii conviețuiri între oameni și popoare”. Numeroase conflicte, tensiuni și încordări între diferite state, națiuni sau grupuri umane au aprins lumea ca într-un uriaș și devastator „incendiu istoric”. În pragul mileniului al treilea, zeci și sute de mii de ființe umane pier sau sunt mutilate în confruntările de care parcă nu mai scăpăm.

Dacă asemenea fenomene sunt rezultatul intoleranței ce a cuprins sufletul multora, există destule neajunsuri și pe planul credinței, consecință fără îndoială, a intoleranței religioase. „Intoleranța este una dintre piedicile care ne opresc de la a vedea Calea divină și care ne țin departe de ea. Fiind tolerant nu faci decât să accepți prezența semenului tău, să accepți prezența Divinului din el și în același timp îți oferi ție încă o șansă de a te apropia de El Părintele Cereșc” (Raul Dudnic, **Intoleranța noastră cea de toate zilele**, în rev. „Orizont”, Timișoara, nr. 50 din 13 decembrie 1991, p. 2).

Există într-adevăr multă intoleranță în relațiile dintre oameni, inclusiv pe plan religios. Deși n-ar trebui să fie așa, totuși realitatea ne obligă să recunoaștem că însăși creștinii manifestă intoleranță în raporturile dintre ei. Chiar noi românii, deși ne place să ne definim ca fiind un popor tolerant (cf. Gheorghe Speranță, **Dorezi de toleranță religioasă în țările române**, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7—8, iulie—august 1965, pp. 735—751), totuși nu o dată ne comportăm tocmai invers.

Intoleranța în materie religioasă constă în lipsa de îngăduință față de credința semenului, de obicei față de credința minorităților religioase și confesionale. Intoleranța însă o poți manifesta la fel de bine cei mai puternici, ca și cei mai slabi. Astfel ea apare atunci când se exercită o presiune și o constrângere cu scopul de a „converti“ dar și atunci când predomină o mentalitate integristă. Numai că oricât de pasionat ar fi cineva când stăruie pentru promovarea adevărului religiei sale, aceasta nu-i dă dreptul să încerce reprimarea libertății aceluia care are alte convingeri religioase, ori să-i oblige să-și calce pe conștiință în schimbul unor privilegii sau drepturi.

Dacă vorbim însă despre toleranță, trebuie să avem în vedere ceva în plus. Să ne explicăm. Prin toleranță înțelegem obișnuit protejarea minorităților etnice sau religioase. Se întâmplă însă că în dorința noastră de a le proteja, reușim ca în cele din urmă să le tratăm ca pe o categorie de minori. Atare manieră însă ar putea duce la un fel de discriminare capabilă să încetinească ori chiar să împiedice dezvoltarea unei societăți în care domnește armonia și pacea. De aceea în loc de o astfel de toleranță, ar trebui să se recunoască și garanteze fiecăruia dreptul inalienabil de a urma conștiinței sale, la fel de a profesa și practica credința, singur sau în grup, evitând mereu orice atitudine de superioritate.

Vorbind despre toleranța care și-o arată Bisericele, trebuie să precizăm că aceasta nu vrea să spună că ea își este suficientă sieși. Simpla toleranță nu este de ajuns nici creștinilor și nici Bisericilor. Nu odată ne dăm seama că noi tolerăm chiar răul în numele unui bine mai mare. Iată de ce am spune că nu este de ajuns dacă pur și simplu ne tolerăm unul pe altul.

În Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel citim: „... voi care altădată erați departe, v-ați apropiat prin sângele lui Hristos... prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh“ (2, 13 și 18). Aparținem la Biserici diferite, dar „nu mai suntem străini și locuitori vremelnici, ci suntem împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu, zidiți fiind pe temelie Apostolilor și a Proorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos“ (Efeseni 2, 17—20). Chiar dacă în ce privește credința suntem încă deosebiți între noi, totuși — har Domnului — suntem de acord asupra temeiurilor credinței noastre.

stre ; toți crelem în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care S-a răstignit și a înviat pentru mântuirea noastră ; la fel toți am fost botezați în nunele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

Dar botezul nu reprezintă decât începutul unității noastre. Ca început al mântuirii fiecărui ins, el cuprinde în sine un dinamism interior care tinde să realizeze plenitudinea trăirii în Hristos. Așadar el este hărăzit totalei mărturisiri a credinței, totalei integrări în iconomia mântuirii și totalei intrări în comuniunea euharistică. În felul acesta, încetul cu încetul sunt depășite obstacolele din calea comuniunii și toți creștem împreună în unitatea lui Hristos care ni s-a dat încă de la început. Altfel zis trebuie să răspundem fiecare voinței lui Hristos care așteaptă de la noi să mergem fără abatere pe drumul care duce la pace și bună-înțelegere.

„Îngăduiți-vă unii pe alții, continuă Epistola către Efeseni, schițând un adevărat program de conviețuire creștină. Condiția constă în aceea ca fiecare să procedeze „cu toată smerenia și blândețea“ și încă „cu îndelungă-răbdare“. Avem de-a face aici cu o adevărată lecție de toleranță care se cuvine s-o punem în practică.

Numai că Apostolul își completează programul spunând : „... îngăduiți-vă unii pe alții în iubire“ (Efeseni 4, 2). A se „îngădui în iubire“ înseamnă mai mult decât a se tolera pur și simplu. A ne „îngădui în iubire“ înseamnă „a încerca să ne înțelegem“, a încerca să ne iertăm unii pe alții ; a ne „îngădui în iubire“ mai înseamnă a ne accepta unii pe alții, a ne simți foarte apropiați sufletește, a voi să fim toți în comuniune, a ne grăbi fiecare să ajutăm pe ceilalți, a voi să colaborăm și să creăm împreună.

Din păcate trebuie să recunoaștem că în primul rând noi creștinii nu suntem uniți și, în consecință, nu manifestăm toleranță unii față de alții și nici dragoste suficientă. Or dragostea ce se cuvine s-o avem ar trebui să se manifeste între altele prin aceea de a ne cere iertare și de a ne ierta efectiv, pentru că așa ne-a poruncit Domnul nostru Iisus Hristos. După atâția ani de diviziuni și conflicte, sigur că nu va fi așa de simplu să înfăptuim procesul reconcilierii. Aceasta nu înseamnă totuși să nu facem azi ceea ce este în puterea noastră, cu nădejdea că mâine se va desăvârși.

Afirmând cele de până aici vom recunoaște că n-am spus totul despre toleranță. Ce ar mai trebui poate adăugat e faptul că în ciuda crudei realități, noi și înaintașii noștri am simțit mereu nevoia toleranței, ba chiar am avut deseori ocaza să-i experimentăm roadele. Un străin precum J. A. Vaillant observa în 1844 că „românul este tolerant . . . toate religiile au fost în toate timpurile îngăduite în această țară” (**La Roumanie**, vol. III, Paris, 1844, p. 71). Nu e nevoie să ne referim însă la ce au spus alții. Să ne aducem aminte de studiul lui Bogdan Petriceicu Hașdeu intitulat **„Istoria toleranței religioase în România”** (nu demult reeditată de Stancu Ilin, București - Chișinău, 1992) unde, între altele, citim : „ . . . o națiune ca a noastră, să fi fost ea așezată pe malurile Senei n-ar fi alungat pe hughenoti, în Spania n-ar fi măcelărit pe mauri, în Anglia n-ar fi produs pe puritani, în Germania n-ar fi dat naștere anabapțiștilor și pe țărmii Dunării nu se va apuca niciodată de a goni legea lui Moise” (p. 18). Tragediile celui de-al doilea război mondial și a deceniilor ce i-au urmat ar necesita unele amendamente la cele spuse de Hașdeu. Comportamentul de totdeauna al românilor a fost totuși caracterizat prin toleranță. Să n-ajungem însă noi cei de azi să demonstrăm contrariul !

Redacția

VECHIUL TESTAMENT ÎN PREOCUPĂRILE SF. IRINEU AL LUGDUNULUI

de : preot AUREL PAVEL

Sfânta Scriptură, „Cartea cărților, cartea vieții” este cartea de căpătâi a creștinilor, deoarece cuprinde Cuvântul lui Dumnezeu revelat oamenilor, în vederea mântuirii lor. Ea conține iconomia dumnezeiască a mântuirii, hotărâtă din veșnicie și realizată în timp. Vechiul Testament ne arată modul în care Dumnezeu a creat întreg universul și pe om și i-a prevestit mântuirea, care s-a realizat în Noul Testament prin Iisus Hristos. În toate timpurile s-a acordat de către creștini aceeași cinstitoare atât Vechiului, cât și Noului Testament.

Începând cu interpretările ocazionale date de Mântuitorul Iisus Hristos și pe baza acestora de Sf. Apostoli, Biserica creștină folosește Vechiul Testament ca o dovadă a mesianității și dumnezeirii lui. Sf. Părinți și scriitorii bisericești, după modelul Mântuitorului și al Sfinților Apostoli au folosit cu prisosință Vechiul Testament, ca pe o comoară și o moștenire divină, pentru fundamentarea și explicarea dogmelor și învățăturilor morale, raportând întotdeauna interpretările lor la evenimentul central al Revelației divine, Mântuitorul Hristos.

Astfel, Clement Alexandrinul citează cărțile Vechiului Testament cu formula „adevăratele scrieri”¹, și socotește Vechiul Testament ca îndrumător spre Hristos²; pentru Fericitul Augustin, Vechiul Testament este un izvor al adevărului divin, prin care se dezvăluie taina întrupării Fiului lui Dumnezeu³, iar Origen, consideră totalitatea cărților Sf. Scripturi „ca pășunea cea mai bună și apa cea limpede”⁴, și „cuvinte dumnezeiești, iar nu lucrări scrise de oameni”⁵. Aproape că nu există scriitor bisericesc care să nu apeleze la Vechiul Testament sau care să-l considere mai prejos decât Noul Testament.

¹ Clement Alexandrinul, *Epistola I către Corinteni*, P. G., I, col. 300.

² Idem, *Pedagogul*, I, 5, P. G., 7, col. 277, în colecția „Părinți și scriitori bisericești”, vol. IV, Editura Institutului Biblic și de misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 173.

³ Fer. Augustin, *Contra Faustum Manichaeum*, IV, 2, P. L., 42, Col. 218.

⁴ Origen, *Filocalia* XI, 1, în col. „P. S. B.”, vol. 7, București, 1982, p. 350.

⁵ Idem, *Despre principii*, IV, 1, 6, în colecția „P. S. B.”, vol. 8, București, 1982, p. 268; vezi și dr. Nicolae Neaga, *N-am venit să stric Legea*, Sibiu, 1940, p. 85.

Între aceștia se numără și Sfântul Irineu, legat de epoca apostolică prin Sf. Policarp, al cărui ucenic a fost. El se impune ca un aprig luptător împotriva ereziilor, sprijinindu-se pe cărțile Sf. Scripturi și acordând Vechiului Testament o importanță deosebită.

Sf. Irineu de Lugdunum, considerat drept cel mai important teolog al secolului al doilea și numit „părintele dogmaticii ortodoxe”⁶, a pus în slujba Bisericii întreaga sa muncă și viață, elaborând o operă de mare valoare și profunzime teologică. Este unul dintre cei dintâi Sf. Părinți ai Bisericii care a definit învățătura de credință într-un mod clar, neechivoc, concomitent cu respingerea în mod sistematic a atacurilor tuturor ereziilor timpului⁷.

În elaborarea operei sale⁸, Sf. Irineu urmărește trei idei. Prima idee esențială, este cea a recapitulării în Hristos a întregului cosmos, idee preluată de la Sf. Apostol Pavel și dezvoltată pe linia consecințelor dogmatice ce decurg din ea. A doua idee, o constituie valoarea inestimabilă a învățăturii evanghelice și scripturistice în general, dovadă a faptului că Sf. Irineu își argumentează poziția față de eretici, citând din Sf. Scriptură. A treia, este distincția limpede pe care o face între Logos și Duh, cu accentuarea rolului pe care l-a avut Duhul la opera de mântuire.

În cele ce urmează vom arăta atitudinea Sf. Irineu față de Vechiul Testament, dar nu înainte de a face câteva precizări cu privire la problema canonului Sf. Scripturi în timpul acestui părinte al Bisericii.

Biserica creștină, care ia locul sinagogii, a preluat de la aceasta întreg tezaurul Scripturii ei, Scriptura pe care a cunoscut-o și a aprobat-o Mântuitorul Însuși. Deci, Scriptura Vechiului Testament a Bisericii creștine nu poate fi alta, decât cea a sinagogii din timpul Mântuitorului și a Sf. Apostoli, și care cuprinde colecția celor 39 de cărți de origine divină. Este perfect adevărat faptul că mulți scriitori din epoca postapostolică, utilizează ca „Scriptură” și cărțile, sau unele din cărțile necanonice⁹. Aceasta însă nu trebuie să ne tulbure, deoarece problema canonului și-a avut epoca sa de dezvoltare. Ori, această problemă își are începuturile în secolul I, dar nici secolul II nu este absolvit de ea, știut fiind faptul că secolul al II-lea este perioada de formare a canonului neotestamentar. Între anii 150 și 200, Vechiul

⁶ B. Altaner, *Précis de Patrologie*, traduit par Marcel Grandclaudeon, Editions Salvator, Mulhouse. 1941, p. 115.

⁷ Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. II, București, 1985, p. 20.

⁸ Eusebiu, *Istoria bisericească*, 5, 20, 26, și Ieronim, *De viris illustribus*, 35, îi atribuie lui Irineu următoarele lucrări: 1. *Combaterea și nimicirea științei cu nume mincinos* sau *Contra ereziilor*; 2. *Demonstrația predicării apostolice*; 3. *Contra păgânilor*; 4. *Despre schismă, către Blatus*; 5. *Despre monarhie sau că Dumnezeu nu este autorul relelor*; 6. *Despre Ocdoadă sau Octavă*; 7. *Despre problema pascală, către Victor*; 8. *Contra lui Marcion, și altele*. Vezi pr. prof. dr. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 21—25.

⁹ Tertulian citează din „Înțelepciunea lui Solomon” și alte necanonice. Sf. Ciprian citează și el din: Înțelepciunea lui Solomon, I Macabei, Tobit și Isus Sirah. Clement Alexandrianul, discipolul lui Origen, citează la rândul-i din necanonice.

Testament va fi completat printr-o culegere de cărți, Noul Testament, și împreună vor forma „Scriptura creștină”.

În această perioadă își desfășoară activitatea Sf. Irineu, principalul apărător al Vechiului Testament, lucru evidențiat în „Demonstrația predicării apostolice”, prin folosirea deasă a citatelor Vechiului Testament. De exemplu, Sf. Irineu îl combate în scris pe Marcian, care respinge Vechiul Testament¹⁰, și care învață greșit în legătură cu raportul dintre cele două Testamente, susținând că nu sunt opera unuia și aceluiași Dumnezeu, ci a doi dumnezei distincți, în care unul atotputernic, atotștiutor și bun (al Noului Testament), comparativ cu cel al Vechiului Testament, care era imperfect¹¹.

1. Izvoarele Revelației divine

Sf. Scriptură și Sf. Tradiție sunt cele două izvoare prin care s-a păstrat Descoperirea divină. După ce au comunicat, la început, adevărurile revelate prin Sf. Tradiție, prima dintre aceste căi, cum spune episcopul Lyonului, Apostolii au așezat mai târziu o parte din descoperire în scris, lăsând Tradiției grija de a transmite restul pe cale orală.

Este adevărat că Părinții apostolici, care au trăit în apropierea și intimitatea Apostolilor, și de la care ne-au rămas unele scrieri, „nu distingeau expres învățătura orală creștină de scrierile Noului Testament”¹². Totuși, se pare că Papias, încearcă pentru prima dată „să distingă forma scrisă de forma orală a doctrinei și să-i stabilească valoarea, deși el nu folosește expresia — „tradiție” —, ci aceea de — „memorii” —”¹³.

Viața Duhului adevărului în Biserică, trăită de cei ce au urmat Apostolilor, este o succesiune neîntreruptă „ce garantează integritatea credinței și învățăturii sale”¹⁴. Adevărul, spune Sf. Irineu, nu trebuie

¹⁰ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, II, 4, 1, P. G., VII, col. 1048. Peste tot am folosit, Irénée de Lyon, *Contre les hérésies*, în „Sources chrétiennes”, publicată în cinci cărți: cartea I, vol. 263, Paris, 1979; cartea a II-a, vol. 211, Paris, 1974; cartea a III-a, vol. 210, Paris, 1974; cartea a IV-a, vol. 100, Paris, 1965; cartea V-a, vol. 152, Paris, 1969, verificând totul pe textul grecesc.

¹¹ Idem, *Demonstrația predicării apostolice*, 5, nouvelle traduction de l'arménien avec introduction et notes par L. M. Froidevaux în „Sources chrétiennes”, vol. 62, Paris, 1959, p. 35; iar în *Contra ereziilor*, II, 30, P. G., VII, col. 815; III, 1, 2, col. 845; IV, 1—4, col. 977, găsim argumentele pe care le aduce Sf. Irineu pentru a demonstra unitatea lui Dumnezeu și unitatea celor două Testamente.

¹² A. Michel, *Tradition*, în „Dictionnaire de Théologie Catholique”, fasc. CXLI, Paris, 1946, col. 1261, cf. D. B. Reynders, *Paradosis. Le progrès de l'idée de tradition jusqu'à Saint Irénée*, în „Recherches de Théologie ancienne et médiévale”, Louvain, V(1933), p. 166.

¹³ D. B. Reynders, *op. cit.*, p. 166; vezi și prof. N. Chițescu, *Scriptură, Tradiție și tradiții*, în „Ortodoxia”, XV(1963), nr. 3—4, p. 371.

¹⁴ J. Tixeront, *Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne*, t. I, X-ème édition, Paris, 1924, p. 243.

căutat în altă parte, el este foarte ușor de găsit în Biserică, în care Apostolii au așezat adevărul ca într-o inepuizabilă visterie, încât oricine vrea, scoate din ea „apa vieții” (Ioan 7, 37). Ea este calea spre adevărata viață, toți ceilalți sunt hoți și tâlhari (Ioan 10, 1). Pentru aceasta trebuie evitați și trebuie să iubim mai mult tot ceea ce este al Bisericii și deci, al „Tradiției adevărului”¹⁵. Iar în încheierea scrierii „Demonstrația predicării apostolice”, Sf. Irineu spune că „aceasta este, prea iubitul meu prieten, predica adevărului și regula mântuirii noastre, ea este calea care duce la viață. Ea a fost prevestită de prooroci, împlinită de Hristos, transmisă de Apostoli și pe care Biserica o oferă pretutindeni fiilor ei”¹⁶.

Rezultă de aici că, între cuvântul lui Dumnezeu scris și între cel nescris, diferența nu este decât în ceea ce privește forma¹⁷. Se poate spune că tradiția orală a învățaturii lui Hristos era distinctă de cea scrisă, dar nu independentă una de alta¹⁸, și pentru Sf. Irineu ambele aveau aceeași autoritate¹⁹. El însuși se întreabă, că „dacă Apostolii nu ne-ar fi lăsat ei înșiși nimic scris, nu ar trebui atunci să urmărim ordinea tradiției pe care ei au transmis-o celor cărora le-au încredințat bisericile”²⁰.

Sf. Irineu accentuează „predania” orală nu atât pentru a o suprapune Sf. Scripturi, ci pentru a o repune în adevărata ei valoare, alături de cea din urmă. Este incontestabilă valoare revelațională de care se bucură Sf. Scriptură în preocupările episcopului de Lyon, prețuire justificată pe deplin de numeroasele citate scripturistice întâlnite în operele sale. El evidențiază unitatea de credință ce se păstrează în această diversitate, Sf. Tradiție și Sf. Scriptură, pe care creștinismul o avea deja la sfârșitul secolului al II-lea, considerație care nu era nouă, dar care „la Sf. Irineu ia valoarea unui argument pe care nimeni înaintea lui nu l-a evidențiat cu atâta elocvență”²¹.

Sf. Irineu „se sprijină pe Tradiția de la Apostoli ca să „citească” Scriptura și să degaje din ea „regula adevărului”²², dar această citire

¹⁵ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, III, 4, 1, col. 855.

¹⁶ Idem, *Demonstrația...*, cap. 98, p. 168.

¹⁷ Mgr. Freppel, *Saint Irénée*, Paris, 1886, p. 420, apud. Viorel Ioniță, *Sf. Tradiție văzută de Sf. Irineu al Lyonului*, în „Studii Teologice”, XXII (1971), nr. 7—8, p. 536.

¹⁸ F. Vernet, *Irénée (Saint)*, évêque de Lyon, în „Dictionnaire de Théologie Catholique”, t. VII, 2-ème partie, Paris, 1923, col. 2424.

¹⁹ Albert Dufourcq, *Saint Irénée*, 4-ème édition, Paris, 1926, p. 114.

²⁰ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, III, 4, 1.

²¹ Pierre Batiffol, *L'Eglise naissant et le catholicisme*, Paris, 1927, p. 239. Pentru aceasta vezi și: H. Holstein, *La Tradition des Apôtres chez Sainte Irénée*, în „Revue de science religieuse”, 36 (1949), p. 229—270. J. Ochagavia, *Visible Patri Filius. A Study of Irenaeus Teaching of Revelation and Tradition*, în „Orientalia Christiana Analecta”, 1964; A. Benoit, *Saint Irénée. Introduction à l'étude de sa théologie*, Paris, 1960; L. Deiss, *Printemps de la théologie, Apologues grecs du II-e. Irénée de Lyon*, Paris, 1965.

²² Prof. N. Chitescu, *art. cit.*, p. 383.

este ea însăși regula, este harismă a Duhului Sfânt, transmisă Sf. Apostoli și prin ei Bisericii²³.

În această unitate organică, a Tradiției cu Sf. Scriptură, autorul lucrării „Contra ereziilor”, deosebește Tradiția, paradosis, de Scriptură, dar nu le desparte, socotind Scriptura ca făcând parte din Tradiția rămasă de la Apostoli. Scriptura este cuprinsă în Tradiție, dar nu ca o parte într-un întreg, ci ele sunt ca două entități distincte și complementare. Dacă Tradiția a existat mai întâi și în cadrul ei s-a născut mai apoi Scriptura, aceasta la rândul ei este criteriul și dreptarul Tradiției. Este drept că Sf. Irineu „folosește Scriptura, pentru a apăra și verifica Tradiția”²⁴, dar trebuie specificat că, potrivit aceluiași Sfânt Părinte, Tradiția nu se naște din Scriptură sau alături de Scriptură, ci ele sunt date împreună în predania apostolică. Dacă autoritatea Scripturii este evidentă în scrierile Sf. Irineu, prin intensitatea și valoarea mare pe care o au citatele din aproape întreaga Sf. Scriptură, în același timp valoarea Tradiției²⁵ ca „adevărul descoperit de Dumnezeu, pe care l-a făcut cunoscut este declarată expres, căci el vedea posibilitatea, prin propovăduire, care ar fi putut rămâne numai orală, trecând din „gură în gură” să nu fie niciodată precizată în scris”²⁶.

Procesul trecerii Evangheliei din forma orală în cea scrisă este arătat de Sf. Irineu astfel: „Matei a scris în Evanghelia pentru evrei în propria lor limbă, apoi Petru și Pavel au predicat Evanghelia la Roma și au întemeiat aici Biserica. După moartea lor, Marcu, discipol și interpretul lui Petru, ne-a transmis prin scris predica lui Petru. De asemenea, Luca, însoțitorul lui Pavel, a însemnat într-o carte Evanghelia predicată de acesta. În sfârșit, Ioan «discipolul Domnului», „cel care și-a plecat capul pe pieptul Său” (Ioan 13, 23), a publicat, de asemenea Evanghelia în timpul șederii sale la Efes”²⁷.

Această unitate dintre Tradiție și Scriptură este păstrată în Biserică. Interpretarea Scripturii, „citirea” ei, se face de către Biserică, dar pe baza Tradiției, adică a acelei „harisme sigure a adevărului”, Sf. Irineu numește Tradiția „ipotesis”²⁸, bază a Sf. Scripturi, „adică legătura profundă care pornește din pătrunzătorul lor suflu viu și care prefăce litera într-un singur trup al Adevărului”²⁹, suflu viu comunicat în Biserică.

²³ Jules Lebreton, *Saint Irénée*, în „Histoire de l'Eglise depuis les origines jusqu'à nos jours”, publiée sous la direction de A. Fliche et V. Martin, t. II, Blaud et Gay, 1935, p. 55.

²⁴ Cf. Von Campenhausen, citat la pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Unitate și diversitate în Tradiția ortodoxă*, în „Ortodoxia” XXII (1970), nr. 3, p. 336.

²⁵ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, III, 4, 1, P.G., VII, col. 855.

²⁶ Vladimir Losky, *Tradiție și tradiții*, trad. de Paraschiv V. Ioan, în „Studii Teologice”, XXII (1970), nr. 7—8, p. 86.

²⁷ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, III, 1, 1, P.G., VII, col. 844.

²⁸ Ibidem, I, 1, 15—20, P.G., VII, col. 447.

²⁹ Vladimir Losky, *trad. cit.*, p. 85.

Numai în acest mod, înțelegând lucrurile, Sf. Irineu „cu o pătrundere deosebită și cu un entuziasm sfânt a inițiat apărarea învățăturii lăsate de Apostoli în „Biserică”³⁰.

2. Unitatea și autoritatea Sfintei Scripturi în viziunea Sf. Irineu

Sf. Irineu, care trăiește mai întâi în Orient, unde respiră atmosfera de intensă spiritualitate a Părinților Apostolici, iar mai apoi activează în Occident, fapt prin care ne apare ca un purtător de cuvânt al întregii Biserici creștine din jumătatea a doua a secolului II, și primul mare reprezentant al biblicismului³¹, combate pe ereticii din vremea sa.

Acești eretici, fiind combătuți cu ajutorul rațiunii, pe terenul revelației, au recurs la tot felul de metode, pe care Sf. Irineu le caracterizează astfel: „Când li se opun Scripturile, ei încep să le acuze, că nu sunt demne de crezare, fie că nu sunt în concordanță, fie că nu pot servi celor ce nu cunosc Tradiția pentru a descoperi adevărul”, și conchide că: „adversarii noștri nu voiesc să se raporteze nici la Scriptură, nici la Tradiție”³².

După ereticul Marcion, de exemplu, Legea Veche are un caracter de imperfecțiune în comparație cu cea Nouă, și vedea între ele numai contradicții și dacă Vechiul Testament are ca autor pe Dumnezeu de ce a fost înlăturat, se întreba el. Sf. Irineu arată că Legea Veche a fost „plinită” de cea Nouă, și Legea lui Moise supraincercată de precepte și reguli, ar încătușa voința omului. Evanghelia, din contră, a eliberat pe om prin Harul divin, și l-a făcut pe om să respecte Legea prin dragoste, nu de teamă. Dar această superioritate a Evangheliei față de Vechiul Testament nu constituie o opoziție între una și alta: „Voi raționați ca acela care ar zice, că paiul fiind o creatură a lui Dumnezeu, nu ar trebui niciodată separat de spic, sau că strugurii nu trebuie tăiați, pentru că vița este opera Creatorului. Acestea n-au fost create pentru ele însele, ci în scopul de a duce la maturitate fructul pe care-l poartă și, când este copt paiul și vița devin inutile”³³.

Ereticii se serveau de Scriptură, dar abuzau³⁴ și își arogau dreptul de a alege dintre cărțile sfinte pe acelea care li se păreau demne și potrivite cu învățătura lor, și dădeau ca Scripturi scrieri care nu sunt³⁵. Valentin și școala sa au o Evangheliă care nu se acordă cu cea a

³⁰ Des heiligen Irenäus, *Fünf Bücher gegen die Häresien*, übersetzt von E. Klebeba; München, 1912, p. VI, apud. Viorel Ioniță, *Sf. Tradiție văzută de Sfântul Irineu al Lyonului*, în „*Studii Teologice*”, XXIII (1971), nr. 7—8, p. 536.

³¹ R. Seeberg, *Histoire des Dogmes*, 3, ed., 1932, I, p. 365, la: prof. André Benoit, *Saint Irénée et l'Ancien Testament*, în „*L'Ancien Testament dans l'Eglise*”, Chambesy, 1988, p. 96.

³² Sf. Irineu, *Contra erezilor*, III, 2, I, P.G., VII, col. 846.

³³ *Ibidem*, II, 4, 1—3, P.G., VII, col. 718—720.

³⁴ *Ibidem*, III, 15, 1—2.

³⁵ *Ibidem*.

Apostolilor și ei o numesc „Evanghelia adevărată”³⁶, iar marcioniții aduc o serie de scrieri apocrife pe care le-au compus ei înșiși și le numesc „Scripturi”³⁷. Marcion înlătură în bloc Vechiul Testament și țără a exclude scrierile Noului Testament, spune că Biblia conține două părți: „Evanghelia”, care nu este decât o ediție mutilată de Sf. Luca, și „Cartea apostolică”, ediție rezumată și incompletă a Sf. Pavel³⁸.

Pentru a-i combate pe eretici, Sf. Irineu invoca Scriptura ca pe o autoritate divină, citând din ea foarte des³⁹, încât prin dese citeate pe care le utilizează limba sa devine o limbă biblică. În unele locuri folosește chiar expresii și chiar citate întregi luate din Sf. Scriptură, ceea ce dovedește că Scriptura îi era familiară. Ba mai mult, pentru Sf. Irineu, Scriptura este izvorul credinței: „Trebuie să ne apropiem de Biserică, să ne alăptăm de la sânul ei și să ne hrănim din Scripturile Domnului. Căci Biserica a fost plantată ca un paradis în lume: Tu vei mânca deci din fructul tuturor pomilor paradisului, zice Duhul lui Dumnezeu. Ceea ce vrea să zică: mănâncă din toată Scriptura, dar nu gusta orgoliul și să nu ai nici un contact cu disensiunea ereticilor”⁴⁰.

Pentru Irineu, Scriptura care este izvorul credinței și care „dă viață” este formată mai întâi din Vechiul Testament. În scrierile Noului Testament, Scriptura sau Scripturile pe care le citează Mântuitorul și Sf. Apostoli nu sunt altceva, decât scrierile Vechiului Testament. Și aici, Sf. Irineu aduce ca exemplu textele din Luca 4, 2, citat din Isaia și Romani 1, 2 și I Corinteni 15, 3 spunând: „Dacă cineva citește Scripturile în acest mod, va găsi aici un cuvânt privitor la Hristos și o prefigurare a noului vocații. Căci El este comoara ascunsă în câmp, adică lumea. Comoara ascunsă în Scripturi, căci El era reprezentat prin figuri și parabole care, uman, nu puteau să fie înțelese înainte de împlinirea profetiilor, adică înainte de venirea Domnului”⁴¹.

Sf. Irineu invocă fără încetare Scriptura, care pentru el are o autoritate cu totul particulară, folosind termenul grafé, de cinci ori în „Demonstrația predicării apostolice”, și de 160 de ori în „Contra ereziilor”⁴², tocmai pentru a întări și a reliefa concepția sa despre Scripturi. El zice: „en tauti de ti triti ek ton grafon”, (în această a treia carte)⁴³, să revenim de câte ori se poate la dovada Scripturistică, să revenim la dovada luată din Scripturi”⁴⁴. Autoritatea Vechiului Testament o jus-

³⁶ Ibidem, III, 11, 9, P.G., VII, col. 891.

³⁷ Ibidem, I, 20, 1, P.G., VII, col. 653. cf. E. Jaquier, *Le Nouveau Testament dans l'Eglise chretienne*, Paris, 1911, t. I, p. 29—32.

³⁸ Ibidem, I, 27, 2—4, col. 688—689; III, 11, 7, 9; 12, 12, col. 884, 890, 906, 910.

³⁹ E. Jaquier, *op.cit.*, p. 181, spune că Irineu ar fi folosit 1075 de citate din Noul Testament; Burgon ne dă cifra de 1819, iar „Biblia Patristică” ne dă 4600 de citate și aluzii la Vechiul și Noul Testament. Vezi: prof. André Benoît, *Saint Irénée et l'Ancien Testament*, *art.cit.*, p. 97.

⁴⁰ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, V, 20, 2, P.G., VII, col. 1178.

⁴¹ Ibidem, IV, 26, 1, col. 1052.

⁴² André Benoît, *art.cit.*, p. 97.

⁴³ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, III, în prefață, col. 843—844.

⁴⁴ Ibidem, III, 5, 1, P.G., VII, col. 857.

tifică arătând continuitatea celor două Testamente; ceea ce legea Vechiului Testament a început, legea harului Noului Testament continuă și desăvârșește. Vechiul Testament este înainte-mergător, iar Noul Testament are caracter definitoriu. Când vorbește de cea de-a doua parte a Scripturii, Sf. Irineu are o contribuție substanțială la formarea canonului Noului Testament, fiind un martor prețios. El insistă asupra faptului că Evangheliile, patru la număr, sunt Scripturi sfinte: „Astfel, toate Scripturile, atât profeții, cât și evangheliile sunt sfinte”⁴⁵, chiar dacă eretici ca „Marcion și ai săi au început să taie în Scripturi, respingând câteva dintre ele, mutilând Evanghelia lui Luca și epistolele lui Pavel”⁴⁶.

În astfel de pasaje, Irineu încearcă să ridice Evangheliile la nivelul „Scripturilor”, Vechiului Testament, având ca temelie, respectul și autoritatea de care se bucură acesta la evrei, deci Scriptura prin excelență pentru Irineu este moștenirea iudaismului: Vechiul Testament. Pentru aceasta Irineu manifestă un interes deosebit față de textul Scripturii, care se folosește și de problemele legate de traducerea și autenticitatea Septuagintei. În acest sens, amintim stăruința sa de a se traduce textul din Isaia 7, 14 prin „Iată Fecioara va lua în pântece și va naște fiu”⁴⁷, cum este tradus și în Septuagintă, și nu „Iată tânăra va lua în pântece și va naște fiu” cum traduc Theodotion și Aquilla.

Această problemă se impune de la sine ca fiind de o importanță excepțională pentru dumnezeirea lui Iisus Hristos și pe care Irineu o dezbătea în contradictoriu cu ereticii de toate nuanțele. Pentru Irineu, versiunea inspirată a Scripturii, deci normativă, este Septuaginta, socotită drept cea mai bună versiune greacă a Vechiului Testament⁴⁸.

3. Raportul strâns între Vechiul și Noul Testament

Problema raportului dintre Vechiul și Noul Testament a constituit pentru creștini o preocupare constantă de-a lungul veacurilor de existență a creștinismului. Nu întotdeauna cei care s-au ocupat de această problemă au ajuns la concluzii identice, lucru ce a determinat ivirea unor discuții aprinse între teologi și chiar a unor secte care apreciază autoritatea unuia dintre cele două Testamente, în detrimentul celuilalt. „Multe dificultăți de ordin exegetic, religios și moral s-au născut de pe urma necunoașterii sau neținerii în seamă a raportului adevărat dintre Vechiul și Noul Testament”⁴⁹.

Rânduite de același Dumnezeu și scrise sub inspirația aceluiași Duh Sfânt, cele două Testamente se găsesc, unul față de altul, în acord de-

⁴⁵ *Ibidem*, II, 27, 2, P.G., VII, col. 803.

⁴⁶ *Ibidem*, III, 12, 12, P.G., VII, col. 906.

⁴⁷ *Ibidem*, III, 21, 1—2, P.G., VII, col. 945—947.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Pr. prof. Vladimir Prelipeanu, pr. prof. Nicolae Neaga și pr. prof. Gheorghe Barna, *Studiul Vechiului Testament* (manual), București, 1955, p. 276, la pr. prof. D. Abrudan, *Vechiul Testament în scrierile Fer. Augustin*, în „*Studii Teologice*”, XV (1963), nr. 3—4, p. 146.

săvârșit. Ideea aceasta, în mod limpede, exprimată de Sf. Irineu, se întâlnește foarte des în scrierile sale, atunci când afirmă că „atât în Vechiul, cât și în Noul Testament a vorbit același Duh”, de aceea, este cu neputință să existe opoziție în cuprinsul lor: „Și cum, din cauza multor lucruri ce nu le convin, ereticii atacă și integritatea Sf. Scripturi, «nefiind cea mai în măsură să impună Adevărul, deoarece este incompletă și incorectă»⁵⁰, aceștia aflând adevărul, fie la Valentin, fie la Basilide, Marcion, Cerint sau la mai nu știu care dintre cei ce nu pot rosti vreo dată un cuvânt de mântuire, atunci, tuturor acestora le răspundem cu mărturia Duhului profetic”⁵¹.

Sf. Irineu nu se mărginește numai la asemenea afirmații ci caută să dovedească cititorilor săi că este inexistentă pretinsa opoziție dintre Vechiul și Noul Testament. Astfel, în lucrarea „Contra lui Marcian”, combate învățătura acestuia, care înțelegea greșit raportul dintre cele două Testamente, datorită dezacordurilor aparente care există între ele, fapt pentru care, consideră că nu sunt opera unuia și aceluiasi Dumnezeu, ci a doi Dumnezei distincți, în care unul atotputernic, atotștiutor și bun (al Noului Testament), comparativ cu al Vechiului Testament, care era imperfect⁵².

Pe Marcian, Sf. Irineu, îl combate cu mărturii din Sf. Scriptură, atât a Vechiului, cât și a Noului Testament, care mărturisesc experiența unui singur Dumnezeu Creator al tuturor lucrurilor văzute și nevăzute, „Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul lui Iacov, peste care nu există alt Dumnezeu sau vreo altă putere”⁵³.

Noul Testament a fost prefigurat în Vechiul, iar Vechiul a fost revelat în Noul⁵⁴. Primul este simbolul tainic al celui de-al doilea, cel de-al doilea este revelația și împlinirea primului. Legea Vechiului a fost tip, preînchipuire a Noului, umbra care a dispărut când a răsărit Soarele mântuirii, fiul lui Dumnezeu⁵⁵.

De fapt, ceea ce unește prin excelență cele două Testamente, este în concepția Sf. Irineu, persoana lui Mesia, care a vestit oamenilor „taina cea din veac ascunsă” (Efeseni 3, 9), „în zilele cele mai de pe urmă” (Evrei 1, 2)⁵⁶ Domnul Însuși face aluzie la lucrul acesta, atunci când se adresează evreilor, muștrându-i pentru necredința lor, cu aceste cuvinte: „De ați fi crezut pe Moise, ați fi crezut și în Mine, căci el despre Mine a scris. Dar, dacă voi nu credeți Scripturile aceluia, cum veți crede cuvintele Mele? (Ioan 5, 46—47)”⁵⁷.

⁵⁰ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, III, 2, 1, P.G., VII, col. 846.

⁵¹ *Ibidem*, IV, 34, 4, P.G., VII, col. 1085, și „Demonstrația predicării apostolice”, cap. 5, p. 38.

⁵² Pr. prof. M. P. Șesan, *Marcianismul*, în „Istoria Bisericii Universale”, vol. I (1—1054), București, 1986, p. 192—195.

⁵³ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, II, 30, 4, P.G., VII, col. 817.

⁵⁴ *Ibidem*, IV, 34, 5, P.G., VII, col. 1088.

⁵⁵ *Demonstrația predicării...*, cap. 57, p. 120.

⁵⁶ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, IV, 2, 1—4, P.G. VII, col. 1043—1046.

⁵⁷ *Ibidem*.

Impotriva lui Cedron care afirma că „Dumnezeul” anunțat de lege și profeți, nu-i Unul și Același cu Dumnezeuul lui Iisus Hristos — Dumnezeuul Noului Testament, primul fiind un mare necunoscut lumii, pe când Cel de-al doilea S-a descoperit lumii prin Iisus Hristos⁵³, Sf. Irineu, aduce cuvintele Mântuitorului „Eu cu Tatăl una suntem”⁵⁹ (Ioan 10, 30), iar pe Marcian din Pont, care numea pe Dumnezeuul Vechiului Testament „incontestat în judecățile Sale, contradictoriu, nedrept și răutăcios și iubitor de războaie”⁶⁰, Irineu îl numește „adulter al adevărului și defăimător spurcat al prediciei Bisericii”⁶¹.

Comparând cele două Legi, sub raportul cuprinsului, Sf. Irineu, nu afirmă nicăieri, că Vechiul ar fi inferior Noului, cum afirmă alți Sfinți Părinți⁶², ci peste tot pune semnul de egalitate între spusele celor două Testamente, și arată că mântuirea oamenilor vine de la același Dumnezeu, prin Iisus Hristos. Sf. Irineu acordă o mai mare importanță mântuirii dreptilor în Vechiul Testament. Ba mai mult, fără Vechiul Testament, victoria lui Hristos nu este completă și nici logică⁶³.

Când Moise, în Vechiul Testament zice: „O stea răsare din Iacov, un toiag se ridică din Israel” (Numeri 24, 17) este prezisă venirea Mântuitorului din seminția lui David⁶⁴, care nu a desconsiderat legea Vechiului Testament, nu a suprimat-o prin instituirea unei noi legi, ci numai a desăvârșit-o, pentru că omenirea avea nevoie atunci de o lege superioară⁶⁵. Legea veche, statornicită în vremurile trecute a fost umbra⁶⁶, căci „harul și adevărul care pe toate le luminează” ne-au venit prin Iisus Hristos⁶⁷.

Sf. Irineu aduce o mulțime de texte din Sfânta Scriptură pentru a dovedi cititorilor că legea veche a încetat de a mai avea valoare, nu pentru că a fost rea, ci fiindcă venise vremea pentru o lege perfectă.

⁵³ *Ibidem*, I, 27, 1, P.G., VII, col. 687.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, I, 27, 2, P.G., VII, col. 688.

⁶¹ *Ibidem*, I, 27, 4, P.G., VII, 689.

⁶² Sf. Ioan Hrisostom, găsește Vechiul Testament inferior Noului Testament, deșigur, nu Dumnezeu este cauza acestei deosebiri, ci oamenii, cărora au fost dată fiecăruia din aceste legi. (*Omuli VII la cap. II Corinteni*, P.G., 61, 447, vezi nota nr. 126, la prof. dr. Iustin Moisesescu, *Sf. Scriptură și interpretarea ei în opera Sf. Ioan Hrisostom*, în rev. „Candela” (1939—1941), Cernăuți, 1942, p. 146). Sf. Chiril al Alexandriei zice: „Legea lui Moise nu-i întru totul inutilă și fără rost, cu toate că ea ne-a condus spre bine într-un mod imperfect, ea rămâne totuși un pedagog pentru noi, spre a ne instrui în purtarea evanghelică... suntem datori, a purta stimă Legii Vechi, cu condiția de a nu o separa de Hristos, care-i conferă sensul ei adânc” (P.G., 84, 160—161), la pr. prof. Vladimir Prelipceanu, *Cuvântul lui Dumnezeu în viața Bisericii*, în rev. „Studii Teologice” XXIII (1971), nr. 1—2, p. 36.

⁶³ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, III, 31, 1, P.G., VII, col. 870.

⁶⁴ *Idem*, *Demonstrația...*, cap. 58, p. 122.

⁶⁵ *Ibidem*, cap. 59, p. 123.

⁶⁶ *Idem*, *Contra ereziilor*, III, 31, 4, P.G., VII, col. 957.

⁶⁷ *Ibidem*.

4. Inspirația Vechiului Testament

Împotriva păcatului, omul nu a putut lupta fără Dumnezeu: „Non enini effugit aliquando Adam manus Dei”⁶⁸ și Domnul veghează la creația Sa. Nici un lucru nu poate fi adus la existență de cineva fără știrea lui Dumnezeu. Nimeni nu poate crea ceva fără ajutorul lui Dumnezeu. Sfânta Scriptură, ne spune Irineu, s-a făcut cu permisiunea lui Dumnezeu. Și întrucât vorbește chiar despre autorul creației, Dumnezeu, ușor se poate deduce faptul că Dumnezeu a insuflat autorului ce să scrie, cu atât mai mult, cu cât scria despre Sine și despre opera Sa.

Sfinții Părinți, ca unii „care și-au făcut din studiul Bibliei o în-deletnicire predilectă și și-au hrănit sufletele cu adevărurile nepieri-toare cuprinse în acest izvor revelațional, pun constant în lumină originea ei divină”⁶⁹.

Pentru a evidenția cât mai clar caracterul inspirat Sf. Părinți, se folosesc de două mijloace: împlinirea profețiilor și acordul scriitorilor Vechiului Testament întreolaltă⁷⁰.

„Realizarea profețiilor, prin întruparea Mântuitorului în „plinirea vremii”⁷¹, probează adevărul lor și arată că profeții care le-au scris au fost insuflați de Duhul lui Dumnezeu”⁷².

În concepția Sf. Irineu, procesul inspirației s-a realizat prin Cuvântul lui Dumnezeu și Duhul Lui⁷³. „Foarte bine știm că Scripturile sunt desăvârșite, fiind spuse de Cuvântul lui Dumnezeu, și de Duhul Lui”⁷⁴. Dar, aceasta este opera Tatălui, „căci deasupra tuturor lucrurilor este Tatăl, dar cu toate este și Cuvântul, căci prin intermediul lui au fost create toate lucrurile de Tatăl”⁷⁵; (di avlou panta egeneto ipo patros) în noi toți Duhul, strigă Avva Părinte. Prin acest Cuvânt al lui Dumnezeu s-a făcut inspirația Sf. Scripturi. Sf. Irineu se întreabă dacă nu e mai bine să credem că învățăturile Scripturii sunt de la Moise și de la proroci și de la ucenicii Domnului⁷⁶ și răspunde că trebuie să crezute, deoarece sunt perfecte, având la origine, însăși acțiunea Creatorului, adică a lui Dumnezeu Tatăl⁷⁷. Obscuritatea lor nu trebuie să afecteze credința noastră, deoarece precum există mistere în creație, tot așa există și în Scripturi: olon tou grafon pnevgatikon ouson.

Dumnezeu Tatăl este singurul și unicul autor al celor două Testamente, care inspirând prin Cuvântul și Duhul Lui pe scriitorii sfinți,

⁶⁸ *Ibidem*, V, 1, 3, P. G., VII, col. 1122.

⁶⁹ Pr. prof. Dumitru Abrudan, *Biblia în preocupările Sf. Părinți*, în „Mitropolia Ardealului”, XXXIV (1989), nr. 6, p. 27.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, p. 28.

⁷² Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, IV, 34, 4, P. G., VII, col. 1085.

⁷³ *Idem*, *Demonstrația*... cap. 73, p. 141.

⁷⁴ *Idem*, *Contra ereziilor*, II, 28, 2—3, P. G., VII, col. 804—805.

⁷⁵ *Idem*, *Demonstrația*..., 5, p. 37.

⁷⁶ *Idem*, *Contra ereziilor*, I, 2, 2, P. G., t. VII, col. 715.

⁷⁷ *Ibidem*, II, 28, 2—3, P. G., VII, col. 804—806.

profeți, apostoli, evangheliști, a compus toate cărțile pe care Biserica le socotește canonice⁷⁸. Sf. Irineu, folosea cuvântul „inspirație”, chiar și atunci când vorbea de Septuagintă, versiune făcută kat'epinoian tou theou⁷⁹.

Una din consecințele inspirației Sf. Scripturi, este veracitatea cu-prinsului ei. Prin faptul că Duhul Sfânt este autorul principal al cărților biblice, tot ceea ce se găsește în ele este adevărat. Este cu neputință ca un profet, un apostol, un bărbat care acționează, în scris ori prin viu grai, sub influența Duhului Sfânt, să propovăduiască învățături potrivnice adevărului.

Sf. Irineu ne arată, în această privință, că noi trebuie să credem Scripturilor Sfinte ca lui Dumnezeu, convinși fiind că sunt perfecte, și că redau adevărul desăvârșit despre Dumnezeu⁸⁰.

5. Canonicitatea cărților Sfintei Scripturi a Vechiului Testament

Problema canonului cărților Sfintei Scripturi, ea însăși element de Tradiție, nu intră decât în mod indirect în preocupările Sf. Irineu. Deși folosește din plin citate din cărțile Vechiului și Noului Testament, nu-și pune totuși problema autenticității și canonicității lor. Cum gnos-ticii își revendicau o anumită tradiție secretă dată de către Apostoli, numai unor aleși, Sf. Irineu era preocupat să arate unde s-a păstrat adevărata Tradiție apostolică și în ce constă ea. Episcopul de Lyon este martorul unei Tradiții încă vii, care venea de la Hristos, de aceea, el pune accentul pe aspectul viu, oral, al predicii Apostolilor și nu pe cel scris, fără ca să separe sau să ierarhizeze Tradiția de Scriptură. Unitatea de credință și deci unitatea Bisericii era pentru Sf. Irineu, efectul Duhului Sfânt, al „harismei sigure a adevărului”, deoarece, „pretu-tindenii creștinii mărturisesc aceeași credință, adică Iisus Hristos și mân-tuirea pe care o aduce El, și această credință este transmisă de Tradiție, prin predica vie a Bisericii”⁸¹.

Totuși mutilând după bunul lor plac canonul Scripturii Valentin, Marcian și Vasilide⁸², i-au dat posibilitatea lui Irineu de-a se ocupa de canonul cărților Sfintei Scripturi.

Împotriva acestor eretici, Irineu a luptat, opunându-le adevărata Scriptură. La el nu întâlnim cuvintele „canonul Sfintei Scripturi”, ci

⁷⁸ *Ibidem*, III, 12, 11, P. G., VII, col. 905; IV, 9, col. 996—999, cf. II, 35, 4, col. 841.

⁷⁹ *Ibidem*, III, 21, 2, P. G., VII, col. 949.

⁸⁰ *Ibidem*, II, 28, 2—3, P. G., VII, col. 804—806.

⁸¹ André Benoît, *Saint Irénée et l'unité de l'Eglise* în „*Oecumenica*”, An Annual Symposium of Ecumenical Research, Neuchâtel, 1967, p. 13.

⁸² Ebionții nu admiteau decât Evanghelia lui Matei; Marcian se mărginea la cea a lui Luca; Valentinian aproba numai pe cea după Ioan. Nemulțumiți îndepărtau chiar și unele părți din Evanghelle pe care o recunoșteau, după un sistem de interpretare cu totul arbitrar.

„canonul adevărului” kanona tis alitheias⁸³, nici nu vorbește de canonul Vechiului sau Noului Testament, dar această listă o putem reconstitui din operele sale. El citează din toate cărțile sfinte, afară de Iudit, Estera, Paralipomena, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor. Iov, atunci când înșiră numele profeților, menționează și profeții: Tobie, Naum, Agheu și Sofonie, spunând: „Horum igitur, unusquisque glorificans suum Patrem et Deum”⁸⁴.

El nu face distincție între canonice și necanonice, și citează din Înțelepciunea lui Solomon, Istoria Suzanei și balaurului Bel și Baruh sub numele Ieremia⁸⁵.

Pentru Vechiul Testament, el acceptă expunerea legendară despre cartea a IV-a Ezdra și dă credibilitate scrisorii lui Aristeia în legătură cu traducerea Septuagintei, făcută, după el, sub Ptolemeu, fiul lui Lagus, și care va cuprinde întreaga Scriptură nu numai Pentateuhul⁸⁶, deoarece „scrierile lui Moise și a celorlalți profeți sunt cuvintele lui Hristos”⁸⁷.

6. Vechiul Testament în „Contra ereziilor”

Lucrarea lui Irineu, „Contra ereziilor”, în 5 cărți, cuprinde nu numai combaterea a numeroase erezii, începând cu a lui Simon Magul, ci și esențialul frumoasei sale teologii. Compusă, probabil, spre 189—190, opera este adresată unui personaj „iubit”, care dorea să cunoască sistemele gnostice, îndeosebi pe acela al lui Valentin și al lui Ptolemeu. După ce în cartea I-a combate învățăturile și faptele eretice, iar cartea a II-a le distruge prin metoda rațională, începând cu cartea a III-a, înfățișează învățătura creștină; în cartea a IV-a se ocupă de unitatea învățăturii întregii Scripturi, iar cartea a V-a este dedicată episoadelor vieții lui Iisus și învierii trupurilor.

Desigur, proporția citatelor din Vechiul Testament variază după obiectul fiecărei cărți. În cărțile I și II nu este nevoie de Vechiul Testament pentru expunerea doctrinelor gnostice. Abia în cărțile II și V este folosit Vechiul Testament.

În ceea ce privește locul Vechiului Testament în opera „Contra ereziilor”, trebuie să spunem că numărul citatelor din Vechiul Testament este inferior celui din „Demonstrarea predicării apostolice”, în timp ce numărul citatelor din Noul Testament este predominant. Acest lucru se datorează faptului că cele două lucrări se doresc să ajungă la aceeași țintă, dar pe drumuri diferite.

⁸³ Irineu, *Contra ereziilor*, I, 9, 4, în P. G., VII, col. 545.

⁸⁴ *Ibidem*, I, 30, 11, col. 701, *Contra ereziilor*, I, 30, 11, P. G., VII, col. 701.

⁸⁵ *Ibidem*, IV, 26, 3; V, 5, 2; col. 1054, 1108, 1135, 1209 și *Demonstrația predicării apostolice*, 97, p. 167.

⁸⁶ *Ibidem*, III, 21, 2 în P. G., col. 947—948.

⁸⁷ *Ibidem*, V, 2, 3, în P. G., col. 977.

„Demonstrația...” vrea să reliefeze veridicitatea creștinismului fondat pe Vechiul Testament, de unde folosirea lui intensivă, iar „Contra ereziilor” vrea să demonstreze greșeala gnostică. Dar cum cei mai mulți eretici resping Vechiul Testament sau îl subestimează, Irineu încearcă să expună cât mai elocvent adevărata învățătură în legătură cu valoarea Vechiului Testament.

Astfel, în I, 23, 3, Irineu citează o formulă de introducere pe care o dă în ebraică, ceea ce denotă că el era preocupat de stabilirea exactă a textului sacru. În II, 24, 2, dă o explicație numerică a numelui lui Iisus și înfruntă pe eretici care-i dădeau o explicație iudaică tradițională. Deosebit de importantă este semnificația diferitelor apelative ale lui Dumnezeu în Vechiul Testament pe care o dă în II, 35, 3. În III, 6, se găsesc o serie de citate despre adevăratul și unicul Dumnezeu, luate din diferite cărți ale Vechiului Testament. Este greu de precizat care sunt cărțile folosite de Sf. Irineu. Cert este că el cunoaște majoritatea cărților, pe care le și folosește, cărțile din care nu citează, probabil le consideră mai puțin importante⁸⁸. Cultura sa veterotestamentară nu este preponderentă, dar este suficientă pentru a demonstra că Hristos este prezis în Vechiul Testament și a-i dezarma pe eretici.

7. Vechiul Testament în „Demonstrația predicării apostolice”

Această lucrare se pare că a fost scrisă spre anul 195 și ni s-a păstrat într-o traducere armeană, descoperită în 1904, la Erevan.

Lucrarea cuprinde diferite dialoguri care expun învățătura creștină metodic și sistematic. În prima parte (cap. 1—42) a lucrării, Irineu face un rezumat al istoriei mântuirii, sprijinindu-se pe Geneză, Psalmi și profetul Isaia. Astfel, vorbește despre: creație în general (cap. 9—10), crearea omului (cap. 11), Adam și Eva (cap. 14), căderea în păcat (cap. 16), urmașii primilor oameni (cap. 17), potop (cap. 18), Avraam (cap. 24), robia egipteană (cap. 25), Decalog (cap. 26), Moise și poporul evreu în pustiu (cap. 27), ocuparea Canaanului (cap. 28), Sodoma și Gomora (cap. 44), și așa mai departe, până la evenimentele legate de persoana Sf. Ioan Botezătorul.

În partea a doua (cap. 54—97) a lucrării, Irineu dă în expunere exegetică pasajele hristologice clasice din Vechiul Testament⁸⁹, care antânță venirea lui Hristos și lucrarea Sa în lume. Această parte îl îndreptățește pe Irineu să fie numit „părintele catehezei creștine”. Primul text cu care începe suita de profeții este Isaia 7, 14, unde stăruie asupra cuvântului „Emanuel” (cap. 54) și continuă cu alte profeții, reliefând persoana Mântuitorului.

⁸⁸ A. Benoît, *Saint Irénée, Introduction à l'étude de sa Théologie*, Paris, 1960, p. 95—96; vezi A. Benoît, *Saint Irénée și l'Ancien Testament*, p. 101.

⁸⁹ Citatele sunt luate în exclusivitate din Psalmi și din Isaia.

În „Demonstrația...”, Irineu dovedește că posedă multe cunoștințe de Vechiul Testament, suficiente pentru o cateheză creștină. Pentru el, Vechiul Testament este fundamentat, deoarece descrie primele etape din istoria mântuirii și prefigurează împlinirea și desăvârșirea ei.

Trebuie remarcat faptul că în această lucrare Irineu folosește masiv Vechiul Testament, dar aceasta nu înseamnă că la acea dată nu cunoștea scrierile Noului Testament⁹⁰. Citatele, introduse prin formule ca: „Duhul Sfânt, zice...”, „Prin David se spune...”, „Cum zice profetul...”, nu sunt întotdeauna conforme cu Septuaginta, iar uneori sunt obscure, încât nu se poate stabili locul de unde sunt luate. Alteori face citări greșite⁹¹, folosindu-se și de apocrife⁹².

Aceste anomalii nu se explică, decât prin folosirea practicii de a cita din memorie. Un studiu mai aprofundat al „Demonstrației...” ne permite să afirmăm că autoritatea de bază pe care Irineu își fondează învățătura este Vechiul Testament, Scriptura prin excelență.

Din lectura „Demonstrației...”, se observă că Irineu cunoaște unele tradiții iudaice⁹³, că folosea limba ebraică, citând în cap. 43 din lucrare textul de la Geneză 1,1, după original, în ebraică. Dar, textul este denaturat, încât trebuie să vedem aici un midraș iudeo-creștin⁹⁴, ceea ce-l situează pe Irineu pe linia unei teologii asiatice⁹⁵.

8. Interpretarea Sfintei Scripturi după Sf. Irineu

Am arătat mai sus că Tradiția și Scriptura sunt cele două căi prin care învățătura divină descoperită prin revelație s-a păstrat nealterată. Apostolii au depus adevărul în Biserică și numai aici se poate găsi⁹⁶.

⁹⁰ Citatele din Vechiul Testament se ridică la cifra de 235, în timp ce Noul Testament este folosit numai de 183 ori. A. Benoit, *art. cit.*, p. 99.

⁹¹ De ex. în cap. 43 spune: „La acestea profetul Ieremia mărturisește încă exprimându-se astfel: „Înainte de lăcașul Eu Te-am născut și înainte de soare este numele Tău”, ori acest text nu este din Ieremia, ci este compus din două versete: Psalmul 109, 3 și Psalmul 71, 17.

⁹² Textul din cap. 78, p. 144—145: „Și Domnul, Sfântul lui Israel își amintește de morții Săi, de cei care erau adormiți în lutul pământului, și a coborât la ei pentru a le da vestea cea bună a mântuirii”, nu este din Ieremia.

⁹³ În cap. 9, p. 44—45, face aluzie la credințele hagabice.

⁹⁴ Este curios că Irineu atribuie lui Moise acest midraș iudeo-creștin, deși citează acest text de două ori în „Contra ereziilor”, I, 11, 1 în greacă: „En, arhi epōisen o theos ton ouranon kai tin ghēn”. El citează adesea Biblia prin mijlocirea predecesorilor săi, Pseudo Barnaba, de exemplu, chiar atunci când sensul este profund mutilat. Astfel: Isaia 50, 8—10, complet transformat de Barnaba, trece în IV, 55, 4, și în „Demonstrația...”, cap. 88. În midrașul nostru, primul verset din geneză a fost modificat sub influența textelor creștine, și anume: prologul Sf. Ioan col. 1, 15 și Apocalipsa 3, 14, unde Hristos se numește „arhi tis kliseos tou Theou”.

⁹⁵ P. Daniélou, *Théologie du Judeo-Christianisme*, Paris, 1958, p. 236.

⁹⁶ Canonul 85 apostolic, întărit de can. 2 al Sin. trulan (692), hotărăște următoarele: „Fie nouă tuturor clericilor și laicilor cărți vrednice de cinstire și sfinte din Vechiul Testament... (se enumeră cărțile) și din Noul...”. Toate acestea, precizează canonul, trebuie răspândite în rândul tuturor creștinilor și citite, atât de clerici, cât și de mireni.

Ea singură conservă Tradiția în integritatea sa și Scriptura fără adaosuri și eliminări.

Citirea Sfintei Scripturi, a constituit totdeauna în Biserica Ortodoxă o preocupare de competență a tuturor creștinilor. Niciodată aceasta nu a fost considerată un privilegiu exclusiv al clerului, ci o datorie de primă necesitate a tuturor credincioșilor⁹⁷. „Necunoașterea Scripturii este cauza tuturor relelor”, va afirma mai târziu Sf. Ioan Hrisostom⁹⁸. Citirea continuă, este o condiție esențială pentru buna ei înțelegere și în consecință pentru viețuirea noastră în acord cu voința lui Dumnezeu.

Sf. Irineu accentuează, că marile adevăruri cuprinse în Sf. Scriptură sunt greu de înțeles⁹⁹ și este adesea obscură¹⁰⁰, și are nevoie de a fi interpretată.

Și, întrucât Biserica deține întreaga învățătură, numai ea are dreptul de a o explica și interpreta, atât una, cât și cealaltă¹⁰¹. Numai prin ea „se poate intra în viață”. Cei care vor căuta să intre prin alte mijloace, sunt niște furi și tâlhari¹⁰². Și interpretarea legitimă a Scripturii și a Tradiției, revine aceloră, cărora Apostolii le-au încredințat conducerea Bisericii. Iată ce spune Irineu: „Preoților care sunt în Biserică, trebuie să li se dea ascultare, în ce privește credința, aceloră pe care Apostolii i-au lăsat succesorii lor, și care au primit cu episcopatul, după „voința Tatălui”, puterea de a învăța adevărul curat. Cei care se îndepărtează de această succesiune suverană, oricare ar fi locul unde se reunesc, trebuie considerați suspecti, egali cu ereticii sau ca niște oameni de rea-credință, pe care mândria îi împinge la schismă și care nu se acceptă, decât pe ei înșiși, sau ca ipocriții, care nu au ca mobil al conduitei lor, decât un interes josnic și o glorie deșartă. Unde vom căuta adevărul, dacă nu acolo, unde Domnul a lăsat darurile sale, la aceia care au urmat Apostolilor în guvernarea Bisericii și care în mijlocul unei vieți sfinte și nepătate, conservă cuvântul mântuirii în toată curătenia¹⁰³? Acest adevăr este în Biserică, „ubi chrismata Domini posita sunt”.

Cei care au credința în unicul Dumnezeu și în opera Fiului Său, aceia „et Scripturas sine periculo nobis exponent, neque Deum blasphemantes, neque patriaschas exhonorantes, neque prophetas contemntes”¹⁰⁴.

Gnosticii nu au conservat adevărul și explică greșit Scriptura, sau mai bine îl înlătură sau îl declară mincinos, neadevărat. Împotriva

⁹⁷ Omilia IX, Coloseni, P. G., 62, 361, la prof. Iustin Moisesescu, op. cit., p. 177.

⁹⁸ Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, II, 27, 2, P. G., VII, col. 803.

⁹⁹ *Ibidem*, II, 58, P. G., VII, col. 804—812.

¹⁰⁰ *Ibidem*, III, 4, 1, P. G., VII, col. 855.

¹⁰¹ *Ibidem*, IV, 33, P. G., VII, col. 1052.

¹⁰² *Ibidem*, IV, 24, 1, P. G., VII, col. 1049.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*, IV, 24, 1—2, P. G., VII, col. 1049—1050.

unora ca aceştia luptă Sfântul Irineu, şi trebuie să lupte preoţii, „fără de care ne temem a nu cădea în eroare”¹⁰⁵.

Sf. Irineu, rezervă interpretarea Scripturii succesorilor legitimi ai Apostolilor, adică, episcopilor şi preoţilor. Departe de a da fiecărui creştin dreptul de a interpreta Biblia după mintea sa. Motivul, pentru care adversarul gnosticilor respinge doctrina liberului arbitru, este că, dacă i s-ar permite fiecăruia să interpreteze Scriptura, aceasta şi-ar pierde din valoare, şi ea în loc să conducă omenirea spre unitatea religioasă şi morală, ar duce-o la pierzare. Şi spune: „Cei care părăsesc credinţa Bisericii se depărtează de la adevăr, se zbat în mijlocul erorilor, se mişcă la orice suflare de vânt, şi-şi schimbă părerea după timp, fără să fie statornici. Sofiştii, mai grăbiţi a semăna cuvinte, decât a învăţa adevărul, că nu sunt legaţi de o anumită stâncă, ci stau pe nisip şi pe o grămadă de pietre mici... Trebuie să fugim de discursurile lor şi să ne păzim de cursele ce ni se întind. Refugiul nostru este în Biserică, în sânul căreia suntem hrăniţi cu dumnezeiasca Scriptură”¹⁰⁶.

Sf. Irineu afirmă, că în comparaţie cu ereticii, care dau interpretări greşite Scripturii, neavând o autoritate care să garanteze adevărul spuselor lor, exegetul adevărat trebuie să fie totdeauna în consens cu regula de credinţă a Bisericii şi să nu primească decât ceea ce e adus peste tot, totdeauna şi de către toţi, ca adevărat¹⁰⁷.

Irineu susţine, apoi, că Biserica este în drept să explice Scriptura, deoarece ea este în comuniune cu Hristos şi cu Duhul Sfânt. Acolo unde este Biserica este şi Duhul lui Dumnezeu, adică, adevărul. Prin urmare, vedem, că de la începuturile creştinismului, numai Biserica a avut dreptul de a interpreta Biblia, prin sacerdoţii ei, printre care se considera şi Irineu a fi.

Nu se poate cunoaşte cu certitudine textul scripturilor folosite, în vederea interpretării, de Sf. Irineu, deoarece opera sa nu ni s-a transmis în original.

Pentru Vechiul Testament, el foloseşte Septuaginta, apropiindu-se de originalul ebraic. Ca toţi anticii, Irineu citează adesea din memorie, de aceea întâlnim combinaţii de texte sau variante diferite ale aceleiaşi text¹⁰⁸. De fapt, vocabularul şi limba sa cvasibiblică ne împiedică să putem distinge când Irineu citează din Sf. Scriptură sau când vorbeşte din „prinosul inimii”. Nu trebuie să uităm nici credinţa sa în ajutorul de sus, încât câteodată întrerupea argumentarea sa şi făcea apel la harul divin, de a împlini ceea ce nu putea face cu propriile sale raţionamente.

¹⁰⁵ *Ibidem*, III, 24; şi V, 20, 1, P.G., VII, col. 1177.

¹⁰⁶ *Ibidem*, V, 35, P.G., VII, col. 1219 şi în „Demonstraţia...”, cap., 43, p. 92.

¹⁰⁷ *Ibidem*, IV, 26, 5, P.G., VII, col. 1056, vezi şi pr. prof. D. Abrudan, *Biblia în preocupările... art. cit.*, p. 31.

¹⁰⁸ *Ibidem*, III, 2—4, P.G., VII, col. 856—857; IV, 41, 1—2, P.G., VII, col. 1115.

Sf. Irineu este unul dintre Părinții bisericești cei mai des citați de către Eusebiu și alți scriitori patristici¹⁰⁹ și este studiat cu acrivie de teologia modernă, ca unul care poate oferi date autentice cu privire la istoria și cultura creștină din primele două veacuri.

În fața pericolului gnosticismului, Sf. Irineu a încercat să opună rezistență, combătându-l „nu printr-o gnoză rivală creștină”¹¹⁰, ci, prin aceea că formulează ca învățătură o realitate de fond, existența în Biserică, drept element revelațional.

Cele două lucrări ale sale păstrate până astăzi: „Contra ereziilor” și „Demonstrația predicării apostolice”, prima și cea mai importantă este expunerea și combaterea sistematică a doctrinei gnostice în cinci cărți, iar cea de-a doua este un mic compendiu de învățătură adresat „fratelui” Marcian. Sf. Irineu nu face o expunere sistematică a învățăturii creștine, în accepțiunea modernă a cuvântului, ci expune doctrina gnostică și mai apoi o combate. În argumentare, Sf. Irineu folosește citate scripturistice luate atât din Vechiul, cât și din Noul Testament.

Din bogata tematică a operelor Sf. Irineu, încă nesuficient valorificată în teologia actuală, am reținut problema Vechiului Testament.

Vechiul Testament este o carte care prezice, prefigurează pe Hristos. Anunță cu mult timp înainte ceea ce se va realiza.

În gândirea Sf. Irineu, Vechiul Testament are un dublu scop apologetic: confirmă creștinilor veridicitatea credinței lor, iar păgânilor adevărul creștinismului.

În plus, Vechiul Testament are o valoare istorică în virtutea faptului că descrie primele etape ale istoriei mântuirii. El instaurează o epocă unică în istorie, începând cu Adam și continuând cu Hristos, până la Împărăția lui Dumnezeu. Vechiul Testament este indispensabil pentru a afirma începuturile istoriei mântuirii, fără de care, creștinismul nu este decât dochetism.

Vechiul Testament este punctul de plecare al dogmei răscumpărării. Fără el nu putem vorbi de primul Adam, nici de Eva, deci, nici de al doilea Adam, nici de Maria. Fără el, venirea Mântuitorului rămâne un mit fără ancorare în istorie.

Vechiul Testament este, de asemenea, pentru Irineu un element necesar pedagogiei lui Dumnezeu, care conduce omul creat copil spre vârsta maturității, când se bucură din plin de comuniunea și vederea lui Dumnezeu.

Așadar, Vechiul Testament este fundamentul pentru gândirea Sf. Irineu, deoarece are o perspectivă orientată spre Hristos, și este singurul care vorbește despre Hristos. Vechiul Testament este baza și temelia Noului, fapt pentru care i se cuvinte aceeași atenție și același respect.

¹⁰⁹ Pr. prof. dr. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 16.

¹¹⁰ *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, edited by F. L. Cross, London, 1958, p. 702.

DIALOG PROBABIL ÎNTRE SOCRATE ȘI PLATON PRIVIND EDUCAȚIA ÎN GRECIA

de : protodiacon prof. CORNEL OLARIU

Socrate (470—399 î. Hr.) : Noi credem, că elenii din vremea noastră, vor trebui să înceapă o nouă gândire și activitate pedagogică în cadrul filosofiei lor. Sclavia veche, ca și cea nouă, a exclus pe om de la binefacerile educației, ceea ce a însemnat, o adevărată crimă pentru specia umană, căci în sistemul sclavagist cea mai mare parte a omenirii a rămas ne-educată, deci, în întunericul neștiinței.

Platon (428—347 î. Hr.) : Dar pentru a se realiza acest lucru va trebui, ca din triburile sălbatice să faci oameni culți, liberi și civilizați, va trebui schimbată însăși structura generală a societății umane, cu privire la cosmos și viață. Înseamnă a face din ființa umană, una superioară, mai cultă și mai bine orientată.

Socrate : Într-adevăr educația despre care noi discutăm, nu este o simplă creștere a omului, ci este o lucrare sistematică a întregii ființe, pentru a-i trezi puterile interioare în chip liber și conștient.

Educația este cea mai frumoasă și nobilă activitate pe care o poate face omul în viața lui pe acest pământ, în vederea societății de mâine.

Platon : Într-adevăr, nici o activitate a omului nu se poate compara cu această datorie fundamentală față de societate și îndeosebi față de copii, dacă se urmărește ca tineretul să devină o ființă morală, cinstită și dreaptă.

Socrate : Dar ca educația să poată deveni un fel de miracol, va fi nevoie nu numai de teorii sau principii pedagogice, ci și de exemplul practic al educatorului, care va putea influența mai direct sufletul tineretului.

Platon : Din grupuri sociale, pe religii și țări sau continente, pe sisteme politice sau filosofice, educația oamenilor se va face mereu, fără întrerupere. Dar noi trebuie să depășim tratatele ce cuprind concepția pedagogică a lumii păgâne, cu care încă mai avem unele puncte de contact, ca să putem realiza un progres și o originalitate remarcabilă față de acestea, ca și față de trecutul nostru pedagogic.

Educația este un lucru absolut necesar pentru fiecare popor, care voiește să meargă în ritmul celorlalte popoare mai avansate în cultură.

Socrate : Este adevărat, că societatea umană va trebui să evolueze mereu, căci acesta este și destinul său divin. Prin educație omul va încerca să fie tot mai aproape de el însuși, ca și față de divinitate. Adică să devină mai desăvârșit, însă acest ideal nu l-a realizat nimeni până acum din specia umană.

Platon : Au fost însă năzuințe și visuri pentru mulți dintre noi, căci omul nu este numai o pură biologie somatică, ci are și spirit, poate par-tea cea mai importantă a ființei sale, cu care ne ocupăm în special noi și fără de care nu se poate face educație.

Socrate : Educația se adresează tuturor activităților ființei umane, îndeosebi intelectului și se aplică practic la copii și la tineret în general.

Platon : Primul factor sau prima școală de educare a copilului este însăși familia, la toate popoarele, după toate filosofiiile și religiile, cum va spune și Pitagora la rândul său.

Socrate : Educația este grija pe care trebuie să o aibă părinții față de copii, sub raportul curățeniei sufletești și al bunei cuviințe. Educația înseamnă, a crește pe copil moral cinstit, evlavios, înnobilându-i intelli-gența, făcând din el un atlet al divinității, care se luptă pentru adevăr, dreptate, bine și frumos.

Platon : Dar pedagogia ca știință a educației este și o artă, cea mai gingașă, estetică și moralizatoare activitate, care se face cu tineretul, în vederea societății viitoare, a celei de mâine.

Socrate : Educația, pe cât este cu putință naturii omenești, tinde să restabilească un echilibru cât mai perfect între corpul și sufletul ființei umane. Acesta trebuie să fie și ultimul ideal de urmat în societatea de mâine.

Platon : După cum natura face ca părinții să fie primii care trebuie să iubească și să îngrijească pe copiii lor, tot asemenea este necesar, ca ei să le fie și primii educatori, ca aceștia să primească un chip sau înfățișare frumoasă și prin educația și manierele lor.

Socrate : Părinții trebuie să recunoască faptul, că, nu numai natura sau nașterea, ci îngrijirea și educația copilului, le dă adevărata paterni-tate, căci în unele cazuri, ar putea să intervină și o eventuală înfiere.

Platon : Părinții, ca și pedagogii, trebuie să procedeze ca adevărați pictori sau sculptori în casa sau școala lor, unde copiii sau tineretul să devină adevărate și minunate statui, mai de preț decât cele din marmură sau de aur, care, spre mândria și frumusețea lor, să împodobească casele oamenilor și frumoasa noastră țară.

Socrate : De aceea este necesar, ca părinții să se uite cu grijă și in-teres la copiii lor, ca să le poată observa darul sau talentul cu care i-a în-zestrat natura sau divinitatea, spre a-i putea dezvolta și mai mult, spre folosul familiei și al societății, dar să nu negligeze, nici eventualele defecte psiho-fizice, spre a le putea îndrepta la timp. Acestea ar putea cuprinde în sine, o interpretare clasică a unei opere de artă și știință pedagogică.

Platon : Mama are datoria să se îngrijească nu numai de corpul, ci și de sufletul copiilor săi, ridicându-i până la filosofia vieții.

Socrate : Învățătura și sfaturile date băieților, se folosesc și pentru fete, cu unele îndrumări speciale, potrivit cu natura, firea și rostul fete-lor în viață și societate, ca ele să ajungă bune gospodine, conștiincioase soții și mame, căci copiii sunt cea mai mare avere și fericire a lor.

Platon : În același orizont larg al concepției, Pitagora menționează, că unii părinți, deși au pus „pedagogi și dascăli copiilor lor“, ei au lăsat să se dezvolte liber pornirile instinctive ale acestora. De asemenea, el mai susține, că trebuie avută mai multă grijă de păcatele tinerilor, căci greșelile copiilor mici sunt și ele mici și se pot remedia mai ușor „pe când păcatele tinerilor sunt adesea îngrozitoare“, căci vârsta tinereții este ah-tiată după plăceri, care trebuiesc înlăturate cu grijă atât de tată, dar și de mamă.

Socrate : Tinerii cei mai dedați plăcerilor, observă unii filosofi și pedagogi, trebuiesc căsătoriți neapărat mai devreme, pentru a preveni patima desfrânării, care este cea mai josnică, pentru că poate distruge și casele altor oameni. Tinerii să se căsătorească „pe potriva lor“, dar să aibă și consimțământul părinților, ca astfel și societatea să poată deveni morală și conștientă de sine.

Platon : Din cauza convingerilor tale pedagogice și însuflețit pururea de luminarea tineretului și fericirea poporului, ai atras admirația tinerilor din Atena, al căror cerc din jurul tău se mărește din zi în zi, considerându-te un model iubit și respectat al virtuții neamului omenesc. Vocea ta interioară, te îndeamnă să mergi pe calea adevărului și a bine-lui moral. Iată de ce credem, că spiritul acesta pedagogic, cu timpul va influența și cultura europeană. Metoda ta de predare și răspândire a culturii îți va purta numele și prin aceasta vei deveni nemuritor.

Socrate : Sunt și situații când omul exagerează pecetea caracterului și culturii altuia. Scopul și conținutul cunoașterii noastre, este, că omul să se adâncească pe sine în spiritul prin care poate străbate întregul neam omenesc. Deci să nu cunoaștem adevărul în natura sa externă, ci în sine „ca reamintire“ (anamnesis), cum spui tu, căci în mod inconștient, omul poartă în sine adevărul. Cunoașterea cere numai dezvăluirea acestui adevăr. Acest lucru, trebuie să-l urmărim neîncetat în viață.

Platon : Este drept că, în cazul când omul iese din subiectivismul său și trece în domeniul discuțiilor, el se depășește pe sine și trece pe terenul rațiunii. Adevărata realitate se află în noțiuni, care nu sunt „ca niște creații ideologice“, ci le concepem ca pe o realitate obiectivă, iar cât privește natura, ea este forma văzută a ideilor.

Socrate : Da, numai rațiunea este facultatea de a descoperi adevărul legilor, în special al celor generale, de aceea este bine de a ne pune în contact neîncetat și cu rațiunea generală a semenilor.

Platon : Poate din această cauză, Socrate nu-și predă învățătura sa într-un anumit loc, ci prin casele unor oameni bogați, în stadioane, prin piețele publice, sau chiar pe stradă ; unde nu ține prelegeri ci instruieste tineretul cu ajutorul dialogului.

Procedura aceasta, de a „scoate din conștiința cuiva, ideile pe care le posedă, dar de care nu-și dă seama, este numită de tineri «maieutică»“, adică „arta de a ajuta nașterea adevărului“. Este arta de a întreba astfel „încât să poți obține de la persoana respectivă răspunsuri juste“. Acest sistem de a se preda în școlile viitorului, se va numi de către pedagogi

(învățători și profesori) metoda socratică sau dialectică, procedeu sau metodă, care își propune ca scop, descoperirea adevărului prin discuții.

Socrate: Scopul nostru este, ca prin discuții, să descoperim mai în-
tâi neștiința fiecăruia, ca astfel prin dialog, de la cazuri singulare, să ajun-
gem la stabilirea adevărurilor ce vor fi recunoscute în general ca valabile.

Platon: Cu metoda ta Socrate, de a trăi filosofia și a o preda peda-
gogic, fără să te uiți la fața oamenilor, ai reușit într-adevăr, ca pe mulți
să-i câștigi de partea ta. Dar nu uita, că mai sunt și dintre aceia, care te
dușmănesc și te invidiază, ca Meletos — autor dramatic, din partea poe-
ților, Anytos — tăbăcar bogat, din partea meseriașilor și a oamenilor po-
litici, Lycon — mic avocat, din partea oratorilor și comicul Aristophanes.
Aceștia te acuză mereu că „săvârșești nedreptăți, că strici pe tineri, în-
drumându-i să nu respecte așezămintele sociale și ruinezi moravurile;
că nesocotești pe zeii în care crede statul și că te închini la alte zeități
noi“. Deși astăzi, pe toți îi umilește pătrunderea înțelepciunii tale.

Socrate: Desigur, dacă zeii au fost concepuți și creați de oameni,
atunci și atenienii nu puteau decât să-și imagineze și ei pe zeii lor, tot
după chipul și asemănarea oamenilor. Dar trebuie să nu uităm, ci să luăm
în considerare și să acceptăm concepția lui Xenofan (sec. VI—V î. Hr.
filosof grec din Colofon), care a formulat primul teza despre **existentul**
nenăscut, imuabil și unitar, care a stat la baza concepțiilor Școlii eleate.
A criticat **mitologia tradițională**, afirmând că zeii acesteia au fost creați
de oameni după propriul lor chip. A susținut însă teza existenței unei di-
vinități diferită de chipul omului (*Dicționar de filosofie*, București, 1978,
p. 775).

Iată cauza derutei în care ne găsim noi astăzi. Adică nu suntem si-
guri în care zei va trebui să credem cu adevărat.

Platon: Dar pe lângă problema credinței în zei, Socrate este și îm-
potriva filosofilor de până acum, care se ocupau cu lumea fizică — ma-
terială și urmăreau să știe „din ce elemente este constituită“. Acum So-
crate „mută centrul de gravitate al cercetărilor filosofice din lumea ex-
ternă în cea internă, de la cosmos la om“.

Socrate: Este lucru cert și ușor de constatat că omul este o realitate
mai de valoare decât natura care-l înconjoară și de care el se folosește.
„Cunoaște-te pe tine însuși“, este și „celebra maximă de pe frontispiciul
de la Delphi“. Dacă fiecare s-ar cerceta pe sine „va afla ce știe și ce nu
știe, ce poate și ce nu poate, precum și ce trebuie și ce nu trebuie să facă“.

Platon: Eu cred că, în mod normal, nimeni nu poate face rău cu in-
tenție „ci numai fiindcă nu se cunoaște pe sine și nu știe ce vrea să facă“,
întrucât numai cunoașterea binelui și realizarea lui poate duce la fericirea
personală și deci la propășirea comunității.

Însă pentru această propășire, societatea întotdeauna va avea nevoie
de oameni întregi și bine educați, în special la conducerea statului, pen-
tru binele poporului.

Socrate: În schimb, de prezent, eu mă bazez numai pe faptul, că
„Poporul are mari calități, dar conducătorii lui, sunt incapabili și corupți,

de aceea este nevoie de o reformă morală și culturală a conducătorilor, care trebuie să dobândească «arta de a conduce», nu prin ignoranță și împilare, ci prin lumină, prin câștigarea încrederii celor ce au nevoie de conducere» (Mircea Florian, *Îndrumare în filosofie*, București 1922, p. 64).

Platon: Ai grijă Socrate, că atacând conducerea de stat, să nu o pătești în final, căci societatea luată în ansamblu, de multe ori este inconștientă și nedreaptă, iar oamenii care vor fi puși să te judece, deci judecătorii, te vor condamna pe nedrept, în timp ce vulgul devine un simplu spectator, fără drept de vot.

Socrate: Dacă se va ajunge în viitor, într-o asemenea situație, eu nu mă voi apăra de învinuiri nedrepte și nici nu mă voi pleca, căci n-am de ce, dacă „mi-am jertfit viața pentru luminarea tineretului și binele patriei, dacă meritele mele nu vor fi recunoscute, fără să mă apăr, înseamnă că m-am înșelat și că atunci va trebui să mor“.

Dar, să revenim asupra temei care ne interesează acum, în mod deosebit, adică la educația tineretului nostru de astăzi, ca și din viitor.

Educația se impune la noi la greci, ca și la toate popoarele, ca o remediere a inculturii umane, dar și a faptului că firea umană înclină cu ușurință spre rău, care se realizează pe sine în mod automat în viața noastră, prin faptul că omul nu este format nici numai din trup și nici numai din spirit, ci este o sinteză din acestea amândouă.

Platon: Odată pornirea spre rău, pătrunsă în noi, omul nu se mai întoarce spre bine cu aceeași ușurință cu care a mers spre rău. Iată de ce, voința omului are nevoie de educație și înțelepciune, pentru a se înstrăina de patimi, în special ale corpului.

Intrucât omul este o ființă în continuă schimbare, de aceea, este bine ca el să fie îndrumat încă din tinerețe ca să meargă pe drumul cel drept, căci în el există facultatea care-l poate determina atât spre bine, cât spre rău.

Socrate: A-l educa pe om, adică a-l face să devină liber și conștient de faptele lui, atunci el va spera să ajungă și la situația de „Stăpân al lumii“, înseamnă a face „din umanitate o ființă colectivă suverană peste tot cosmosul nostru“.

Platon: Dar acestea se vor realiza poate peste secole sau milenii, fiind „o trăsătură fundamentală a firii“, dar și a idealului ființei umane de totdeauna.

Începând cu timpurile noastre, este nevoie mai întâi de o sociabilitate umană, pentru a se ajunge la un grad mai înalt de perfecțiune. Este propriu naturii noastre, de a trăi împreună, în societate, de a colabora și a munci unii cu alții și în special de a ne ajuta la nevoie.

Socrate: Poate va veni vreodată și vremea, ca un curent idealist în filosofie sau o religie superioară zilelor noastre de astăzi, vor reuși să dea o poruncă tuturor oamenilor și popoarelor: „Să vă iubiți unii pe alții!“ O altă soluție mai bună, de apropiere în spirit divin, nu se poate întrevădea.

Platon : Solidaritatea umană fiind înăscută sau specifică speciei, ea poate influența necesitatea educației, dar nu o poate impune, ci rămâne ca un important principiu și ca o bază morală a vieții sociale.

Socrate : Deși stilul de viață socială îl dă și-l susține numai educația, căci acest stil trebuie acceptat de toți membrii și numai educația devine necesară unității spiritului omenesc. Colaborarea dintre oameni devine desăvârșită prin educație și morală.

Dar să revenim la greci, ei au fost cei dintâi care au pus problema, că educația trebuie să fie un progres conștient, căci numai de la aceasta se poate ajunge la noțiunea de cultură în viața societății.

Platon : La greci, însăși noțiunea de educație este exprimată prin verbul „plättetai“, care înseamnă a modela, „a da formă unui obiect sau unei lucrări încă informă“. În Grecia și astăzi se întrebuintează acest verb, pentru a exprima activitatea pictorilor, sculptorilor, tâmplarilor, făurariilor, deci pentru a exprima o modelare a materiei, dar și a modela sufletul copilului, adică a face educație. În acest caz „și mamele și doicile să modeleze sufletul copiilor mai mult decât le modelează trupurile“.

Socrate : Da, grecii au pus în preocupările și gândurile lor pe om, deci și educația înaintea multor popoare.

Platon : De aceea și zeli noștri sunt antropomorfi, iar în plastica și sculptura greacă predomină figura umană. Chiar și filosofia noastră, deși pleacă de la materie și cosmos, ea ajunge tot la om, așa cum s-a mai constatat.

Noțiunea de om la greci înseamnă o imagine a speciei, ca și alta a cosmosului, probabil ca o concepție idealistă, ca o idee, căci ideea, la rândul ei, cuprinde substanța existentă a lucrurilor, care există „în sine și pentru sine“, în mod absolut.

Socrate : Tot ca o concepție idealistă, s-a pus în discuție și problema kalokagathia, cu care se mândrește de multe ori arta și literatura greacă. Aceasta va rămâne ca principiu de bază al educației, căci cuprinde dezvoltarea armonică a trupului și a sufletului și astfel educația devine un proces complex. Frumosul se referă și interesează trupurile copiilor, ale tineretului în general și se obține prin gimnastică, la care grecii țin așa de mult, în special spartanii. Binele se referă la virtute și cultură sub diferitele lor forme și privesc sufletul și toate se fac prin educație, instrucție și deprinderi. Educația trebuie să asigure o unitate ideală și perfectă în toate însușirile și manifestările celui educat, pentru a face din el o personalitate adevărată.

Platon : În dezvoltarea societății, elenii vor trebui să țină seama de realitatea unui întreg complex de elemente, care este nevoie să colaboreze între ele : natura, rațiunea și deprinderea, care credem că vor fi luate în seamă în ziua de mâine. Prin natură noi înțelegem omul, luat ca o specie în sine, la rațiune intră învățătura și la baza deprinderilor se află exercițiul. Dacă se iau în considerare toate aceste elemente, atunci se poate vorbi despre virtute, care duce la desăvârșirea ființei umane, căci virtutea este floarea educației.

Socrate : Este adevărat că, mai întâi natura ființei umane trebuie să fie natural bună, adică datele specifice ale fiecăruia, sau datele apriorice cu care ne naștem, la care mai pot fi adăugate — câteodată — și unele însușiri psiho-fizice transmise de la părinți, — ca să poată fi vorba despre educație.

Platon : În unele privințe, educația poate fi asemănată cu munca agricolă, în care educatorul poate fi și el comparat cu un agricultor, căci fără un agricultor specializat sau priceput și fără o sămânță selecționată, nici un pământ nu poate da roadele scontate pentru recoltare.

Socrate : Altfel, munca devine zadarnică în ambele domenii.

Platon : Dacă unele defecte din cadrul naturii se mai pot corecta prin multă trudă, tot asemenea și prin educație se pot îndrepta anumite defecte ale tineretului, dacă educatorul se străduiește să facă acest lucru, adică să mai plivească unele buruieni din ograda școlii.

Socrate : De asemenea și în lumea animalelor există dresori, care pot transmite acestora o parte din noblețea oamenilor, este drept foarte greu și numai în limitele posibilului ; unii învață papagalii să vorbească, imitându-l pe om, atunci, cu atât mai mult, omul poate fi educat.

Platon : De aici putem deduce, că și omul are nevoie de umanizare și câteodată și de o **reumanizare**, pe parcursul istoriei sale, ca societatea în ansamblul ei să poată face progrese.

Socrate : Iată de ce ar trebui spus atenienilor, că cea mai mare importanță pentru crearea virtuții umane, o au deprinderea, educația ca și conducerea rațională în viață socială. Dacă toate acestea se vor aplica, atunci, educația elenă va înregistra un capitol de glorie în istoria spiritului omenesc, căci ea va fi estetică, etică și fundamental umanistă. Dar astăzi educația elenă este numai o educație de clasă sau de castă, ca în India sau alte țări orientale, de care plebea nu se poate folosi și îndeosebi nu se pot folosi sclavii.

Platon : Dar clasa medie, a țăranilor, meșteșugarilor și negustorilor, trebuie să se mulțumească cu educația de familie, bazată pe tradiție, precum și pe experiența lor proprie, în anumite domenii de activități, pe care le practică în viață. Sau uneori educația o mai pot primi și de la unii filosofi peripatetici, ca de la tine Socrate. Până când va veni vremea, ca statul să se ocupe, să organizeze și să plătească educația tuturor copiilor din țară. Aceasta ar putea deveni un ideal al statului în societatea de mâine.

Socrate : În vremurile noastre, trebuie să avem multă grijă la alegerea educatorilor, căci, rezultatul aproape decisiv al lucrării de educație, depinde de persoanele care fac educația, de pedagogi, care din această cauză, trebuie să fie la înălțimea chemării lor. În primul rând, să nu fie liberi (adică sclavi deveniți liberi) sau oameni ușuratici și fără cultură.

Platon : Este recomandabil să căutăm pentru copiii noștri pedagogi serioși, cu viață ireproșabilă, autoritari, cu mare putere de convingere și control, cu foarte bună experiență în domeniul pedagogiei, de caracter, cu dragoste față de copii, dar și iubiți de aceștia. O viață prosperă și feri-

cită în societate, înseamnă ca tineretul să aibă o educație aleasă, o viață cinstită, cu exemple chibzuite din partea părinților și a educatorilor.

Sunt unii părinți, care din neștiință, dau copiii pe mâna unor oameni inferiori, dar este culmea absurdului, când ei, în mod conștient, dau copiii pe mâna unor educatori fără experiență și cu puțină cultură, numai ca să nu-i coste prea mulți bani cu educația acestora. În schimb, este o manie a veacului nostru, ca părinții să lase averi cât mai mari urmașilor, deci familiei lor.

Socrate : N-am spus eu, că, dacă aș putea, m-aș sui pe locul cel mai înalt din Atena și de acolo m-aș adresa astfel : „O locuitori ai Atenei voi vă dați toată osteneala pentru a obține mari averi, dar vă îngrijiiți prea puțin de educația fiilor voștri, cărora le lăsați aceste averi !”

Platon : Intr-adevăr, sunt mulți părinți, care se îngrijesc mai mult de hrana copilului și îmbrăcămintea lui, decât de cea a sufletului, de educația și cultura lui, cum s-ar spune : se interesează mai mult de acoperământul capului, de cât de ce-i în el (adică sub căciulă).

Unii părinți, deși au posibilități financiare, ei totuși merg cu avariția lor până acolo, încât caută să nu cheltuiască prea mult cu educația și aleg pentru copiii lor educatori fără valoare.

Socrate : Aici se poate da ca exemplu, întâmplarea dintre un proprietar de sclavi și veselul filosof Aristip (Aristipp din Cirene — colonie greacă din nordul Africii, c. 435—c. 360 î. Hr. filosof grec, discipol al lui Socrate și întemeietorul școlii cirenaice, de precădere morală). Acest om, ca orice negustor bogat, a voit să-i dea fiului său o bună educație, și chiar de la un filosof, dar fără să-l coste prea mulți bani. Ajungând el la Aristipp, l-a întrebat pe acesta, cât îi cere pentru educația fiului său. Aristipp, fără să delibereze prea mult, îi răspunde scurt : „Nici mai mult, dar nici mai puțin, decât, o mie de drahme !” La care proprietarul de sclavi, îi replică și el imediat : „Foarte mult, foarte scump ! Cu banii aceștia eu pot să mai cumpăr încă un sclav !” „Foarte bine !” — îi răspunse Aristipp. „În cazul acesta, d-ta vei avea un sclav mai mult. Și când te gândești că-i un sclav din familie. Un sclav fără să te coste nimic, dar tot needucat ca și ceilalți !”

Platon : Deși numeroși educatori la noi elinii, ca și la romani sunt sclavi. Dar această situație se explică prin faptul că educația, în zilele noastre, este un lucru migălos, care-ți cere multă răbdare și-ți consumă mulți nervi. Când te ocupi cu munca ta din domeniul filosofiei, științei sau artelor și ai realizat ceva deosebit, adică te-ai impus cu ceva în societatea în care trăiești, ai o satisfacție. În schimb, dacă faci educația altora, ori cât ți s-ar plăti ca răsplată de multe ori ai impresia că ai pierdut timpul în zadar, uneori chiar și atunci când te ocupi cu educația copiilor tăi.

Socrate : Aceasta este explicația, că la nobili, sclavii mai evidențiați și cu posibilități intelectuale, sunt puși să facă educația copiilor acestora. Poziția acestor sclavi deveniți pedagogi, este deja mai avantajată față de semenii lor, care devin tot mai abrutizați din cauza muncii lor istovitoare uneori.

Diferența dintre clasele sociale, aduce mari neajunsuri în viața socială trăită în comun, sub toate manifestările ei. Deci, educația tineretului, va rămâne și în viitor o muncă dificilă, pe care nu va putea să o îndeplinească orice cetățean. Iată de ce, în educația elenă, probabil și la alte popoare, în cadrul ei, va putea lipsi elementul afectiv dintre educator și educat deși nu se poate exclude nici posibilitatea unui raport de simpatie, chiar prietenie sau de respect între aceștia.

Platon : Este necesar ca în zilele noastre, părinții să-și învețe copiii nu numai cum să mănânce sau să se comporte în familie și în societate, ci și copiii să audă și să învețe de la părinții lor numai cuvinte frumoase și potrivite pentru vârsta lor și mediul în care trăiesc.

Dacă unii copii vor fi crescuți și educați rău, când aceștia vor ajunge mari, ei vor disprețui ordinea și disciplina, se vor da plăcerilor și trăirilor josnice. Părinții când văd pe copiii lor că au luat-o razna se ticăloșesc și devin fără folos în societate, numai atunci ei vor regreta lipsa acestora de educație. De aceea, să căutăm să evităm neapărat, contrastul sau chiar lupta dintre generații atât în familie, cât și în țară.

Socrate : Pentru aceste motive, părinții trebuie să știe cum să crească pe copiii lor, cu dragoste, înțelepciune și respect atât față de dânsii, cât și față de semenii lor, iar dacă pot, atunci să-i facă să devină desăvârșiți în toate, dar și copiii să nu uite, că toate sunt posibile în viața aceasta, dar nu toate pot fi de folos.

Platon : Când tineretul a devenit matur, el nu se mai poate educa sau îndrepta, iar regretele târzii sunt totdeauna zadarnice.

Pornind de la aceste considerații, putem constata că elenii ar trebui să depună mai multă grijă și mari eforturi în procesul educației atât în familie cât și în școală. Academia din Atena (intemeiată de Platon în jurul anului 387 î. Hr). care pregătește tineretul, trebuie să fie eminamente pedagogică, iar educatorii ei să fie conștienți, că rolul școlii este în general didactic-științific, dar și educativ. Că omul educat se bucură de o mai mare libertate spirituală, care-l face să gândească și să acționeze într-un chip superior față de semenii săi.

Pentru acest lucru este recomandabil ca oamenii de caracter și de cultură de la noi din țară, să-și unească eforturile și să determine conducerea de stat ca aceasta să se preocupe cât mai mult de educația tineretului, care reprezintă valoarea societății de mâine a oricărui popor. Cu cât problema educației va preocupa mai mult un popor, cu atât contribuția lui este mai mare la dezvoltarea culturală a poporului respectiv și în felul acesta, va influența și la patrimoniul general al culturii umane.

INTERESUL LUI ȚMINESCU PENTRU BIZANȚ *

de : pr. dr. VASILE V. MUNTEAN

Nu fără temei s-a afirmat că cel mai mare poet român realmente „ar fi putut avea o întâietate în cel puțin patru specialități. Ne este limpede — accentua regretatul gânditor C. Noica — pentru una din ele care este filosofia, sau mai restrâns cercetarea filosofică, dar suntem siguri că istoricii, lingviștii și economiștii ar putea spune la fel pentru specialitatea lor, și au și spus-o de altfel“.¹

Dacă pentru textele insuflate de muza Clio sperăm să punem la dispoziția cititorilor (cu alt prilej) un studiu mai larg intitulat „Eminescu și istoria“, în articolul de față vom prezenta însemnările eminesciene de Bizantinologie. Limita cronologică terminus a acestor reflecții diacronice o stabilim la finele secolului al XVI-lea, căci — după aprecierea unor mari bizantinști precum K. Krumbacher — veacul respectiv este încă bizantin. În primul rând vom trata tema propriu-zisă iar către sfârșit vom oferi câteva citate în care **bizantin** apare cu semnificația ironică sau deprecia-tivă, calificativ corelat nu o dată cu „orânduiala crudă și nedreaptă“ din secolul trecut.

Cât privește istoria bizantină majoră, Poetul național ca un autentic istoric extrage din diferite surse datele esențiale privind evenimen-tele determinante și le plasează totdeauna în legătură cu trecutul poporu-lui românesc ori al altor etnii din sud-estul european. Este elocvent, în acest sens, Tabloul sinoptic întocmit după C. Jireček, M. N. Bouillet și alții, în cazul Bizanțului prezentând efectiv toate dinastiile. Pentru anul 579 (real : 586) notează — fără să le comenteze — celebrele cuvinte „tor-na, frate, torna“, rostite cu prilejul diferendelor avaro-bizantine din câm-pia Traciei,² faimoasa sintagmă fiind apreciată de specialiștii obiectivi ca întâia atestare a limbii române în devenire.³ În legătură cu evenimente de mai târziu, din timpul lui Murad I (1360—1389), spre pildă, reținem ad-notarea că „serbi, bosniaci, albanezi, români și unguri adună oaste“;⁴ unele izvoare amintesc, într-adevăr, de participarea unor contingente din

* Exprim și pe această cale aleasă gratitudine d-lui acad. Alexandru Elian, dascălul de odinioară, pentru bunăvoința de a verifica textul de față înainte de a fi încredințat tiparului.

¹ C. Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, București, 1992, p. 188.

² M. Eminescu, *Opere*, XV, București, 1993, p. 1126 și urm.

³ V. Muntean, *Știri bizantine despre autohtonii de la Dunărea de Jos (secolul VI)*, „Altarul Banatului“, 4—6/1994, p. 75—76 (comentariu și bibliografie).

⁴ Eminescu, *Opere*, XV, p. 1118.

Țara Românească pentru stăvilirea expansiunii otomane.⁵ Trebuie să mai precizăm — *inter alia* — că, deși opera „Fragmente zur Geschichte der Rumänen” a lui E. Hurmuzaki (excelent tradusă de Mihai Eminescu) conține cuprinzătoare informații asupra relațiilor româno-bizantine,⁶ nu o luăm în discuție din rațiuni lesne de înțeles. În schimb vom utiliza selectiv știrile sau comentariile ce ne interesează în speță, din materialele difuzate deja.

Din perioada timpurie a Imperiului de Răsărit, din așa-numitul răs-timp romano-bizantin sau protobizantin, este menționată o solie constantinopolitană la Curtea lui Attila. „Trimis al împărăției din Roma Nouă”, Priscus Panites observă că acolo unii romani au ajuns în poziții însemnate, că și la mesele șefului hunilor „se auzea vorbindu-se limba romană”. „Ne-am întinde prea departe — ne previne „poetul nepereche” (G. Călinescu) — când am înșira toate momentele cât se pot înșira încă pentru a arăta că romanii nu au părăsit Dacia cu ușurința cu care-i strămută unii scriitori preste Dunăre”.⁷ De asemenea împrejurară că „în suta a două-sprăzecea” (=veacul XII) românii se găsesc vecini cu Galiția, vasăzică în nordul extrem al Daciei — remarcă just M. Eminescu —, ceea ce n-ar fi cu puțință dacă ar fi început a trece Dunărea spre a se așeza numai în suta a treisprăzecea [...], ne întărește în continuitatea locuirei romanilor dezvoltăți (prin asimilarea barbarilor cari se așezară statornic pe lângă dâșii) în români”, stigmatizând în fine pe „cizmarii politici cari întind biata piele a istoriei pe calapoadele lor politice după fasoane „pragmatice”, fără pic de considerare la adevărul istoric”.⁸ „Strălucite” de aceea i se par lui Eminescu rezultatele istoricului J. Jung ce întrebuințează într-un studiu (*Die Anfänge der Rumänen*) „metoda critic-comparativă”, subliniind faptul că „nicăiri popoarele nouă, venite asupra celor așezate, nu le-au nimicit pe acestea, ci le-au cucerit numai”.⁹

După ce — invocând unele argumente din câmpul istoriei și cel al logicii — dovedește vechimea creștinismului oriental la băștinași (sprijinindu-se mai ales pe același Jung), Eminescu punctează că înșiși unii roeslerieni nu contestă o biserică ortodoxă română, la 1234 bunăoară, organizată în episcopii ce nu puteau apărea „preste noapte”;¹⁰ privitor la autohtonii din evul mediu căzuți sub dominația maghiară, conchide că unii — prin înnobilare și convertire la catolicism — se înstrăinau de neamul din care au purces.¹¹

⁵ Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 123; Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, București, 1978, p. 51.

⁶ Eminescu, *Opere*, XIV, București, 1983, p. 75—200. Despre pregătirea sa istorică, despre izvoarele documentare folosite etc., *ibidem*, pp. 32, 37, 38.

⁷ Idem, *Opere*, X, București, 1989, p. 663; cf. și vol. XIII (București, 1985), p. 189 și 364.

⁸ *Ibidem*, vol. X, p. 664—665. Vezi și t. XIII, p. 215.

⁹ *Ibid.*, tomul IX (București, 1980), p. 244.

¹⁰ *Ibidem*, t. X, p. 664.

¹¹ *Ibid.*, p. 668. Eminescu citează și documente latinești.

Revenim la situația social-politică din extremitatea estică a pământului românesc. Bine documentat, Poetul ne asigură că „din punct de vedere istoric, dreptul nostru asupra Dobrogei e incontestabil. Romană în vremea împăratului August și loc de exiliu al poetului Ovid, bizantină în urmă, trecând de la Asanizi¹² la Țara Românească, ea a rămas a Țării Românești până ce ne-a fost luată de turci...”, expunere sintetică, de altfel acceptabilă. În adevăr, zona dobrogeană a stat sub stăpânirea Imperiului roman și apoi bizantin până în veacul al VII-lea; reintrând sub autoritatea bizantinilor la 971, aceștia o mențin cu greutate din cauza invaziilor barbare și a altor tribulații. În secolul al XIV-lea s-a născut aici o formațiune politică de sine-stătătoare, cărmuită succesiv de Balica, Dobrotiță (Dobrotici) și Ivanco sau Ivancu. Sub Mircea cel Mare a devenit o componentă a Munteniei, fiind ocupată ulterior de otomani în 1417.¹³

Aminteam mai sus de „suta a douăsprăzecea” (în exprimarea autorului nostru). În altă expunere Eminescu relatează — după N. Choniates — despre Andronic Comnenul care a fugit în 1164 spre hotarele Haliciului sau Galiției, fiind capturat însă de valahii sau românii de la Răsărit.¹⁴

Dar cea mai veche știre, de data aceasta referitoare la românii sud-dunăreni, provine din vremea bazileilor iconoclaști (sec. VIII). E vorba de așa-numiții vlahorihini, ori vlahii de la râul Rihios, pomeniți într-un act posterior al mănăstirii atonite Castamonitu (nu Cartamonite, cum greșit a transcris editorul).¹⁵ Pasajul cu pricina este redat de Eminescu, după W. Tomaschek, atât în grecește — cu infime inadvertențe — cât și în românește. De arătat că tâlcuirea eminesciană e completă și (în parte) superioară celei oferite după cca 100 de ani de către un elenist modern care uită, spre pildă, să dea echivalentul a trei cuvinte grecești. Tot Eminescu traduce corect pe „ol aseveis” cu „implii” (=nepioșii, ireverențioșii sau pângăritorii) împărați — luptători împotriva icoanelor, așadar iconomahi —, pe când tâlmăcitorul contemporan cu noi echivalează același termen

¹² Ibid., p. 87—88 și 97. Șt. Ștefănescu (colab.), *Din istoria Dobrogei*, III, București 1971, p. 341: „Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, ce va lua mai târziu numele de Dobrogea, deși pare a nu fi intrat în componența țaratului vlaho-bulgar, depindea de acesta în perioadele de fermă afirmare a autorității centrale a țării”.

¹³ *Largo*, la I. Barnea și Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III p. 7 și urm., ca și studiul semnat de I. Barnea în vol. „Monumente istorice și izvoare creștine” Galați, 1987, p. 81 ș. u.

¹⁴ Eminescu, *Opere*, XIV, p. 934; X, p. 519; XV, p. 984, 1124 și 1125 (nu Manual, probabil *lapsus calami*). Să se vadă și *Fontes historiae Daco-Romanæ* (ed. Al. Ellan și N. Ș. Tanașoca), III, București, 1975, p. 250—251, și notele, pentru variatele teorii ale istoricilor. O prezentare minuțioasă a vieții pline de avatururi a lui Andronic, la O. Jurewicz, *Andronik I. Komnenos*, Wrocław 1962 (p. 68, despre fugă).

¹⁵ Eminescu, *Opere*, XIV, 831 și 933; XV, p. 1128 (Cartamonita I); N. Oikonomidès, *Actes de Kastamonitou*, Paris, 1978, p. 97, ș. u.; P. Năsturel, *Le Mont Athos et les Roumains*, Roma, 1986, p. 281; V. Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine până la 1600*, București 1984, p. 29—30 (cu literatură).

elin cu „nelegiuții“, ceea ce este inexact (dacă în original apărea atributul „anomoi“, atunci evident puteam să-l traducem cu „nelegiuții“).¹⁵

Intr-un excurs în care meditează asupra secolului al X-lea, Mihai Eminescu îi distinge pe „româno-bulgarii de dincoace de Balcani“ ce se aflau în conflict temporar cu împăratul militar Nichifor Focas. La prima vedere, afirmația ar părea nefondată, dar despre prezența românilor — în veacul X — atât în nordul cât și în sudul Danubiului, glăsuiesc suficient documentele arheologice și istorice descoperite în ultimele decade.¹⁷ Intr-un cadru similar se specifică războiul ruso-bizantin din anul 971 (eronat 972), terminat cu înfrângerea rușilor conduși de Sviatoslav.¹⁸ Epilogul articolului este marcat de o paralelă impresionantă: „Ce față vor avea oare aceste țări când mia de ani va fi împlinită (Eminescu scria la 1878)? Căci pe aceleași locuri prin care stăteau odată arcașii lui Sviatoslav sunt astăzi regimentele împăratului Alexandru II, dar în mai mare număr și încununate de izbândă [...]. Alți stăpâni sunt la Bizanț, alți dușmani găsește Rusia în cale. Dar va veni o vreme când alte neamuri, ce dorm în sânul viitorului, vor înlocui în lumina vecinicei schimbări și pe învingător și pe învins...“¹⁹ Într-alt loc, Eminescu consemnează incidentul din 976, când David — unul din cei patru Comitopoli bulgari — fu ucis de vlahi călători, între Castoria și Prespa, potrivit informației lui Kedrenos (ed. Bonn).²⁰

În veacul următor (al XI-lea), la început, anume în anul 1014 (la Eminescu : 1013), același Kedrenos ne înștiințează că Samuil a blocat bazele lui Vasile II trecătorile prin care acesta penetra în Bulgaria, printre care și Câmpulung („Kimba Lóggos“).²¹ Cât despre Kekaumenos, acesta înre-

¹⁵ H. Mihăescu, în „Fontes historiae Daco-Romanae“, IV, București 1982, p. 6—7.

¹⁷ Eminescu, *Opere*, X, p. 39; a se vedea și: I. Barnea (colab.), *Din istoria Dobrogei*, III, p. 69; A. Decei și V. Ciocăltan, *La mention des Roumains (Walah) chez Al-Maqdisi, „Româno-Arabica“*, 1974, p. 49 și urm.; P. Diaconu, *A propos de la culture matérielle byzantine du Bas Danube aux Xe—XIIe siècles*, extras din „Actes du XVe Congr. intern. des études byzantines“, IV, Atena 1980, p. 97 și urm.; S. Brezeanu, *Les „Daces“ de Suidas. Une réinterprétation*, „Revue des études sud-est européennes“, 2/1984, p. 113 și urm.; I. Miculescu, *Românii (vlahii) în spațiul carpato-balcanic până la întemeierea Imperiului româno-bulgar*, „Biserica Ortodoxă română“, 3—4/1984, p. 252 ș.u.; E. Stănescu, *Premisele răscoalei Asăneștilor. Lumea românească sud-dunăreană în veacurile X—XII*, în vol. „Răscoala și statul Asăneștilor. Culegere de studii“, București, 1989, p. 27, 30 și 33; V. Muntean, *Contribuții la istoria Banatului*, Timișoara, 1990, p. 65—67 (precizări și în ce privește „Balak“ și „N. n. d. r.“); Em. Popescu, *Le christianisme sur le territoire de la Roumanie au temps de l'évangélisation des Russes* extras din „Nouvi Studi Storici“ 17, Roma, 1992, p. 178 și urm.; V. Spinei, *La signification des ethnonymes des „Daces“ et des „Gètes“ dans les sources byzantines des Xe—XVe siècles*, „Études byzantines et post-byzantines“ (ed. Em. Popescu, Oct. Iliescu și T. Teoteoi), II, București, 1991/1993, p. 115 ș.u.

¹⁸ Cf. R. Jenkins, *Byzantium*, New York, 1966, p. 297; *Istoriia Vizantiij*, II, Moscova, 1967, p. 216.

¹⁹ Eminescu, *Opere*, X, p. 38—40.

²⁰ *Ibidem*, t. XV, p. 1125; v. și *Fontes...* III, p. 144—145, n. 67. Pentru altă opinie, A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ed. 2, București, 1993, p. 19, n. 2.

²¹ Eminescu, *Opere*, XV, p. 1125; *Fontes...* III, p. 147.

gistrează pe românii din vecinătatea Dunării bănăţene (cei din dreapta fluviului), ca descendenţi ai regelui şi însoţitorilor lui Decebal. Cum era de aşteptat, pasajul excerptat de Eminescu a suscitat de-a lungul timpului interesul mai multor cercetători.²²

Pentru secolul al XII-lea Eminescu istoriseşte despre statul româno-bulgar din sudul Istrului, precizând că Asăneştii au fost de origine românească.²³ În plus, dezbate chestiunea limbii slavone şi momentul accepării ei (sec. XII) în Biserica română, fiind convins că slavona „la români datează de la amestecul destinului nostru cu acela al bulgarilor. Ei au fost aliaţii naturali ai românilor, împreună cu ei s-au repurtat luptele contra Imperiului bizantin“. Dacă participarea românilor la al doilea ţarat bulgar este recunoscută de „herodoţii“ imparţiali,²⁴ în cel de-al doilea caz istoriografia actuală încă nu este decisă asupra datei exacte a adoptării slavei ca limbă liturgică,²⁵ în nordul Dunării.

Urmând îndeaproape pe J. Ph. Fallmerayer, Eminescu discută mai pe larg despre „românii Peninsulei Balcanice“, adăugând consideraţii extrem de interesante : „Noi mai ştim (în 1878, n. n.) că toţi aceşti români luase(ră) Tracia, Macedonia şi Tesalia,²⁶ că au biruit de nenumărate ori oştirile greceşti şi pe acelea ale Împărăţiei latine din Orient, că au prins pe Baldovin I, că au răpus floarea cavalerilor apuseni, că Asanizii au fost recunoscuţi de papa ca dinastie regală a Europei, ca domni legitimi **Blacorum et Bulgarorum**, cu un cuvânt că acest fragment de popor, atât de nebăgat în seamă astăzi, când nici în ziaristică, nici la congres nu s-a pomenit de el, are îndărătul lui un trecut strălucit câştigat prin proprie vitejie faţă cu nişte duşmani cu mult superiori în cultură şi în arta războiului“.

„Şi cu toate astea aceşti oameni, la noi în ţară chiar, adevă între conaţionalii lor, n-au fost cunoscuţi decât sub porecla ridicolă de cuţovlahi. Iar pe când averile boierilor noştri şi ale monastirilor se închinau fără

²² Eminescu, *Opere*, XIV, p. 934 (utilizează — cum însuşi indică — ediţia lui V. Vasilievski, *Sovety i raskazy vizantijskago bojarina XI veka*, Petersburg 1881, însă şi pe Tomaschek (v. *Opere*, IV, p. 1028). V. şi *Fontes*... III, p. 38 şi urm. C. Meissner a dat şi el o traducere a pasajului din Kekaumenos, în „Convorbiri literare“ (1882); informaţie primită prin amabilitatea D-lui prof. Al. Elian.

²³ Eminescu, *Opere*, X, p. 208, 673 şi 87. Vezi şi vol. XI (Bucureşti 1984), p. 189, ca şi tomul XIII, p. 222—227, unde se reproduce studiul lui K. R. Höfler privind acelaşi subiect.

²⁴ Răscoala şi statul Asăneştilor, passim; V. Ciocăltan, *Componenta românească a ţaratului Asăneştilor în oglinda izvoarelor orientale*, „Revista istorică“, 11—12/1982, p. 1107—1121.

²⁵ Em. Popescu, *op. cit.*, p. 182—185 (cu citarea opiniilor sau poziţiilor mai importante).

²⁶ Despre Vlahiile sud-dunărene: Eminescu, *Opere*, XV, p. 1125, 1116 şi 1081; t. XII (Bucureşti 1985), p. 163, 168—169. Alte detalii, la: S. Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, Bucureşti, 1959; G. Murnu, *Studii istorice privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre* (reed. N.-Ş. Tanaşoca), Bucureşti 1984; C. C. Giurescu-Dinu Giurescu, *Istoria românilor*, I, Bucureşti, 1974, p. 168.

scrupul la biserici grecești și se exploatau pentru scopuri grecești, nu se găsea în tot largul acelei regiuni o singură biserică măcar în care să se fi auzit graiul românesc²⁷.

„Astăzi, când acele averi, închinat totuși unei misiuni de cultură, s-au luat de către statul român, pentru ca să stârnească aviditatea acelei clase de hoți semidocti cari stăpânesc România, astăzi speranța unei întrebuințări raționale a acelor bunuri pentru deșteptarea risipitelor părți ale poporului românesc e mai mică decât oricând²⁸.”

Totuși, specialiștii din zilele noastre comentează favorabil „câștigurile însemnate sub raportul culturii teologice”: prin tipărirea de lucrări în limba română sau greacă s-a promovat o cultură ce și-a întins „ramurile asupra întregului Orient ortodox” — e de acord Acad. Alexandru Elian (manuscris inedit deocamdată, aflat în posesia noastră).

Interesul științific pentru tot ce a însemnat istorie și spiritualitate românească ne descoperă un fervent analist, decedat din nefericire la apogeul muncii creatoare. Între altele, Eminescu acorda o atenție deosebită etnopsihologiei²⁹ care îl ajuta să-și explice mai bine mentalitatea, spiritul național, specificitatea românilor și nu numai a lor. Erau invocate elemente diverse ce relevau — în urma unor interpretări adecvate — trăsăturile distinctive ale aborigenilor, înrăuirile suferite etc. Iată câteva mostre în acest sens.

Evocând la un moment dat „originalitatea” concetățenilor săi, M. Eminescu înserează un episod de la începutul secolului al XVI-lea (protagoniști: Radu Vodă și ex-patriarhul ecumenic Nifon), cu observația că pă-mânteni nu tolerau ușor „schimbarea legilor și obiceiurilor³⁰”. În pofida celor spuse, pentru debutul veacului al XV-lea Alexandru cel Bun al Moldovei este socotit „intemeietorul de legi”, cel care „organizează țara bisericește și politicește”, ea deschizându-se „influențelor străine³¹”; anume în timpul domniei sale s-au receptat unele rânduiri eterogene (nu s-au transplantat forțat), preponderență având desigur legea pământului. În altă parte Eminescu acceptă că românii — „cu modificările aduse de bizantinii” — au cunoscut dreptul roman „prin suta a XVI și a XVII”, fiind denumit obișnuit „pravilă împărătească³²”.

²⁷ Eminescu, *Opere*, X, p. 124—125; XII, p. 334—336 (articol preluat din „Messager du Midi”); Matilda Caragiu-Marioteanu, *Compendiu de dialectologie românească*, București, 1975, p. 189 (despre istroromâni), p. 216 (aromâni), p. 266 (megleno-români), p. 217 (despre „cuțovlahi”); *Les Aroumains*, Paris, 1989 (antologie ce însumează studii aparținând lui C. Poghir, N. Djuvara, P. Năsturel ș.a.).

²⁸ Eminescu, *Opere*, X, p. 89 etc. Al. Zub, *De la istoria critică la criticism*, București, 1985, p. 229.

²⁹ M. Eminescu, *Iubirea de patrie* (excerpte, ed. D. Vatamaniuc), București, 1989, p. 97 (în continuare, *Iub.*).

³⁰ *Ibidem*, p. 46 și vol. IX, p. 168 (articol din 1876). În *Opere*, vol. VIII (București 1988), p. 145 ș.u. este cuprinsă drama istorică *Alexandru cel Bun* (și multe altele). Firește nu puține personalități de marcă din anele spațiului românesc au intrat în dramaturgia eminesciană.

³¹ Eminescu, *Opere*, X, p. 428. Competente puneri la punct legate de „pravilă”, la Val. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul sec. XVII*, București, 1980, p. 77 și urm.

Altădată (peste câțiva ani), Eminescu admite ritos un impact cu privire la dregătorii: „Se pare dar că demnitățile de la Curte au luat naștere după model bizantin, în urma morții lui Mircea. Tocmai sub Vlad Dracul găsim logofeți, spătari, stolnici, paharnici, comiși etc.” O explicație: Vodă trăise și la Curtea bizantină.³² Ultima știre se confirmă întru totul³³. Mai mult — cu excepția apariției cronologice a dregătorilor enumerați — celelalte aserțiuni sunt coroborate în cvasitotalitate de către știința istoriografică mai nouă ce recunoaște filiera sud-slavă.³⁴ Dar ipoteza că nici Dobrotici (Dobrotiță) și nici fiul său Ivancu „nu s-au intitulat vreodată despoți ai Dobrogei”³⁵ nu se mai poate susține astăzi, trebuind a fi amendată în sensul că ambii au fost recunoscuți de Bizanț drept despoți.³⁶ Cunoaște, totuși, faptul că Mircea este numit „despotus într-un act redactat în latinește, însă — de notat — așa-zisa despotie a „Bătrânului”³⁷ voievod nu e consecința vreunei conferiri oficiale.³⁸ Fără îndoială că fixarea bătăliei de la Rovine în anul 1398³⁹ nu are bază documentară, lucru scuzabil pentru timpul și condițiile în care a creat Poetul națiunii, întrucât nici azi chestiunea datării ei nu este soluționată definitiv; într-o lucrare proaspătă noi am pledat pentru data tradițională, adică 1394.⁴⁰

Din publicistică eminesciană se degajă — cum am văzut și până acum — o anume admirație pentru cărmuitorii sau domnii mai de seamă (la loc de cinste se situează Matei Basarab, cel mai mare ctitor de lăcașuri sfinte, față de care nutrea o devoțiune nedesmințită), ca și o prețuire și o compasiune aparte pentru țărănul român.⁴¹ Investigațiile recente certifică, în general, intuiția genială a lui Eminescu privind „legătura lui Mihai” Viteazul⁴² (legarea de glie a țărănului bizantin s-a făcut îndeosebi în sec. XIV); problema acelei *glebae adscriptio* a fost foarte mult dezbătută de medievistii noștri dintre care — din păcate — doar unul sau doi au cunoscut punctul de vedere eminescian.⁴³ (Cât despre Matei Basarab, cel ce „ura de moarte pe greci și pe muscali”, nu de mult i-a fost dedicată o monografie care-l înfățișează ca pe un incomparabil fondator și restaurator de biserici și mănăstiri).⁴⁴

³² Eminescu, *Iub.*, p. 130.

³³ Al. Elian, *Români despre bizantini, bizantini despre români*, în vol. „Lumea Bizanțului” (coord. C. Popișteanu), București, 1972, p. 147.

³⁴ Val. Georgescu, *op. cit.*, p. 54—55.

³⁵ Eminescu, *Opere*, X, p. 207.

³⁶ Barnea—Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III, p. 349 și 354; M.-M. Alexandrescu—Dersca Bulgaru, *La seigneurie de Dobrotici, fief de Byzance*, „Actes du XIVe Congr. intern. des études byzantines”, II, București 1975, p. 15; S. Iosipescu, în „Istoria militară a poporului român”, I, București, 1984, p. 361—363.

³⁷ V. Muntean, *Organizarea...* p. 38 și nota 110.

³⁸ Eminescu, *Opere*, X, p. 88.

³⁹ V. Muntean, *Contribuții...*, p. 80—83.

⁴⁰ Eminescu, *Iub.*, p. 26, 29 și 136.

⁴¹ *Ibidem*, p. 132, 134; *Opere*, X, p. XIII; încă vol. XII, p. 45.

⁴² V. Muntean, *Organizarea...*, p. 95 (cu indicarea bibliografiei). Vom trata problema *in extenso* într-o comunicare separată.

⁴³ V. Nicolae, *Ctitorii lui Matei Basarab*, București, 1982.

Cu toate că mai la început și în alt context am analizat tangențial chestiunea creștinismului primar la români, în continuare vom expune câteva judecăți eminesciene relative la acea instituție esențialmente bizantină, Ecclesia sau Biserica răsăriteană — „maica spirituală a neamului românesc”,⁴⁴ căreia Poetul nu o dată îi evidențiază meritele (cum va proceda mai târziu și ilustrul polihistor N. Iorga), consemnând unele ca acestea: ea a fost „de optsprăzece sute de ani păstrătoarea elementului latin de lângă Dunăre. Ea a stabilit și unificat limba noastră într-un mod atât de admirabil încât suntem singurul popor fără dialecte propriu-zise; ea ne-a ferit în mod egal de înghițirea prin poloni, unguri, tătari și turci, ea este încă astăzi (1879, n. n.) singura armă de apărare și singurul sprijin al milioanelor de români cari trăiesc dincolo de hotarele noastre”.⁴⁵

Caracterul parcimonios al unor știri eclesiastice are — credem — următoarea justificare: eminentul publicist nu intenționa să elaboreze studii erudite de Istoria bisericii române sau de pură Bizantinologie, ci urmărirea să acumuleze mărturiile mai semnificative în privința vechimii și unității românilor, implicit să ilustreze cu „oameni și fapte” mai vechi, realități mai noi ce se puteau înțelege mai ușor — și corect — aplicând acest procedeu. Iată câteva exemple.

Eminescu remarcă întemeiat că Vasile II Bulgaroctonul, într-un hrisobul de la începutul secolului al XI-lea — păstrat în hrisovul din 1272 emis de Mihail VIII Paleologul —, „vorbește despre românii din ținutul Vidinului, din Bulgaria toată și de lângă mare, va să zică din Dobrogea, și-i supune jurisdicției bisericești a patriarhiei din Ohrida”.⁴⁶ Atestabilă este și știrea din 1394 că „scaunul ecumenic din Constantinopol însărcinează pe mitropolitul din România Neagră („*tou mavrovlahias*”) cu exercitarea tuturor drepturilor episcopale în Târnovo...”.⁴⁷ Moldova era România Neagră. Insuși mitropolitul Moldovei — deși păstra legături canonice cu Țarigradul — se bucura de o anumită independență.⁴⁸ De precizat că *de facto* problema unei autonomii — și în orice caz a unei situații privilegiate a ecclesiei moldovene — se poate pune, însă pentru secolele următoare celui de-al XV-lea.⁴⁹

⁴⁴ „*Timpu*”, nr. 63/1882, p. 1.

⁴⁵ Eminescu, *Opere*, X, p. 187.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 208. Ohrida a devenit — prin voința imperială — arhiepiscopie autotefală, depinzând direct de împărat; Eminescu citează pe E. Golubinski (*Očerki ist. pravosl. tserkvei*, Moscova 1871, p. 263); *Opere*, XV, p. 1125; *Fontes*..., IV, p. 24. St. Antoljak (*Samuilovata država*, Skopje 1969, p. 162) contestă — fără temei — autenticitatea diplomelor „basiliene”, după ce în 9 septembrie 1966, la Congresul de Bizantinistică de la Oxford a făcut și o comunicare pe această temă. R. Ljubinković (*Traditije Prvobitne Justinijane u titulaturi Ohridskih Arhiepiskopa*, în „*Starinar*”, 17/1967, p. 61–76), deși o cunoștea, nu a ținut seamă de „contribuția critică” a compatriotului său.

⁴⁷ Eminescu, *Opere*, X, p. 208; cf. *Fontes*..., IV, p. 238–239.

⁴⁸ *Idem*, *Iub.*, p. 47; *Opere*, IX, p. 259.

⁴⁹ Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în „*Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*”, București, 1964, p. 147, nota 1.

La decesul, în 1879, al lui Dionisie — „mitropolitul Dristului“ (Dristrei), Mihai Eminescu are prilejul de a schița cronica Mitropoliei Proilavului sau Brăilei începând cu secolul al XV-lea; eparhia era dependentă de Constantinopol.⁵⁰

În legătură cu Sf. Munte din nord-estul Greciei (Calcidica), „știm — notează Eminescu — câtă însemnătate avea odată pentru noi românii muntele Athos“ se conservă până astăzi denumirea sa mitologică.⁵¹ Și mai departe: „după căderea împărățiilor ortodoxe a Bizanțului și a Trapezuntului, Sf. Munte a devenit obiectul unei deosebite îngrijiri din partea voievozilor români și a poporului românesc“, indicații care nu se pot infirma ci dimpotrivă.⁵²

E notoriu că în relație strânsă cu instituția sacră s-au desfășurat în special activități artistice de felurite categorii. Vom exemplifica iarăși cu crâmpoșe din remarcile eminesciene.⁵³

Despre arhitectura de factură bizantină vorbește M. Eminescu referindu-se la biserica de la Curtea de Argeș și la „alte monumente ale Veacului de mijloc“. Pentru anul 1475 este reținut numele lui Teodor, arhitect grec ce a lucrat — din porunca lui Ștefan cel Mare — la Cetatea Albă. Tot Eminescu nu omite să pună în lumină rolul jucat de „Viețile sfinților în viața poporului nostru“. Sunt semnalate și Învățăturile lui Neagoevodă către fiul său Teodosie („chestiunea homerică“ a literaturii române vechi); în fine, se amintește manuscrisul românesc de la British Museum, datat de Hașdeu în 1574.⁵⁴ „Toate aceste texte (și multe altele, cunoscute de Eminescu; însăși prețioasa sa colecție de manuscrise și cărți vechi, n. n.), la care se adaugă știința lui de tradiții populare și datine bătrânești, alcătuiau un **corpus** de cunoștințe și idei reflectând credințele și speculațiile arhaice românești, în mare parte de origină bizantino-orientală“ — opina regretatul învățat M. Eliade.⁵⁵

Înainte de a încheia aceste nepretențioase pagini și de a formula unele concluzii generale, se cuvine — cum am anticipat — a transcrie niște frag-

⁵⁰ Eminescu, *Opere*, X, p. 170 și 187. Pentru amănunte, M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe române*, II, București, 1981, p. 480 și urm. Cunoscutul bizantinist de la Paris, dl. P. Năsturel ne-a comunicat printr-o epistolă că D-sa redactează un studiu despre începuturile acestei mitropolii.

⁵¹ E veridică susținerea că *Athos* era numele unui gigant din mitologia greacă; a se vedea *Ellinikon Pantheon*, Viena, 1812, p. 486—487.

⁵² Eminescu, *Opere*, X, p. 92. Și celelalte idei sunt întărite: T. Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sf. Munte Atos*, Sibiu 1941; P. Năsturel, *op. cit.*, *passim*.

⁵³ Eminescu, *Iub.*, p. 197—198; *Opere*, X, p. 59; vol. XI, p. 325 (despre rolul marilor mănăstiri).

⁵⁴ Idem, *Opere*, XIII, p. 314.

⁵⁵ Idem, *Iub.*, p. 106—107, 203—204; *Opere*, XIII, p. 89. D. Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Theodosie, Problemele controversate*, București, 1973.

⁵⁶ M. Eliade, Postfață la cartea Rosei Del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, Cluj, 1990, p. 458 (a se vedea și pp. 271—272, 277, 414 și urm.). Se va consulta cu real folos documentarul alcătuit de Al. Elian, *Eminescu și vechitul scris românesc*, „Studii și cercetări de bibliologie“ (1955), p. 129—160.

mente ce cuprind atributul peiorativ „bizantin(ă)“, deoarece au prospețimea dar și gravitatea lor ; adesea este vizată epoca postbizantină (sublimerile ne aparțin).

„Dacă adevărul neted și fără înconjur supără pe unele ziare bizantine și învechite în minciuni și apucături din București nu este vina noastră...“⁵⁷ În articolul „Dorobanții“, imprimat la finele anului 1877, sunt compătimiti eroii ce se întorceau din Războiul de Independență „goi și bolnavi“, și aceasta din cauza iresponsabilității conducerii. „Nu sunt în toate limbile omenеști la un loc epitete îndestul de tari — se revoltă Eminescu — pentru a înfiera ușurința și nelegiuirea, cu care stărpiturile ce stăpânesc această țară tratează cea din urmă, unica clasă pozitivă a României, pe acel țăran, care muncind dă o valoare pământului, plătind dări plătește pe acești mizerabili, vărsându-și sângele onorează această țară. Și pe când acești cumularzi netrebnici, această neagră masă de grecotei ignoranți, această plebe franțuzită, aceste lepădături ale pământului, această lepră a lumii și culmea a tot ce e mai rău, mai mincinos și mai laș pe fața întregului univers, face politică și fanfaronadă prin gazete...“⁵⁸

„Grecotei cu nas subțire“, introduși de Eminescu între scursurile alo-gene, contra cărora își exprima deseori indignarea, posibili urmași îndepărtați ai celor ce — cu ocazia împresurării Bizanțului de către turci — „înăuntru discutau și se certau asupra unor subtilități teologice“.⁵⁹ Privitor chiar la domnitorii fanarioți, aceleași creionări aspre, voit îngroșate, Mihai Eminescu respingând dur „bizantinismul acestor damblagii“.⁶⁰ De reliefat, la fel, tratamentul sever aplicat pașalelor „din Bizanț“ (recte : Istanbul) — și nu numai lor — pentru ceea ce s-a întâmplat la 1775 : „această răpire fără de samăn s-a încheiat prin vărsarea sângelui lui Grigore Ghica [...], uneltire mișelească, afacere dintre o muliere desfrănată și între pașii din Bizanț, vânzarea Bucovinei va fi o vecinică pată pentru împărăția vecină“⁶¹ (austriacă). În subsidiar, un om politic contemporan este caracterizat de talentatul și subtilul gazetar, ca posedând „o mlădioșie (=maleabilitate) vrednică de diplomații bizantini“.⁶²

Cele de mai sus sperăm că nu diminuează decât într-o neînsemnată măsură „farmecul Bizanțului“⁶³ care îl atrăsese și încântase nu o dată pe Eminescu, cum am constatat din scrierile sale inegalabile.

Și acum câteva considerații finale.

Intenția noastră a fost doar să sugerăm, într-o formă poate prea rezumativă, însemnătatea preocupărilor bizantinologice ale lui Eminescu. Fără a se îndeletnici în mod expres cu cercetări de Bizantinistică, în urma

⁵⁷ Eminescu, *Iub.*, p. 25.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 26.

⁵⁹ Eminescu, *Opere*, X, p. 135 și vol. XIII, p. 97 și 353, unde se inventariază scăderile societății bizantine.

⁶⁰ *Idem*, *Iub.*, p. 97 ; *Opere*, X, p. 236.

⁶¹ *Idem*, *Iub.*, p. 46 ; *Opere*, IX, p. 429.

⁶² *Idem*, *Opere*, X, p. 188.

⁶³ *Ibidem*, IX, p. 405.

anchetei ce-am întreprins am putut realiza că orizontul eminescian și în domeniul istoriei Bizanțului și în cel al raporturilor româno-bizantine a fost deosebit de amplu. El a deținut o viziune globală asupra trecutului românilor din stânga și din dreapta Dunării, apreciați ca descendenți ai întregii romanități din spațiul respectiv (fărămițarea românității sud-dunărene s-a produs — cum este știut — nu din vina indigenilor, ci din pricina vicisitudinilor istorice); evident, sursele grecești îi facilitară lui Eminescu să-și fundamenteze militantismul său istoriografic **pro patria**, și pe considerentul că ele erau mai precise, mai încheiate, prin urmare mai credibile decât alte înscrisuri sau acte.

„Expresie adevărată și integrală a sufletului național unitar“, cum l-a portretizat N. Iorga,⁶⁴ Eminescu era conștient de valoarea excepțională a unor izvoade. „Ceea ce se dezgroapă prin aceste documente, istorice și lingvistice — însuși ne avertizează —, nu sunt doar numai materialuri de interes arheologic, ci e România însăși, e geniul poporului românesc de pe care se înlăturează păturile superpuse de ruine și de barbarie“.⁶⁵ Având această motivație, M. Eminescu apela cu pasiune și competență la lucrări temeinice, deopotrivă la izvoare pe care le interpreta judicios, cu obiectivitate, prețuind, de exemplu, noul „metod, pozitivist oarecum“, introdus de un specialist din timpul său.⁶⁶ În linii mari, mersul istoriei este conceput dialectic, în spirit hegelian, ca un rezultat al luptei continue între contrarii sau puteri antagonice.⁶⁷

Încă un aspect demn de revelat: predilecția, în genere, a lui Mihai Eminescu pentru cultura și literatura bizantină, în care a aflat și motive de inspirație pentru creația sa.⁶⁸

Nu este, deci, surprinzătoare circumstanța că majoritatea covârșitoare a adnotărilor eminesciene de Bizantină sunt valabile și azi. Și în acest sector — cum spunea un reputat bizantinist al nostru (Al. Elian) — Eminescu „are observații extrem de pertinente. E remarcabil“.⁶⁹ Subscriem fără reticențe.

⁶⁴ N. Iorga, *Conferințe*, București, 1987, p. 270.

⁶⁵ Eminescu, *Iub.*, p. 204.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 201.

⁶⁷ Al. Hanță, *Eminescu și conștiința istoriei*, în „Centenar Eminescu (1889—1989). Volum omagial“, București, 1989, p. 118. Nuanțări remarcabile în cartea lui E. Todoran, *Eminescu*, București, 1972, p. 131—141, 396—397, 409, 411; sau în Studiul introductiv la Eminescu, *Opere*, XIV, p. 32 și 37, semnat de Al. Oprea.

⁶⁸ Rosa Del Conte, *Eminescu...*, p. 271 și 416; Al. Elian, *Eminescu...*, p. 137 și urm.

⁶⁹ C. Noica, *op. cit.*, p. 95.

**GÂNDUL ROSTIT ȘI SUFLETUL LUI CONSTANTIN BRÂNCUȘI,
ÎNTRE „... CURAJUL DE A CĂLĂTORI SPRE DUMNEZEU” ȘI
„... NARCOTICUL RELIGIOS”**

de : dr. MIRCEA V. HOMESCU

Pe trei nume s-a clădit sculptura-artă : Phidias,
Michelangelo și C. Brâncuși.

Henri Moore

S-a scris mult despre C. Brâncuși, nicidecum însă destul și, cu atât mai puțin, totul. De pildă o incursiune în sufletul lui, din perspectiva credinței creștine, n-am întâlnit. Îl vor fi întrebat, de bună seamă, prietenii și ispititorii lui, de-a lungul anilor și despre așa ceva și el va fi răspuns la astfel de iscodiri, dar unde să găsești „material” pentru o atare exegeză ? Ne mulțumim cu ce-a formulat net câteodată și cu ce se poate deduce, cel mai adesea din așa-zisele aforisme care i se atribuie, nimic altceva decât „colecții” a ceea ce zic alții că ar fi zis el cândva.

„Credere humanum est...” s-ar putea zice firesc, deși n-a zis nici o „celebritate” a culturii așa ceva. Credința, încrederea, crezământul au apărut odată cu gândirea omenească, de-odată cu speranța. Omul crede înainte de a ști și de a cunoaște. Omul crede chiar când „nu-și dă seama” că o face. A crede se include, oarecât, între „instincte”, fiindcă n-are nevoie de „aprobarea” rațiunii. Credem când începem ceva. Credem când plecăm undeva. Credem când... ne căsătorim, când aducem pe lume copii. Credem când, la răspântie de căi și posibilități optăm pentru una și nu pentru alta. Crede și țaranul când seamănă. Și dacă încercăm să frizăm bagatela... chiar și hoțul crede, când fură, măcar că nu va fi prins. Credem mereu, nu doar fără aprobarea rațiunii, ci și împotriva rațiunii, iar câteodată împotriva evidentei. Ce ne-am face, oare, în viață fără acest „mecanism-minune” al credinței ? La fel credem și în Dumnezeu, deși... cu totul altfel. Cât de săracă ne-ar fi ființa și viața fără credință ? ! Priviți-i pe cei „fără nici un Dumnezeu” și veți înțelege, măcar în parte.

Odată „confectionată” atmosfera discuției, să ne întrebăm, a fost C. Brâncuși un spirit credincios ? Un suflet aflat mereu în perimetrul credinței funciare românești ? În perimetrul creștinismului oltenesc ? Admițând starea firească de credincioșie și implicarea ei în ființa omului, să îndrăznim s-o aplicăm gândului rostit al lui C. Brâncuși, gând care, ne face plăcere s-o credem, îl exprimă și nu-l ascunde, pe rostitor.

N-a prea scris C. Brâncuși cine știe cât de mult. Ceea ce circulă azi, ca fond aforistic, este de fapt o colecție (sau mai multe) de consemnări-amintiri ale celor cu care a sporovăit, mai rar cărora s-a destăinuit, în timp. Și poartă marca celor care au reprodus gândul lui C. Brâncuși, cu vorbele lor. Așa cum l-au „văzut” acești interlocutori, dar și așa cum a vrut el să li se „descopere” și, de cele mai multe ori, atât cât a vrut el să li se descopere.

Nici n-a vrut, cu orice preț, să facă „filosofie” aforistică. Mai toate, câte le considerăm azi aforisme sunt, de fapt, „extracții” distilate din comentariile pe care le făcea pe marginea lucrărilor sale, pe marginea conceptelor primordial-arhetipale de la care izvorăsc aceste lucrări. Minți luminate și suflete dăruite pe veci lui Brâncuși au selectat, și uneori au comentat, trăirile aforistice brâncușiene. Nu-i voi înșirui acum chiar pe toți pe care-i știu, fără să mai zic că nici măcar nu-i știu pe toți, dar voi mărturisi că doi au creat asupra mea o deosebită impresie, Vasile Georgescu-Paleolog și Petre Pandeia.

Intrând ex-abrupto în problemă voi lansa deruta-dilemă: este spirit credincios cel ce rostește opinia „Arta trebuie eliberată de (...) ca și de narcoticul religios”, vis à vis de „Nu putem să-L ajungem niciodată pe Dumnezeu — însă curajul de a călători înspre El rămâne important”? Sub ce nefastă influență a putut considera religia ca fiind narcotic, după cele mai autentice pravile ateist-marxiste („religia-opiul popoarelor!”)? Sau poate că pentru a-și ispăși eroarea, vorbește despre aspirația de a „călători spre Dumnezeu”; călătorie pe care, în altă situație, o asemuiește cu un adevărat „drum al Damascului” din viața sa. Pendulând între aceste două perspective vom străbate împreună zisele aforistice, sintagmatice, ale lui C. Brâncuși, hermeneutizate „în plan religios.

1. „Când nu mai suntem copii, suntem deja morți”. Ca și viziunea biblică, și Brâncuși adoră copilăria, sigur că înainte de orice, pentru puritatea ei.

2. „Ceea ce vă dăruiesc eu este bucurie curată. Contemplați lucrările mele până când le vedeți. Cei aproape de Dumnezeu le-au văzut”. Bucuria curată, bucuria frumuseții, bucuria adevărului este „văzută” doar de cei aflați „aproape” de Dumnezeu. A simțit-o mai întâi, apoi a și știut-o Brâncuși; fără ea n-ar fi creat ceea ce a lăsat lumii întregi.

3. „Nu cred în suferința creatoare”. Aceeași seninătate, neîncruntată, nechinuitoare pe care o răspândește Biblia, o exprimă și acest gând; nici Creatorul n-a suferit creând „creația” întreagă, ci a „binevoit” să o creeze.

4. „Consider că ce ne face să trăim cu adevărat este sentimentul permanentei copilării în viață”. Îndemnul biblic al unei anume copilării se află, de bună seamă, la temelia copilăriei de care vorbește atât de frumos Brâncuși. Doar copilul se miră cu toată curățenia în fața tuturor „minunilor” vieții; maturul cu suflet „zbârcit”, raționează, compară, ierarhizează, strivind sub rațiune nenumărate „corole de minuni ale

lumii". Chiar și la senectute, Brâncuși n-a încetat să-și viseze copilăria hobițean-craioveană.

5. „Plăcerea cu care lucrează artistul este însăși inima artei sale". De ce n-ar fi aci implicarea conceptului pascalian al „rațiunilor inimii", cu care operăm de atâtea ori, fără a ne da măcar seama că o facem?

6. „... din materia ce mi se pusese la dispoziție am făcut ... o rugăciune" — zice Brâncuși, despre femeia îngenuchiată lângă mormântul „perechii" sale, îngropată acolo. A transformat cioplirea pietrei în adevărată rugăciune a mâinilor sale, deși era muncă, precum știa bine, că rugăciunea este munca sufletului.

7. „Trupul omenesc este frumos numai în măsura în care oglindește sufletul". Oare creștinismul nu „pledează" tot pentru prioritatea valorică a sufletului asupra lutului trupesc? Și ce altceva, decât suflet și iarăși suflet, respiră întreaga operă a lui Brâncuși? Forma abia dacă se mai sugerează.

8. „Contrarietățile destinului omenesc derivă din însăși tragedia lui". Nu incap îndoieli că Brâncuși consideră „tragedie" a destinului omenesc, „păcatul inițial", ispita căreia omul n-a putut rezista. Atunci ca și acum, fiindcă nici azi nu rezistăm, cu mai mult spor, păcatelor (nici măcar unuia, dar mai multora? ...).

9. „Există un scop în toate lucrurile. Pentru a ajunge la el, trebuie să ne detașăm de noi înșine". Da, bineînțeles că lucrurile stau așa. A știut-o bine meșterul de la Hobița. Finalitatea creației este de mult un fel de „piatră de poticneală" a filosofiei în genere și a celei creștine cu osebire. Atât de acerb a căutat Brâncuși acest scop, în tot ce a cioplit, că nu istovise căutând și ciopliind, nici măcar în prag de trecere a Styxului.

10. „Și este necesar să ne reîntoarcem la începutul tuturor lucrurilor; și să regăsim ceea ce s-a pierdut". Multe a pierdut omul de la începutul său și al lumii. Dar cea mai grea pierdere este pierderea dragostei; a dragostei față de semen, a dragostei față de Creator, a dragostei pentru viul și ne-viul din juru-i și ca o urmare firească a acestui „șir" de pierderi, omul a pierdut și dragostea și respectul de sine. Le va fi dorit redobândite, pe toate, Brâncuși? Desigur. Ce altceva ar putea fi „săruturile" cioplite într-un chip atât de „etern", sau coloana „nesfârșirii"?

11. „... nu m-ai fi căutat, dacă nu m-ai fi găsit demult". Paradox și cimilitură, concomitent. Și totuși adevăr comun, dacă purcedem la dezghiocarea finalității; putem „căuta", putem dori, putem urmări ceva în viață înainte de a ști acel ceva? Fără un concept-tipar nu ne putem făuri scopuri și, cu atât mai puțin, idealuri. Până a nu ni se fi revelat, cu toate ale Sale, Dumnezeu era totuși găsit de către unii „aleși", „vase" anume, capabile să-l primească și care, tocmai fiindcă-L găsiseră de mult, îl căutau și mai mistuitor.

12. „Ceea ce legi tu aici pe pământ — se leagă și în ceruri". Sin-tagmă antonimică a harului slujitorilor altarului de a putea lega și dezlega păcatele omenești.

13. „Eu găsesc că totdeauna fiecare este singur de vină de tot ce i se întâmplă”. Fără îndoială că așa este, totdeauna. Libertatea de opțiune, lăsată de Dumnezeu omului, operează și la bine și la rău. Știa doar, din experiență proprie Brâncuși, că oricât s-ar trudi un dușman, nu-ți poate face un „rău” mai mare decât cel pe care ți-l faci tu însuți.

14. „Pacea se obține prin renunțare”. Autentică atitudine de mistică cenobitică. Și Brâncuși a știut să renunțe la multe: nu la prea multe totuși, față de cât s-ar putea crede de către cineva care ar citi sintagma aceasta, fără să știe cui aparține. Pacea, pacea cu el (uneori și cu alții, nu însă totdeauna) a dorit-o și a cultivat-o. A și obținut-o; nu de fiecare dată prin renunțare.

15. „Arta nu este o întâmplare”. Nici Brâncuși nu credea în „legile” hazardului și ale binomului cauză-efect, în exclusivitate, și a trudit o viață întreagă pentru a zdrobi „renumele” întâmplării în viață, în artă, în toate.

16. „Arta nu s-a dezvoltat decât în marile epoci religioase”. A cunoscut bine Brâncuși acest adevăr, pe care și alții îl cunosc, dar nu-l „recunosc”; nu le convine asta.

17. „Sărutul... (sculptura, nu gestul!) a reprezentat pentru mine drumul Damascului”. Curată mărturisire, inspirată dintr-o experiență oarecât similară cu a celui plecat din Tarsul Ciliciei să împărtășească lumii cele aflate de el pe drumul Damascului. Dragostea, cea mai arzătoare dintre virtuți, s-a individualizat ferm atât pentru Saul cât și pentru Brâncuși, pe drumul Damascului fiecăruia, al destinului fiecăruia. Pavel a spus-o în epistole, Brâncuși în graiul pietrei dăltuite.

18. „Dumnezeirea este pretutindeni; și când uiți cu desăvârșire de tine însuși și când te simți umil și când te dăruiești. Dixit! Și cred eu că spală, măcar o parte, din oribila acuzație a „religiei-narcotic”, formulată în cine știe ce „pasă” rea.

19. „Ce definește civilizația noastră? Viteza, adică măsura timpului necesar parcurgerii distanței până undeva; și dacă-i vorba de distanța care ne separă tocmai de moarte?”. Da, da, ne cam grăbim în acest secol. Chiar și către moarte ne grăbim. Nu mai simțim că trăim. Luăm doar cunoștință statistic că trăind, îmbătrânim. Și mai luăm, un fel de cunoștință, când murim; noi mai puțin, ceva mai mult cei din jur, dacă i-am „interesat” cu ceva, în viața ce-am trăit. În rest, vitează. Exact ce a urât mai mult Brâncuși. Câți ani a lustruit el unele din celebrele „capete-ochi” Pogany, sfidând viteza?

20. „Statuile mele sunt „ocaziuni” ale meditației. Templele și bisericile au fost și au rămas întotdeauna lăcașuri ale meditației”. A cunoscut, a practicat și a „trăit” intens meditația, meșterul de la Hobița. A meditat la opera sa, dar nu numai. Cum i-ar fi venit ideea să „lege” meditația de biserică, de n-ar fi fost convins că așa este!

21. „În timpurile cele vechi, credința clădea forme adecvate sentimentului religios”. Numai în timpurile vechi? Atunci poate mai mult, dar totdeauna religia și credința au furnizat esteticului valori remar-

cabile, dacă nu fundamente, chiar. Oare nu către Dumnezeu se înalță romboedrii lui Brâncuși, de pe dealul Ciocârlăului de la Târgu-Jiu?

22. „Arta a fost culmea divinizărilor mistice. S-ar putea scrie pe intrările marilor monumente religioase — Voi care intrați, încredințați-vă spiritele în seama puterilor dumnezeiești“. Dacă până acum cripticul unor formule impunea decodificare, în zisa de mai sus nu este nimic neclar. Brâncuși a crezut-o și a spus-o. Mulți n-o spun, deși o cred. Ce se poate face însă pentru cei care nici n-o cred, nici n-o spun fiindcă... n-o văd, n-o pot vedea? Vai lor!

23. „Acum la bătrânețe văd că, în fond „Masa tăcerii“ este o altă, o nouă, Cină cea de taină“. Este, ar putea fi. Dar unde este al treisprezecelea scaun? Trebuia să fie. Iisus era încă OM cu trupul, încă nu re-devenise Logos prin Învierea cea mântuitoare, când „frânsese pâinea“ împreună cu cei doisprezece, în foișorul Cinei celei mai mari taine, Taina Împărtășirii.

24. „Operele nu ajung niciodată la o desăvârșire completă, pentru că însăși materia nu este desăvârșită“. Desăvârșirea spiritului nu este niciodată egală cu cea a materiei, astfel rezultă din părerea lui Brâncuși despre lucrările sale; deși nu odată li s-a „reproșat“ că se apropie de absolut, de optim. Cine cunoaște însă mai bine o valoare oarecare decât cel care a creat-o?

25. „Diavolul și bunul Dumnezeu nu se află separați... ei sunt simultan și pretutindeni“. Exact ca ziua și umbra ei, noaptea. Dar noi știm asta de multă vreme, de totdeauna. De rândul acesta Brâncuși ne-o amintește doar.

26. „Cine nu se luptă mereu contra răului s-a și predat deja „inamicului“ din el“. Însăși învățătura biblică ne îndeamnă să procedăm la fel. Primul pas spre păcat, spre eroare, este delăsarea, îndoiala, diminuarea combativității interioare contra mulțumirii facile.

27. „Eliberează-te de pasiuni, eliberează-te de pofte, eliberează-te de greșeli; trei precepte zale-scut, contra răului“. Mult, pare-se că s-a luptat Brâncuși cu relele de tot felul și chiar cu „răul“ (cel mare?), dacă învață atât de insistent și pe alții să fugă de rău ca de „dracu“, cum ziceau hobiștenii lui... și cum zic și azi.

28. „Se poate că poezia pură este o rugăciune, însă eu știu că rugăciunea bătrânilor noștri olteni era o formă a meditației“. Alături de alte câteva asemenea formulări nete, ferme și aceasta strălucește diamantin prin claritate, puritate și elevația de excepție a opțiunii temei.

29. „Nici o energie morală nu se pierde, în zadar, în univers“. Firesc, fiindcă universul însuși este moral prin finalitatea creației lui. Brâncuși nu putea să nu vibreze descifrând relația morală-univers.

30. „Goana după plăceri este pătetică și mai dureroasă chiar decât „talpa iadului“ însăși“. Că este așa, nimeni nu se îndoiește; dar cât de greu scăpăm, dacă și cât scăpăm, de această „talpă a iadului“! Brâncuși s-a înfruptat din întregul patetism al plăcerii tocmai fiindcă a „gonit“ după ea, o bună parte din viața lui.

31. „Rege sau cerșetor — este tot una în fața Eternității”. Exact ca în stihurile psaltice. Poate că din această cauză el, Brâncuși, s-a străduit să fie „cineva” în viață, deși nici în eternitate nu s-a înscris chiar ca un oricine.

32. „Viața este ca o monedă; trebuie să știi cum s-o risipești, sau mai exact cum s-o folosești”. Lipsește ceva din povăț? Poate îndemnul de a ne feri de indignitate și de păcat, amarnice „stiluri” de risipire a vieții.

33. „Nu este atât de important ca să fii iubit, cât să iubești tu”. Exact ca în fondul epistolar paulin și ca în Evanghelia după Ioan; să dăruiești iubire indiferent dacă nu ți se răspunde tot cu iubire, iar mai presus decât atât, să dăruiești iubire chiar și când ți se aruncă ură.

34. „Sinistrul pastor Malthus este un fel de nou Moise...”, el vine cu tablele sale infame și este luat pe scut de către protestanți... „Dacă nu mi-ar fi fost atât de drag Brâncuși, sincer mărturisesc, l-aș fi lăsat să pară confuz și eronat, precum reiese din textul citat. Da, la data când Petre Pandrea sta de vorbă cu el la Paris, era la modă flirtul marxistoid cu filosofia de stânga; nu doar Brâncuși, care era filosof prin viață, ci filosofi de „rasă pură” s-au păcălit deviind o vreme, prin anii '50 și '60, spre noutatea stângismului socialist. După cum se vede, nici Brâncuși n-a putut evita deraparea spre stânga, deși se amărâse destul datorită „decadentismului capitalist, reacționar” cu care stalinismul de la București acelor ani, îi blagosloviseră opera. Viața, anii n-au vrut însă să-l lase pe Malthus în ghearele lui Marx & Co., azi fiind lepădate la gunoiul istoriei aberațiile anti-malthusianiste. Doar faptul că în prezent o treime din omenire nu mănâncă pe săturate și o cincime este de-a dreptul subnutrită, dovedește că „pastorul” a gândit și a anticipat corect, neminșind ca Marx & Co.

35. „Nu trebuie să minți; dar dacă ai mințit, trebuie să suferi pentru minciuna aceea până ce ea va deveni Adevăr”. Splendidă povăț pornită dintr-un suflet care, se vede clar, că a urât cumplit minciuna. Altfel n-ar fi hărăzit mincinosului cauza de a suferi până ce minciuna va deveni antinomia (dacă nu chiar imposibilitatea) ei, adevăr adică. Și dacă nu devine? Atunci rămâne suferința pe veci, răsplată a minciunii. Iar opera lui Brâncuși mărturisește că el n-a mințit niciodată în artă, dându-i curaj și legitimitate să se prezinte cu fruntea sus la orice „Judecată de apoi”.

36. „Căminul trebuie să fie o insulă a paradisului unde să-ți poți arunca ancora la orice naufragiu”. Delicată și dreaptă părere din partea unuia căruia i-a fost „cămin” lumea întreagă și... celebritatea. A dus însă cu el oltenismul său funciar până în ... inima lumii, dându-i rang de dogmă sfântă.

37. „Iertarea... te ajută să-ți verși toxinele din subteranele psihice”. Oare câte iertări va fi risipit în jur omul acesta, ca să poată crede, nu doar spune, așa ceva?

38. „Aș face un cod etic pe bază de proverbe”. Iar proverbele noastre neaoșe nu ne „trimit” direct la înțelepciunea lui Solomon din

Vechiul Testament? Ignora așa ceva Brâncuși? Imposibil. Să fi lipsit oare din casa copilăriei lui, lipsită de multe, Biblia? Greu de presupus: n-ar mai fi fost casă adevărată de țaran gorjan.

39. „Alege-ți prietenii și dușmanii — după talia ta”. Înțelept sfat, cu modestie creștină și cu „conținut” pragmatic de țaran isteț; potrivit întocmai destinului unui anume țaran transplantat de harul său în mijlocul Parisului și în centrul de interes al lumii sale.

40. „Trebuie răsturnată cât mai rapid piramida tuturor nedreptăților, nicidecum însă prin vreo egalizare neghioabă”. Uite că de rândul acesta Brâncuși se comentează singur; mă scutește, dar îmi și răpește posibilitatea și plăcerea de a zice ceva despre... egalizarea cea neghioabă și mai puțin despre răsturnare. Orice egalizare nu este, nu poate fi, decât neghioabă și... împotriva firii, a naturii. Cât de mulți și nenumărați vom fi, la marea Judecată cu care va începe Eternitatea, ne vom prezenta fiecare, cu viața și faptele noastre, fiecare repet, nu pe „căprării”, prin asemănări egalizatoare.

41. „Mă aflu acum foarte aproape de bunul Dumnezeu, nu-mi trebuie decât să întind o mână înspre El ca să-L pipăi... Îl voi aștepta pe bunul Dumnezeu în atelierul meu”. Trăiri cu rezonanțe prevestitoare, încredințate unui alt mare român, Eugen Ionesco, poposit pe malurile Senei. Doamne, cum aduci Tu gândurile și sufletele oamenilor, spre Tine, în ultimele lor clipe.

Să încheiem acest periplu prin sufletul lui Brâncuși cu însăși vorbele lui, fără să mai fie nevoie să le talmăcim: „Am făcut și eu pași pe nisipul Eternității. Nu mai sunt demult al acestei lumi; desprins de propriul meu trup mă aflu printre lucrurile esențiale”.

GÂNDIREA POLITICO-JURIDICĂ A LUI EFTIMIE MURGU

de: prof. PANTELIMON CRISTESCU

Specific națională și specific democratică, moștenirea culturală și ideologică pe care generația română de la 1848 a așezat-o la temelie istoriei moderne a României a avut și continuă să aibă o înrăurire benefică pe toate planurile vieții spirituale românești inspirând soluții și împliniri de destine.

Eftimie Murgu, personalitate complexă și fascinantă de cărturar iluminist și neînfricat revoluționar pașoptist, are o importantă contribuție la această moștenire pe multiple planuri (istoric, filologic, filosofic, politic), care n-a fost cercetată decât în perspectivă globală, sociologică, abia în ultima vreme, în lucrări remarcabile privind cultura română din Transilvania și Banat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care îl integrează obiectiv în contextul istoric al generației sale¹. Gândirea politică a revoluționarului, care exprimă dimensiunea principală a personalității sale, n-a făcut până în prezent obiectul unui studiu special și coerent de sinteză, pentru a prezenta distinct aportul său la ideologia generației pașoptiste, al cărei titlu de merit rămâne peste veacuri consacrarea valorilor democrației și statului de drept în conștiința românească.

Cercetările istorice mai vechi s-au ocupat îndeosebi de evenimentele la care a luat parte sau de biografia lui. Cercetările postbelice au continuat să trateze viața și activitatea revoluționarului tot prin prisma evenimentelor istorice, aducând clarificări, pe baza unor documente inedite, asupra unor probleme de istorie a mișcărilor revoluționare de la 1840 din Țara Românească sau ale revoluției de la 1848 din Banat. În ambele categorii de izvoare se întâlnesc lucrări care cuprind referințe mai bogate și valoroase cu privire la ideile social-politice și caracterul democrat-revoluționar al activității sale². Faptul că materialul documentar a sporit sensibil în raport de cel cunoscut și folosit de Nicolae Iorga și Silviu Dragomir, de pildă, sau de Gh. Bogdan-Duică în excelența sa monografie, unanimitatea aprecierilor istoriografiei postbelice cu privire la caracterul democrat-revoluționar al gândirii și

¹ Vezi: Marica Em. George, Hojós Iosif, Mare Călina, Rusu Constantin — *Ideologia generației române de la 1848 în Transilvania*, București, 1963 și Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986.

² Topliceanu Traian, *Eftimie Murgu un precursor bănățean (grănicer) al democrației românești*, Caransebeș, 1948, p. 28; V. Cheresesiu, *Luptătorul revoluționar Eftimie Murgu*, în „Studii”, Revista de istorie, 1956 (IX) nr. 1 (ian.—febr.) p. 81 și alții.

activității lui Eftimie Murgu și îndeosebi problematica ideilor sale politico-juridice în care se profilează un precursor al vremurilor actuale sunt motive care aduc în actualitate cunoașterea gândirii politice a celui despre care un contemporan al său spunea că „n-a trăit niciodată în epoca în care se afla ci într-o alta ce nu este” (I. Maiorescu) iar în secolul nostru însuși Nicolae Iorga, după o îndelungată chibzuire asupra situației specifice a Banatului din punct de vedere istoric și politic, ajunge să-l caracterizeze pozitiv ca „gânditor, dascăl și luptător cu direcție politică îndărătnic personală”³.

Fiindcă cea mai mare parte din activitatea revoluționară a lui E. Murgu s-a desfășurat conspirativ pe o arie foarte largă ce cuprinde semnificativ Banatul, Ungaria, Moldova și Țara Românească, descifrarea firului conducător al gândirii sale politice se poate face numai prin coroborarea scrierilor care emană direct din condeiul lui, puține la număr, cu numeroasele fapte și acțiuni consemnate de documentele vremii pe aria respectivă. Dacă o parte din scrieri și prelegeri s-au pierdut datorită împrejurărilor vitrege ale zbuciumatei sale vieți, faptele consemnate de documente sunt în schimb destul de numeroase. Acțiunile politice, programele și actele conspirative, scrisorile, manifestele, proclamațiile, discursurile și articolele publicate, declarațiile martorilor și concluziile anchetelor făcute cu ocazia arestărilor, rapoartele informative ale organelor de stat și relatările presei contemporane despre participarea lui la evenimentele politice sunt acum bine cunoscute în urma cercetărilor întreprinse de istoriografia contemporană. Toate aceste izvoare valorificate cu multă grijă pun în lumină una din cele mai unitare și consecvente concepții democrat-revoluționare, din care s-au inspirat atât discipolii și tovarășii de luptă din generația pașoptistă cât și conducătorii de mai târziu ai politicii românești.

Caracter dinamic și perseverent, el ne apare în primul rând ca militant politic, om de acțiune care și-a exprimat gândurile în scris numai cât era necesar pentru mobilizarea maselor la lupta politică sau revoluționară.

Chiar lucrarea de proporții mai mari din tinerețe, în care istoricul și filologul susțin pe plan științific european originea romană a națiunii și latinitatea limbii române, a scris-o în spirit combativ, polemic, tot din nevoia de apărare și afirmare a națiunii sale pe țărâm politic.

Luptătorul revoluționar a dovedit, uneori spre nedumerirea unora dintre contemporani, o admirabilă concordanță între idee și atitudine, între ceea ce a exprimat în scrieri și ceea ce a făcut consecvent pe terenul confruntărilor politice, fapt care ne îndreptățește să căutăm mai întâi resorturile ideilor sale într-o concepție morală de viață, în temeiurile filosofice mai adânci ce formează însăși substanța culturii sale.

³ N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 61.

Temeiuri filosofice

În preocupările cărturarului, filosofia ocupă un loc de seamă, în-deosebi dacă luăm în considerare că etosul didactic de proveniență luministă de care au fost cuprinși majoritatea intelectualilor generației sale din Transilvania și Banat îl determină și pe el să îmbrățișeze dintru început cariera didactică și să plece în Moldova unde ține cel dintâi curs de filosofie în limba română (1834—1836), apoi în Țara Românească (1836—1840) unde continuă o tradiție mai veche inaugurată de Gheorghe Lazăr la Sf. Sava. Murgu a făcut studii aprofundate de filosofie la Szeghedin și Pesta, după care urmează în continuare studii juridice, încheindu-și pregătirea cu o strălucită diplomă de doctor „utrisque juris et philosophiae” a Universității din Pesta, care îi atrage cooptarea ca membru în colegiul erudit al juriștilor. Această sinteză filosofic-juridică a pregătirii sale îi oferă posibilitatea să țină lecții uimitoare prin noutatea și calitatea lor, de filosofie, istorie universală, drept natural și al neamurilor, care exercită o atracție puternică a tineretului și chiar a audiențelor mai vârstnici dornici a se cultiva. Faima de om învățat trece curând hotarele Moldovei, în Țara Românească, unde însuși directorul Eforiei școalelor, Petrache Poenaru, se arată interesat și bucuros să dobândească ajutorul lui în „vreo catedră de legi, de filosofie sau de alte învățături” potrivite cu a sa „reputată destoinicie și înverdat zel într-acestea”⁴.

În cursul de filosofie, predat după modelul profesorului său Imre Iános, Eftimie Murgu se dovedește a fi la curent cu cele mai noi sisteme filosofice europene din care maestrul scosese tot ce i se păruse rațional și constructiv pentru o nouă elaborare sintetică. Păstrând caracterul didactic, nu își îngăduie un prea mare avânt în speculație, ci insistă cu deosebită atenție pe însușirea critică și conștientă de către discipoli a cunoștințelor și legilor dreptei cugetări. „Noi vom deduce cunoștințele filosofice mai cu seamă din rație — se precizează în curs — și pentru aceea în privirea către izvor vom fi **raționaliști**. Și fiindcă toate le vom supune asprei cercetări, încât se atinge de metoda sau forma filosofiei noastre suntem **critici**. Apoi fiindcă noi hotărâm că spre fieșcare cunoaștere au să fie de față sufletul ca o pricină cunoscătoare și obiectele ca niște condiții neapărate, după sistemă sau după materie suntem **sintetici** filosofi”⁵. Adept al convingerii că sistemele filosofice cuprind fiecare câte o părticică de adevăr, deși par a se înfrunța mai mult se completează, Imre scoate din toate „ceea ce e adevărat și bine” elaborând o filosofie eclectică pe bază teologică în spiritul iluminismului dominant în epocă. Caracterizarea de sintetism **critic-rațional** cuprinde numai o parte din elementele acestei filosofii.

⁴ Traian Lalescu, *Note despre Eftimie Murgu*, în „Revista istorică” pe oct.—dec. 1926, p. 331.

⁵ Eftimie Murgu, *Curs de filosofie ținut la Academia Mihăileană (1834—1835; 1835—1836)*, edit. Facla, Timișoara, 1986, p. 91.

În fapt ea mai conține idei inspirate din spiritualismul și idealismul german în metafizică (existența lui Dumnezeu, nemurirea sufletului, libertatea conștiinței), realismul și empirismul englez în epistemologie (cunoașterea sensibilă, experiența, distincția existențială dintre subiect și obiect), și formalismul kantian în logică.

Sistemul filosofic al lui Imre are o diviziune cvadripartită: 1. Introducerea în filosofie, istoria filosofiei și **Logica**. 2. **Metafizica pură** cuprinzând știința sau învățătura principiilor și antologia. 3. **Metafizica aplicată** în care se tratează cosmologia și teologia filosofică și 4. **Etica** alcătuită din aretologie sau știința virtuții și dichialogie sau știința dreptului. Cursul său este subintitulat **Amicum foedus rationis cum experientia** (Tratat de prietenie dintre rațiune și experiență) sugerând metafizic ideea de bază a sistemului.

Cursul lui Murgu cuprinde câteva „Cunoștințe înainte” în care expune un concept propriu despre dialectica procesului cunoașterii filosofice în sufletul omenesc în sens cartezian, capitolul „Despre puterile și lucrările sufletului”, **Introducerea în filosofie**, urmată de o scurtă **Istorie a filosofiei**, după care tratează **Logica** în întregime și **Metafizica pură**, numai învățătura principiilor. E tot ce ni s-a păstrat în manuscrisele cunoscute până acum, deși sunt probe că la București cursul a fost continuat cu ontologia și metafizica aplicată⁶.

Asupra metodei predării aflăm că Murgu se depărta „de cele până acum obișnuite seci învățături de rost și deșarte frământări ale tinerei aminte, ci din împotrivă urmând cu o înțelegere bărbătească și judecată pătrunzătoare” pășea spre „împodobirea minții”⁷. Pedagogia lui Murgu cerea un învățământ conștient, profesorul să fie bine pregătit, să expună clar și sistematic materia ce predă, ca să cucerească atenția și interesul ascultătorilor.

Pentru aceasta trebuie să se ferească de pedantism și de erudiție galantă și deșartă⁸.

Însușindu-și sistemul filosofic al lui Imre, conștient de noutatea și comprehensiunea lui la nivel european în raport cu tot ce se cunoștea până la venirea în Moldova și apoi în Țara Românească, trece la acțiune fără zăbavă, folosind în „prelecțiunile” sale modelul maestrului, dar face în curs „intervenții remarcabile, care pun în discuție teme importante sau prezintă și alte puncte de vedere, chiar personale, în probleme de filosofie”⁹. În probleme strict filosofice, ca de pildă teoria cunoașterii și metafizica pură, se apropie „de un mod de gândire dialectic, putând fi socotit ca un inițiator în gândirea românească”¹⁰.

⁶ Vezi studiul ns. *Contribuții la biografia lui Eftimie Murgu*, Altarul Banatului, anul III, oct.—dec. 1992, p. 78.

⁷ Eftimie Murgu, *Scrieri*, Editura pentru literatură, 1969, p. 441.

⁸ Idem, *Curs de filosofie*, p. 201.

⁹ Victor Tărcovnicu, *Studiu introductiv la cursul de filosofie*, p. 47.

¹⁰ Marica Em. George și colectiv, *op.cit.*, p. 53.

Murgu consideră filosofia o știință rațională prin definiție, pentru că principiile sale și principalele cunoștințe le ia din rațiune, aceasta fiind „cel mai de frunte izvor al filosofiei”, nemijlocit, fără de care în sufletul omului nu se poate deștepta nici o cunoștință. Toată cunoștința se începe însă cu experiența care oferă „materia științelor filosoficești, cărora mintea le dă formă cercetând a lor mai de frunte temeiuri”. De aceea experiența este cel de al doilea izvor, mijlocit și nedespărțit, al filosofiei, caracterizată ca „mare maghistrul al neamului omenesc” prin care se întăresc și se verifică însăși cunoștințele raționale ale omului. Caracterul de căpătenie al adevăratei filosofii este „cercetarea celor mai adânci temeiuri ale cunoștințelor omenești”, o știință a principiilor ultime ale existenței, atât dinlăuntrul sufletului cât și dinafară”, precum lumea și izvoditorul ei Dumnezeu”. În al doilea rând filosofia se caracterizează prin dreapta întrebuintare a acestei cunoașteri în lucrările sufletului, căci omul întemeindu-și cunoștințele pe principii care se leagă unul de altul până la principiul absolut și ultim al existenței care este Dumnezeu are a învăța cum se cuvine să viețuiască potrivit acestor cunoștințe¹¹.

Rațiunea omenească este una singură însă întrebuintarea ei este de două feluri: teoretică — atunci când cunoaștem temeiurile ultime ale existenței și practică — atunci când lucrăm conform acestei cunoștințe. Latura teoretică a filosofiei împodobește mintea noastră cu cunoștințe, descoperindu-ne legile universale ale cugetării, pe când latura practică hotărăște „ce și în ce chip are omul să lucreze” potrivit acestor cunoștințe. De aci și despărțirea filosofiei în două părți: a. filosofia teoretică — ce cuprinde **logica**, numită și filosofia formală, pentru că se ocupă cu legile universale ale cugetării și **metafizica**, numită și filosofia materială pentru că se ocupă cu însăși cunoașterea lucrurilor; b. filosofia practică — ce cuprinde **etica**, numită și aretologie, adică învățătura virtuții sau învățătura a tot ce este bine și drept din lăuntru și **știința dreptului** sau **dichialogia**, care ne spune ce este bine și drept din afară¹².

Prin această împărțire a modalității de întrebuintare a rațiunii practice ni se descoperă dintr-odată fundamentul comun al moralei și dreptului în rațiune, ca valori ale spiritului deduse din conștiința omului privit individual ca persoană sau social ca membru al unei colectivități (persoană morală). Virtutea ca valoare etică se impune din lăuntru fiecărui om, pe când justiția ca valoare socială se impune din afară prin norme de drept.

Jurisprudența pozitivă a fiecărei nații, zice Murgu, exprimă conceptele de drept și nedrept care sunt cele mai de căpetenie în tot dreptul pozitiv, iar acestea se câștigă din filosofie. Aceste concepte exprimă „duhul legilor” ce rezidă în principiile filosofiei. Fără ele nu putem așeza marea diversitate a lucrărilor omenești în balanța justiției. Esența

¹¹ *Curs de filosofie*, p. 74.

¹² *Idem*, p. 75.

dreptului în gândirea lui este de natură spirituală, scopul justiției fiind un imperativ categoric impus de rațiunea noastră. Un jurist nu dovedește pricepere dacă atunci când judecă faptele omenеști socotește a fi ceva drept și cu dreptate fiindcă așa se hotărăște în condica legilor sau numește obligație ceva ce i s-a spus de către cei mai mari. Jurist adevărat este numai acela care a reușit a pătrunde **duhul legilor**¹³.

Conceptul antropologic este marcat de ideea filosofică a dualismului psiho-fizic al ființei umane. Prin natura sa fizică omul se află într-o legare cu lumea din afară, formată din lucruri și ființe, din care unele îi sunt deosebite și altele deopotrivă. Cuprinsul tuturor lucrurilor și ființelor, inclusiv a omului cu partea ce ține de acestea (partea fizică), formează ceea ce Murgu înțelege prin natură. Cu natura sa fizică omul este supus necesității care domină natura în general, dar cu sufletul său este liber și nemuritor.

Libertatea de voință în sens moral derivă din principiul universal al existenței sufletului ca adevăr metafizic. Lumea este generată de două feluri de rânduiri sau regularități: legile naturale și legile morale. Primele au caracter de necesitate și se referă la ceea ce este și se întâmplă în natură, celelalte se caracterizează prin libertate și se referă la ceea ce oamenii lucrează sau neglijează a lucra, la ceea ce ar trebui să fie sau să nu fie lucrările omenеști¹⁴.

În explicarea lumii sensibile se acceptă determinismul ca o cale de cunoaștere empirică a fenomenelor în timp și spațiu, dar în spatele ei se percepe „o orânduire mai înaltă” adevărată, o unitate ontologică a lumii ca obiect al cunoașterii.

Puterile rațiunii sunt limitate, omul nu poate pătrunde mai departe de hotarele naturii sale, totuși nu se pune la îndoială caracterul veridic al cunoștințelor noastre obținute prin dovezi neclintite, „căci măcar că nu vor fi toate adevărate și știute care ni se văd atare, dar din contra nici toate nu sunt neștiute și îndoielnice”¹⁵.

Inaccesibile kantienilor pe calea rațiunii teoretice, misterele existenței, libertatea și nemurirea sufletului, ființa lui Dumnezeu, pe care se fundamentează adevărul material al tuturor cunoștințelor omenеști sunt abordate silogistic ca principii ultime ale cunoașterii în cea de a doua parte a filosofiei teoretice „metafizica curată”.

Greșeala fundamentală a kantienilor când neagă puțința metafizicii se arată a fi fost distincția arbitrară (închipuită) între rațiunea teoretică și rațiunea practică pe care aceștia își sprijină teza că obiectul cunoașterii este limitat la lucrurile care cad sub simțuri, respingând pe cele care trec peste simțiri și experiență. Rațiunea este o **putere unică și simplă** a sufletului nostru și numai după lucrarea cea de două feluri

¹³ *Idem*, p. 76.

¹⁴ *Idem*, p. 66—67.

¹⁵ *Idem*, p. 78.

se numește teoretică sau practică. Toate postulatele rațiunii practice trebuie să se razime pe principiile rațiunii teoretice, căci altminteri rațiunea însăși s-ar contrazice, încetând să mai fie unică și simplă. „Ci socoteala cea lucrătoare (rația practică) cere neapărat cutare adevăruri care privesc asupra așa obiecturi ce sunt mai presus de simțiri, de exemplu: ființa lui Dumnezeu, libertatea și nemuritorimea sufletului. Deci aceste adevăruri au numai decât să se năvălească și cu socoteala cea privitoare (teoretică)”, altfel însăși ființa legii morale care le postulează nu se poate înțelege dacă rațiunea teoretică nu va dovedi cum că „urzitorul, păstrătorul și împlinitorul acestei legi este Dumnezeu și cum că sufletul nostru este slobod și menit spre nemurire”. Rațiunea teoretică operează cu judecăți analitice apriori în care „priceperea predicatului se cuprinde în priceperea subiectului” și sintetice apriori în care „predicatul se adaugă subiectului din minte, neatârnat de experiență”. Dacă filosofi critici admit judecăți sintetice apriori despre obiecte care cad sub simțuri trebuie să le îngăduie pe acestea și despre obiecte mai presus de simțuri, altfel rațiunea fiind „una și prea simplă puterea sufletului” s-ar contrazice pe sine însăși încetând a fi aceea ce este ¹⁶.

Nu este cu puțință o cunoaștere metafizică fără imbinarea teoriei cu practica, cele două demersuri aparținând rațiunii unice a subiectului cunoscător. Conștiința însăși este produsul sufletului cu înrăurirea obiectelor din afară. Temeiul absolut al conștiinței zace în sufletul nostru, iar condițiile indispensabile ale cunoașterii zac în obiectele din afară. Obiectul provoacă lucrarea sufletului, care percepându-l ia cunoștință despre sine însuși și despre obiectul reprezentat. (Teza sintetismului despre începutul conștiinței) ¹⁷.

Murgu pune un accent deosebit pe latura practică a vieții, dovedind înclinații firești spre acțiune. Primatul moralei proclamat de Kant devine pentru el un imperativ categoric de viață creștină. Scopul ființei noastre — spune el — este treaba înaltelor puteri sufletești, care ne arată ce trebuie să facem ca să ne câștigăm liniștea „acea armonie a ființei noastre de față și nădejdea celei viitoare”, sintagmă care vizează dintr-odată viața pământească și viața de apoi.

Înțelepciunea practică învederată în exercițiul virtuții este folosul de căpetenie al cunoașterii filosofice adevărate. Nu sunt vredniți de „scumpul nume de filosofi” cei ce nascocesc sisteme amăgitoare filosofice, care amestecă cele adevărate cu cele false, cele îndoielnice cu cele lămurite și cele sfinte cu cele lumești. De asemenea nu sunt filosofi cei ce prin știința lor încurajează necucernicia, sacrifică răutăților înțelepciunea „strică bunele năravuri, răzvrătesc legea și plămădesc desfrânarea”. Cu astfel de idei, legate de problematica cursului său, Murgu ni se descoperă ca filosof și apologet creștin, care aduce argumente raționale și morale în favoarea adevărurilor de credință.

¹⁶ *Idem*, p. 218—219.

¹⁷ *Idem*, p. 263.

Filosoful adevărat se distinge prin aceea că pe lângă speculații teoretice se ostenește a-și cultiva voința și desăvârși moravurile. De aceea recomandă a trăi după cuvintele lui Socrate care învață că „nu trebuie să filosofim pentru școală ci pentru viața de toate zilele” și are cuvinte de mare admirație pentru acest filosof care s-a străduit să fundamenteze etica împărțînd discipolilor temeiurile ei numai prin exemple practice.

Repetând o sintagmă a lui Cicero el îl caracterizează pe Socrate ca „cel dintâi care a pogorât din cer filosofia în casele oamenilor”¹⁶.

Susținându-și ideile cu patos didactic, Murgu devine în Principate un mare animator spiritual, un filosof de tip socratic, întemeietor de școală filosofică în limba națională, care formează discipoli valoroși ca Ion Ionescu de la Brad, ierarhii Filaret și Neofit Scriban, Dimitrie Gusti, Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti și alții ce vor deveni personalități de seamă în viața poporului român, patrioți înflăcărați și creatori de cultură românească. În opera lor se va resimți spiritul filosofic al maestrului, iar activitatea lor va fi însuflețită de același etos politic.

Ce este națiunea ?

Cele mai originale idei filosofice cu implicații politice le întâlnim în opera de tinerețe a lui Murgu „**Widerlegung oder Abhandlung welche unter dem Titel vorkömmt: Erweiss das die Wallachen nich römischer Abkunft sind, und diess nicht aus ihrer italienisch-slavischen Sprache folgt... und Beweiss das die Wallachen der Römer umbezweifelte Nächstkömmlinge sind...** Offen, 1830” (**Combaterea dizertației** apărută sub titlul: Dovada că românii nu sunt de obârșie romană și că acest lucru nu reiese din limba lor italiano-slavă... și **Dovada** că românii sunt urmașii de necontestat ai romanilor... Offen, 1830)¹⁷. Această lucrare este un amplu și documentat răspuns la o lucrare defăimătoare, pseudoștiințifică, a unui adept al panslavismului, Sava Tököly, care pune din nou în discuție originea și limba poporului român, după ce problema fusese autentic fundamentată și obținuse aprobarea tuturor „cunoscătorilor obiectivi ai istoriei” de către Petru Maior în opera sa, **Istoria pentru începutul românilor în Dacia**, care „expune în mod critic obârșia romană a românilor”. Combaterea este scrisă într-o limbă de circulație europeană spre a pune la îndemâna oamenilor de știință străini, specialiști în studii romanistice, noi argumente și dovezi pentru susținerea adevărului despre originea romană a poporului român și latinitatea limbii sale. În același timp lucrarea răspunde unor nevoi polemice de a spulbera „concluzii fără substanță, sofisme fantastice și povești inventate” pe care „un presupus Hercule” le reia în Germania,

¹⁶ *Idem*, p. 94.

¹⁷ Titlul complet, textul german și traducerea lucrării în Eftimie Murgu, *Scrieri*, p. 91—427.

la Halle, oraș cu o universitate celebră în lumea științifică europeană, cu scopul de a pune în practică manevre politice ce urmăresc „distrugerea naționalității” prin atribuirea unei obârșii slavă sau grecească și negarea celei romane²⁰. Spiritul filosofico-juridic al lui Murgu este pus și în această lucrare în slujba unei necesități practice, aceea de a combate pe dușmanii națiunii sale în câmpul științelor istorice și filologice. Demonstrând că poporul român este urmașul coloniștilor romani aduși de Traian în Dacia, că limba română este o limbă neolatină și că românii din Banat, Transilvania, Moldova și Țara Românească formează o comunitate socială și reprezintă națiunea cea mai veche pe aceste meleaguri, el întreprinde o amplă pledoarie după reguli retorice ciceroniene, cu o gândire logică de mare subtilitate și o forță polemică dirimantă susținută de o impresionantă erudiție, care pun în lumină dimensiunea complexă a personalității cărturarului și caracterul militant al revoluționarului.

Dar pe lângă argumente științifice din domeniile istoriei, filologiei, psihologiei, etnografiei, folclorului și muzicii populare folosite pe parcursul combaterii aproape paragraf cu paragraf a dizertației antiromânești a lui Sava Tököly, el expune idei cu implicații filosofice de mare importanță, schițează o teorie a națiunii care surprinde prin afinitatea ei cu cele mai noi teorii sociologice de inspirație romantică și legat de aceasta face valoroase considerații de filosofie lingvistică de actualitate. Abordarea problemei națiunii este tangențială unei probleme înrudite, pe care o tratează din punct de vedere istoric și filologic, dar vorbind despre romanitatea poporului și limbii române, în spatele eruditului se percepe filosoful care confruntă datele empirice cu principiile cunoașterii metafizice. Romanitatea este cercetată și susținută în marginile conceptului sociologic de națiune, care pune accentul principal pe elementul spiritual în procesul de formare al națiunii.

Intr-o accepțiune modernă a defini națiunea „înseamnă a stabili acele trăsături fundamentale, care îi unesc pe oamenii care constituie o națiune și care, luate în totalitatea lor, constituie baza deosebirii unei națiuni de alta și de formele comunităților etnice prenaționale”²¹. Combătând afirmația lui S. T. că românii ar fi fost un popor slav, supus de romani, de la care și-ar fi preluat numele înlocuind slavul „vlah”, Eftimie Murgu urmărește în principal dovada obârșiei romane a românilor, dar în acest demers analizează, în ordinea impusă de textul combătut, trăsăturile caracteristice ale națiunii subliniind în mod special sangvinitatea și spiritul național ca trăsături determinante. Sangvinitatea este baza etnică materială, masa ereditară cu însușiri fizice și psihice specifice pe care toate doctrinele sociologice moderne o atestă sub diverse forme ca unul din factorii multipli ai naționalității²².

²⁰ Scrieri, p. 97—103.

²¹ Aspecte ale problemei națiunii și relațiilor naționale, București, 1967, p. 20.

²² Vezi: Dimitrie Gusti, Opere, Editura Academiei, București, 1968, vol. I, p. 496—497.

Murgu o subliniază la vremea sa combătând afirmațiile că nu ar fi existat vreodată o sangvinitate originală romană din care s-ar putea trage românii sau că legiunile și coloniile romane din Dacia traiană n-ar fi fost purtătoare ale acestei sangvinități. Falsitatea acestor afirmații este demonstrată magistral pe cale logică prin încălcarea flagrantă de către S. T. a legilor silogismului categoric, din „patimă oarbă care ispitește oamenii la nerozii”. Concluzia desprinsă din afirmațiile acestuia că „neexistând sangvinitate romană, nu există nici romani” este cu siguranță un lucru „slavo-critic” care acuză întreaga antichitate de minciună. Făcând distincția necesară între grupările sociale implicate în raționament — legiune, colonie, națiune — Murgu concluzionează sociologic că într-adevăr „legiunea este un număr de oameni înarmați, colonia un număr de oameni care locuiau în țările curățate de barbari, iar sângele dovedește o înrudire sau, dacă admite S. T. și o naționalitate; doar pentru asta erau acele legiuni și colonii de sânge roman”²³.

Toate componentele conceptului de națiune sunt expresia spiritului național pe care comunitatea etnică îl poartă în sânge ca pe o divinitate protectoare. „Este incontestabil — zice Murgu — că printre caracteristicile naționalității se socotesc în primul rând descendența precum și spiritul național specific oricărei națiuni. Această caracteristică se transplantează neîntrerupt printr-o anumită ereditate. Un abil prefăcut se poate feri de toate celelalte particularități ale naționalității sale, una persistă totuși, care nu este supusă observației și deci nici voinței noastre, fiind totuși recunoscută și deosebită de alte națiuni. Această particularitate a fiecărei națiuni s-ar numi poate caracterul național sau spiritul național. Acest urmaș inseparabil, care singur cu caracteristicile naționale specifice lui formează naționalitatea, este divinitatea protectoare implacabilă care rezistă atât de viguros unei transformări integrale a națiunii. Tăinuitorii propriei națiuni pot manifesta excelent, prin schimbarea de grai, un aspect exterior, poate chiar derutant, dar nu au un aspect adevărat al autenticității națiunilor lor proaspăt adoptate”.

Individul poartă în sine caracterul național, transmitându-l ereditar prin descendența generațiilor, de aceea trebuie remarcat înainte de toate că „cineva poate păstra tăcere asupra națiunii sale, dar nu se poate lepăda de ea”²⁴. Exemplul abstract al parvenitului care se rușinează de proveniența sa, decis să-și decline în mod liber națiunea, este o supoziție neîntemeiată logic și infirmată practic de experiența istorică. Există o lege naturală care leagă indestructibil pe individ de națiunea sa, nu stă în puterea lui de a-și alege o națiune sau alta în vădită contradicție cu regulile rațiunii pure „ca și când aceasta ar depinde de bunul nostru plăc”²⁵.

²³ *Scrieri*, p. 391—392.

²⁴ *Idem*, p. 298—299.

²⁵ *Idem*, p. 111.

În gândirea lui Murgu între individ și națiune se percepe un raport existențial, ontologic, independent de voința individuală. Națiunea este o realitate socială de ordin bio-spiritual în care individul are o existență logică în unire cu alți indivizi, mai presus de observație și experiență, prin ceea ce se cheamă personalitatea lui morală. „Oamenii luați ca indivizi — se precizează, din capul locului, în „Cuvânt înainte” — sunt în anumite privințe și persoane morale, iar printre acestea națiunea nu este cea mai neînsemnată, ca atare, orice persoană morală este obligată, conform legii naturale, la autostimare, aceasta constituind prima justificare a culturii virtuții și fericirii”²⁶. Se înțelege de aici că Murgu este adeptul unei concepții sociologice integrale, căci individul este legat organic de națiune prin personalitatea sa, nu se poate realiza și dezvolta ca ființă umană decât în cadrul comunității etnice în care s-a născut și de care este legat inseparabil prin spirit.

Procedând la interpretarea și explicația națiunii consecvent filosofiei sale eclectice Murgu schițează o teorie metafizică dualistă a națiunii din combinația formei materialismului național cu spiritualismul național, așezând la baza conceptului pe de o parte o substanță materială, consangvinitatea, iar pe de altă parte spiritul național, ambii factori având puterea determinantă de a crea o națiune. Privind națiunea ca o comunitate etnică supusă legii naturale, ca personalitate morală într-un proces continuu de dezvoltare a culturii și trăsăturilor sociale din individ, el se menține pe linia filosofiei luminilor, dar adaugă acesteia idei noi de inspirație romantică. Exegeza textelor în ansamblul lor ne conduce spre Romantică Germană, care fără îndoială a exercitat o înrăurire substanțială asupra acestei concepții. Ideea centrală a Romanticii este că toate însușirile unui popor sunt expresia spiritului său și că fiecare conațional poartă în sine trăsăturile caracteristice ale spiritului poporului (Volksgeist, Volksseele). Societatea este concepută organic ca o comunitate funcțională, supraindividuală nu ca o sumă de elemente componente. Tot așa individul este conceput ca personalitate, dependentă de comunitatea spirituală din care face parte. Formațiile sociale și spirituale, printre care națiunea stă pe primul plan „cresc firesc ca expresii ale spiritului poporului” nu sunt alcătuite voluntar, iar „individul activ nu poate fi tratat izolat, ci în legătură cu întregul pe care îl reprezintă, cu poporul, statul și toate comunitățile din care face parte, cu trecutul și prezentul care trăiesc în el și prin care trăiește el însuși”²⁷. Mișcarea spirituală astfel denumită domină cultura europeană începând cu ultimii ani ai secolului al XVIII-lea și pe întreg parcursul secolului al XIX-lea în mai toate ramurile culturii: filologie, literatură, filosofie, istorie, drept, economie politică etc. Filosofii idealisti postkantieni se alătură acestei mișcări, de asemenea

²⁶ *Idem*, p. 99.

²⁷ Traian Herseni, *Sociologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 80.

reprezentanții de seamă ai școlii istorice în drept și economie politică. În cursul său de filosofie Murgu citează printre postkantieni pe Fichte, Schelling, Herder și Müller, ceea ce înseamnă că le-a cunoscut măcar în parte orientarea filosofică, juridică sau filologică, de expresie tipică romantică. Fichte, de pildă, cu ale sale „Reden an die deutsche Nation”, susținute de un talent oratoric excepțional, făcând apel la „spiritul național”, devenise popular în epocă pentru contribuția sa la accelerarea ritmului de reconstrucție a unității germane după perioada de destrămare pricinuită de războaiele napoleoniene.

Pe același concept metafizic al spiritului național obiectivat istoric în romanitate, ca substanță intimă a națiunii sale, se întemeiază naționalismul lui Murgu, într-o vreme când viața social-politică europeană se structura pe principiul naționalităților, iar identitatea națiunii române era subestimată în imperiul habsburgic și mai cu osebire în „țara Banatului” contrazisă de interese străine susținute de minciună, confuzii și nedreptate, cum se va arăta mai departe. Drept aceea subliniază el că națiunea nu poate fi stimată dacă nu este cunoscută, iar autostimarea propriei națiuni este o obligație impusă fiecărui individ de legea naturală.

Cunoașterea și prețuirea de sine este o virtute a persoanei, dar o virtute și a națiunii. Autostimarea propriei națiuni este o distincție morală și socială — în spirit iluminist — și deopotrivă un act de cultură a cărui finalitate este fericirea. Dar cunoașterea „începe de la obârșia națiunii, iar obârșia națiunii formează temelia edificiului de cunoaștere”²⁸. Originea romană în concepția lui Murgu, legitimează națiunea română ca o realizare a naturii și istoriei și explică importanța pe care el o acordă acestei probleme ca și marii săi înaintași din Școala Ardeleană: Micu, Șincai, Maior. Aceasta era o problemă într-adevăr națională. Romanitatea și latinitate însemnau afirmarea națiunii sub raport etnic, dovedirea existenței ei firești ca argument decisiv pentru afirmarea ca națiune politică, în virtutea dreptului natural care stă deasupra oricăror norme de drept pozitiv. Cunoașterea adevărului asupra propriei națiuni este o necesitate pentru fiecare conațional. „Românii — zice el — nu caută nici glorie și nici mărire prin aceea că se consideră romani, ci pur și simplu adevărul și acesta este deci un avantaj suficient pentru român de vreme ce se poate convinge în felul acesta, că nu se trage nici din slav și nici din grec, ci că este urmașul neîndoios al romanilor”²⁹. În acest sens el asociază spiritului filosofic romantic un demers istorico-filologic asupra numelui, limbii culturii populare, portului, felului de viață, obiceiurilor, dansurilor, muzicii și psihologiei persoanei care reprezintă „tot atâtea facsimile ale celor romane”, contrar afirmațiilor nesusținute din dizertația combătută, care le găsește asemenea cu acelea ale slavilor, prin simplă indicare fără altă explicație.

²⁸ Scrieși, p. 100.

²⁹ Idem, p. 111.

Pe parcursul combaterii se adaugă alte caracteristici ale națiunii a căror importanță pentru definirea, cunoașterea și cultivarea ei este subliniată cu competență de specialist. Acestea sunt limba, obiceiurile, datinile și numele. „Admit — zice Murgu — că numai identitatea de nume nu poate prezenta aceeași națiune, dar... dacă la aceeași limbă, aceleași obiceiuri și datini, se adaugă și același nume urmează nemijlocit și identitatea națiunii”. Și ca exemplificare, referindu-se la națiunea română, subliniază în continuare cu legitimă mândrie că limba, obiceiurile și datinile sale sunt cele romane iar numele de român conferă acestora o lumină strălucitoare, împlinește și încheie caracterul esențial al naționalității, ca atare românii sunt incontestabil romani³⁰. Limba, obiceiurile, datinile și numele pot fi însă schimbate de cei ce vor să-și decline în mod liber națiunea, dar adevăratul aspect al autenticității națiunii nu poate fi prefăcut nici în ceea ce privește națiunea adoptată nici în ceea ce privește națiunea renegată, fiindcă naționalitatea se creează prin naștere, prin descendență.

Aceste caracteristici contribuie la definirea națiunii împreună cu originea etnică, păstrătoarea caracterului național, în măsura în care o atestă pe aceasta din urmă și nu vin în contradicție cu ea. „La români, însă din contra găsim autenticul nume de român, adevărata limbă, obiceiuri și datini romane, venirea lor din Italia este cunoscută, permanența lor în Dacia este dovedită. De aceea nimeni nu poate avea vreo îndoială în privința obârșiei lor romane”³¹. Substanța intimă a națiunii și mentalitatea generală a acesteia nu pot fi afectate, de pildă, de denumirea slavă de „vlah” acordată românilor, mai ales când denumirile înseamnă ceva cu totul accidental și exotic, cum s-a întâmplat în cazul celor care nu cunosc adevăratul conținut istoric și filologic al noțiunii³².

Națiunea nu este atât de schimbătoare ca denumirile țărilor în care vicisitudinile istoriei o obligă să trăiască. „Acela care posedă noțiunea adevărată a națiunii va recunoaște cu ușurință cât este de ridicol să conștii adevărata origine a popoarelor, datorită denumirilor atât de mirifice și de schimbătoare ale țărilor împotriva experienței, împotriva purei rațiuni”³³.

Faptul că indivizii aparținând unei națiuni trăiesc în țări diferite sau sunt de cetățenie străină nu contrazice naționalitatea în substanță și mentalitatea ei: „Deci românii rămân mereu romani, chiar dacă au fost numiți după țările în care locuiau, drept daci, moesi, bulgari și chiar dacă astăzi mai sunt denumiți în această privință ungureni, transilvăneni, marmați, macedoneni, bănățeni, moldoveni — căci numele lor adevărat este român; și precum și slovacul și românul în Ungaria

³⁰ *Idem*, p. 243.

³¹ *Idem*, p. 106.

³² *Idem*, p. 127.

³³ *Idem*, p. 170.

nu sunt de aceeași națiune, chiar dacă în privința patriei ei sunt cu toții unguri, tot astfel și romanii fostei Moesii nu sunt prin aceasta bulgari, cu toate că ulterior au imigrat mulți bulgari și că o parte a amintitei provincii a fost denumită după acești bulgari. Tot astfel urmașii noștri ar greși foarte mult dacă ar încerca, în baza denumirii de *transilvanus* să declare pe toți locuitorii drept români, unguri sau sași, doar pentru motivul că aceștia sunt locuitorii aceleiași țări³⁴.

Confundarea naționalității cu denumirea străină, țara sau cetățenia facilitează manevre politice care contravin celei mai pure rațiuni. „Nu' este oare o lege a naturii de a atribui fiecăruia felul său?” În temeiul acestei legi Murgu atenționează urmașii de a se feri de astfel de confuzii și a recunoaște identitatea și dreptul la existență politică tuturor naționalităților din cuprinsul aceleiași țări. În Transilvania românilor nu erau recunoscuți ca națiune politică, cu drepturi egale, de maghiari, sași și secui (*nationes receptae*) deși formau naționalitatea băștinașă și majoritară a țării.

Dinastia de Habsburg prin Diploma leopoldină (1691) menținea organizarea feudală a Transilvaniei până în veacul al XIX-lea, garantând numai drepturile nobilimii și ale celor trei națiuni privilegiate în pofida spiritului secolului care deșeptase în conștiința oamenilor și națiunilor năzuința după drepturi.

O altă confuzie mai mult sau mai puțin intenționată în ce privește caracteristicile națiunii pe care Murgu o combate cu stăruință este aceea dintre națiune și religie, pe care o califică drept o manevră șireată și ascunsă pentru înșelarea poporului cu scopul de a pune la îndoială originea, fundamentul naționalității și a-l ține în robie religioasă. Implicarea religiei printre caracteristicile esențiale denotă lipsa unei noțiuni clare asupra națiunii și totodată lipsa simțului critic „căci poate fi conceput mai de prost gust, decât a voi să cercetezi chestiuni în mod critic, asupra cărora nu ai încă o noțiune clară?” O parte dintre români sunt greco-catolici și o altă parte, mai numeroasă, greco-ortodocși și totuși formează o singură națiune³⁵. Există națiuni în cuprinsul cărora sunt membrii cu religii deosebite precum și națiuni diferite ai căror membri au o religie comună. Religia în gândirea creștină a lui Murgu cuprinde adevăruri metafizice, raționale, comune, care trec peste deosebirile dintre oameni și națiuni, iar creștinismul, în speță, este o religie revelată, universalistă și mesianică având ca fundament moral iubirea nesfârșită de aproapele care depășește deosebirile dintre oameni, neamuri, și rase, în conformitate cu natura umană „în virtutea căreia toți oamenii pot fi frați ca copii ai creatorului atot-pu-ternic”. Că religia și națiunea ar fi același lucru constituie o primejdioasă prejudecată care a fost folosită într-o oarecare măsură pentru stîrbirea naționalității³⁶. „Nu spre Dacia și nu înspre provinciile pe

³⁴ *Idem*, p. 369.

³⁵ *Idem*, p. 269.

³⁶ *Idem*, p. 271.

care le include, a zburat distinsul său gând (al lui Sava Tököly n.n.) întru căutarea mijloacelor potrivite scopului; ci înspre Rusia. Aici a găsit el sursa din care putea prelua ceea ce dorea — precizează Murgu demascând sursa panslavistă a argumentelor confuziei respective. Și dacă unora din românii Rusiei li se pare atât de ridicolă originea română (ceea ce aş crede cu greu) atunci acesta ar fi lucrul cel mai puțin important, întrucât această eroare este ușor explicabilă prin prejudecata datorită căreia sunt amestecate religia cu națiunea³⁷.

Dacă religia nu este un element constructiv, ea este totuși un factor important relațional a cărui prezență constantă în viața națiunii este resimțită permanent pe plan social. Națiunile practică religia în cadrul Bisericii, care are organizare, cult religios și personalitate juridică proprii, încât Biserica prin activitatea ei influențează neîncetat tradiția, moravurile, limba și cultura națiunii, cu alte cuvinte existența sa istorică. Biserica strămoșească a avut o contribuție benefică la păstrarea ființei națiunii noastre în decursul veacurilor, de aceea românii sunt îndemnați să lupte pentru autonomia Bisericii lor și separarea ierarhică de către sârbi în Transilvania unde granițele, îndeosebi cele de către Ungaria „au o forță magică de slavizare sau mai bine zis de sârbizare” sub mască religioasă. „Românii, mai ales aceia ce aparțin Bisericii orientale, ar trebui să se deprindă să deosebească în mod precis națiunea de religie, care nu sunt același lucru”³⁸.

Dar Sava Tököly face și alte confuzii voite pentru a nega naționalitatea românilor. Astfel, din faptul că majoritatea românilor sunt iobagi el generalizează sărăcia ca atribut al românilor și face din ea un argument împotriva națiunii române. Naționalitatea nu are însă nici o legătură cu starea materială: există și români nobili care au pe moșiile lor unguri, iar la curțile lor există servitori sârbi, care pentru aceea sunt totuși de națiuni diferite și există iobagi unguri și moșiile nobililor maghiari pe care diferența de avere nu-i desparte în două nații³⁹.

O importanță deosebită în teoria națiunii este acordată de Murgu limbii naționale, care deși nu este un factor determinant e tratată cu maximă atenție, deoarece formarea națiunii și formarea limbii sunt procese istorice relativ simultane „căci limba este limitată la societate și în afara acesteia ea este nu numai lipsită de scop dar aproape imposibilă”. Limba și națiunea sunt legate în modul cel mai intim de la origini, de aceea cercetarea și cunoașterea lor trebuie să se orienteze mai întâi spre izvoarele de formare care le imprimă caracterul național⁴⁰.

Faptul că în Croația și Slavonia există români de limbă sârbă nu este suficient pentru a concluziona că sunt de origine slavă „căci pentru caracterizarea unei națiuni nu este concludentă doar limba

³⁷ *Idem*, p. 125, 290.

³⁸ *Idem*, p. 370.

³⁹ *Idem*, p. 295.

⁴⁰ *Idem*, p. 203, 371.

singură, ci se cere și numele național". Acești români care și-au uitat limba din cauze istorice se intitulează totuși **vlassi**, ceea ce înseamnă că sunt de origine romană, că în țările respective au locuit cândva **romani** care au persistat și după imigrarea slavilor, fiind numiți de aceștia **vlassi** (români în limba lor), nume sub care se găsesc și astăzi în cea mai mare parte sârbizați ⁴¹.

În **Widerlegung** demersul pentru dovedirea originii limbii române pornește de la două chestiuni primordiale: ce fel de limbă este ea și de unde se trage? — La prima chestiune se răspunde că „este o limbă romană în ce privește structura ei”, iar la a doua că „nu se trage din niciuna ci este limba romană vulgară a secolului al doilea”. Urmează demonstrația în care Murgu se arată a fi la curent cu principiile filosofice moderne ale originii limbii și rolul ei social. În ce privește structura limbii aceasta este definită de două principii complementare: a. **principiul primei necesități** și b. **principiul proprietăților de coincidență**. Potrivit primului principiu structura oricărei limbi poate fi cunoscută din cuvintele cele mai trebuincioase considerate în stare naturală, denumite cuvinte ale primei necesități (*verba primae necessitatis*) „care formează legătura vieții sociale și care unesc pe oameni prin intermediul rațiunii”. Acestea sunt cuvintele de temelie ale limbii, numite **esențiale** prin faptul că „sunt indispensabile menținerii siguranței și comodității și în felul acesta fericirii...” Toate celelalte cuvinte, ocazionale, întâmplătoare, indiferent de proveniența lor, sunt cuvinte **accidentale**, neesențiale pentru ființa limbii, ca de exemplu: cele strecurate dintr-o limbă străină, cele inventate sau artificiale create etc. Cel de al doilea principiu constă în determinarea proprietăților de coincidență ale limbii ce se analizează cu ale altei limbi cunoscute în ce privește originea și caracterul.

Procedeeul „critico-miraculos” al lui S. T. contravine ambelor principii judecând limba română după cuvintele străine, accidentale ale limbii slave care se deosebește de română „ca cerul de pământ” ⁴².

Ca să susțină obârșia romană prin limbă procedează empiric inventând un procedeu original potrivit căruia alege un număr suficient de mare de cuvinte ale primei necesități, grupate pe trei categorii: denumiri de arme necesare siguranței, cuvinte din viața obișnuită și denumiri de lucruri ținând de casă, pe care le prezintă comparativ în românește și latinește, apoi fiindcă nici un cuvânt esențial din viața socială nu este slav trage concluzia fermă că esența limbii române este de origine latină. Pentru a convinge în continuare că limba română este „romana vulgară a secolului al doilea” traduce în latină câteva cântece culese din gura poporului în care nu se găsește nici un cuvânt de origine slavă și conchide că „acele cuvinte străine slave nu sunt pretutindeni uzuale în limba populară a românilor” ⁴³. Se naște astfel

⁴¹ *Idem*, p. 180—182.

⁴² *Idem*, p. 203—204.

⁴³ *Idem*, p. 205—214.

în gândirea lui despre limbă „principiul circulației cuvintelor” pe care B. P. Hașdeu îl va dezvolta teoretic cu peste o jumătate de veac mai târziu în „*Etymologicum magnum Romaniae*”⁴⁴.

Alte proprietăți ale limbii române, de ordin gramatical, se adaugă în continuare pentru dovedirea latinității structurii ei, aidoma limbilor surori, franceza și italiana, cum sunt de pildă: alterarea prin articole, existența numai a două genuri, gradarea adjectivelor prin **mai** și **cel mai**, număr egal de conjugări cu aceleași terminații la infinitivul prezent, două forme de timp ale trecutului apropiat și aceleași verbe auxiliare și mod de a le folosi la forma activă și pasivă.

Cât privește cuvintele străine introduse în limbă Murgu observă că toate națiunile au înclinație deosebită pentru împodobirea ei cu cuvinte străine preluate îndeosebi de la limbile culte învecinate, însă prin împrumut nu se atinge caracterul specific al unei limbi definit de cuvintele de primă necesitate. Cultivarea limbii este o obligație de cultură și în același timp o problemă națională. Opreliștile care se pun în calea stimulării și perfecționării limbii naționale, prin strecurarea în limbă a unor cuvinte accidentale în mod voit, abil, fără necesitate socială ca și prin menținerea alfabetului slav trebuiesc îndepărtate fără întârziere. Cultivarea limbii trebuie făcută pe fondul ei esențial și stimulată ca atare. A opri cultivarea limbii înseamnă a stagna cultura națională căci „*cultura linguae et cultura nationis pari passu ambulat*”⁴⁵.

Teoria caracterului specific al limbii și raportul dintre limbă și cultură în gândirea și activitatea lui Murgu au servit idealurile progresiste ale vremii în care el a trăit, constituindu-se ca teme ideologice în lupta pentru eliberarea națională a poporului român.

Conceptul filosofic de națiune ca personalitate morală definită prin caracteristicile menționate constituie suportul doctrinar al personalității juridice a națiunii pe care Murgu o va revendica pe parcursul activității sale revoluționare în Banat și Ungaria unde națiunea sa nu era recunoscută ca subiect de drept public în statul absolutist feudal.

⁴⁴ Vezi: I. D. Suciu, Introducere la Eftimie Murgu, *Scrieri*, p. 79. De altfel Hașdeu se întâlnește cu Murgu și în preocuparea pentru o teorie a națiunii, în alt context, în *Istoria critică a românilor*, susținând că o națiune presupune două elemente constitutive, un pământ și un neam, fiecare cu natura sa proprie care răsfrângându-se una într-alta produc națiunea. Caracterul specific este imprimat însă de „ginte” respectiv de neam, care este un element viguros „ceva mai presus de materie” având „o idee a sa specială în universalitatea neamurilor” (Vezi, B. P. Hașdeu, *Scrieri istorice*, vol. I, 1973, p. 172).

⁴⁵ *Scrieri*, p. 329.

Spiritul secolului
sau
Ideea drepturilor omului și națiunilor

Fundamentate pe o filosofie de largă circulație europeană, pe care și-a însușit-o și a dezvoltat-o adăugându-i propriile sale rezonanțe, ideile politico-juridice ale lui Eftimie Murgu dobândesc valoarea unui mesaj spiritual, iar acțiunile sale revoluționare caracterul unui comandament etic. În spatele acțiunilor omenesti stă imperativul rațiunii practice, legea morală, din care derivă drepturile și datoriile oamenilor și națiunilor ca persoane morale. Aceasta e o lege naturală ținând nemijlocit de ființa lor ca elemente componente ale naturii.

Nesocotirea drepturilor naturale, umane și divine, de către politica modernă a secolului său este caracterizată ca o monstruoasă morală menită să roadă neîncetat la temelia demnității umane⁴⁶. Împotriva acestei politici s-au răsculat popoarele civilizate ale Europei secolului al XIX-lea conduse de lumina rațiunii la conștiința deplină a drepturilor lor inalienabile.

„Spiritul secolului” sau ideea drepturilor omului și națiunii este un concept de bază al gândirii politico-juridice a lui Murgu, care se întâlnește exprimat direct în scrieri și consemnat indirect în documente referitoare la activitatea conspirativă și revoluționară desfășurată timp de peste două decenii pe întreg spațiul românesc. A cerceta ideile politico-juridice ale lui Eftimie Murgu pe baza tuturor acestor documente, inclusiv actele mișcării revoluționare din principate de la 1840, mi se pare o cale nouă, justificată de faptul că cercetările istorice mai noi au scos în evidență rolul principal pe care l-a jucat el în mișcarea respectivă. Mișcarea, după cum s-a demonstrat, a avut la bază una din cele mai radicale și consecvent revoluționare concepții, în care se regăsesc foarte numeroase din ideile exprimate de Murgu și în alte lucrări. Pe de altă parte ea a avut în fruntea sa, printre alți doi membri marcanți, pe însuși Eftimie Murgu, socotit ca „mentor” al ei, datorită reputației, culturii și caracterului său⁴⁷.

Ideea drepturilor omului și naționalităților constituie filonul de aur al tuturor concepțiilor juridice jusnaturaliste dominante în filosofia dreptului la acea epocă, articulate în mod firesc cu **Aufklärungul** și chiar cu alte curente idealist-utopice care circulau în și dinspre Apus.

Membrii mișcării revoluționare de la 1840 și-au ales ca lozincă de luptă prin care proclamau drepturile omului cuvintele: „slobozenie, dreptul de o potrivă și virtute”. În societatea secretă de la 1840 care a formulat această deviză, înlocuind conștient al treilea termen din proclamația revoluției franceze, acela de „fraternitate” cu cel de

⁴⁶ *Idem*, p. 525.

⁴⁷ G. Zane, *Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească*, în *Studii și Materiale ale Istoriei Moderne*, vol. III, București, Ed. Academiei, 1963, p. 191, 218.

„virtute”, erau câțiva oameni cu studii superioare, printre care trei juriști, iar dintre aceștia doi doctori în drept, unul de școală franceză, celălalt de școală germană. Acesta din urmă, Eftimie Murgu, pe deasupra mai era și filosof. Înlocuirea termenului nu este întâmplătoare. Caracterul pronunțat revoluționar al mișcării nu putea fi exprimat printr-o lozincă ce îndemna la înfrățirea cu clasa nobililor care asupreau poporul. Concilierea socială cu boierii nu intra în „catehismul” mișcării⁴⁵. De aceea ni se pare firească adaptarea lozincii de luptă la caracterul radical al mișcării definit de conținutul programului. Alegerea termenului înlocuitor ne indică și autorul inspirat al termenului de „virtute” în persoana lui Murgu, care propovăduia de la catedră „învățătura virtuții”, legile „drepteii lucrări” și care socotea virtutea ca cea dintâi justificare a autostimării ființei umane și națiunii.

Dar care era ideologia mișcării de la 1840 și cum se reflectă ideile generale asupra drepturilor omului și temeiurile lor filosofice în documentele ei? Din raportul către un domn al comisiei de anchetă încheiat cu ocazia descoperirii conspirației reiese că societatea secretă a ajuns să elaboreze și un proiect de constituție pe care l-au și dezbătut împreună toți membrii ei. Acest proiect nu ni s-a păstrat, în schimb cercetările istorice mai recente au putut să stabilească ideologia mișcării după un catehism și un statut model, descoperite la Iași⁴⁹.

În catehism se regăsesc considerații ample asupra drepturilor omului așa cum au fost exprimate și puse în circulație de revoluția franceză:

În lume există o ordine naturală de esență divină, guvernată de legi naturale. „Pravila” sau legea naturală este rândul obișnuit și statornic al lucrurilor și faptelor prin care Dumnezeu cârmuiește universul; această lege este primordială fiindcă vine de la Dumnezeu, universală sau obștească fiindcă cârmuiește toate faptele oricând și oriunde, justă fiindcă nu pedepsește decât după vină, pașnică fiindcă face pe toți oamenii „frați slobozi și deopotrivă”, binefăcătoare căci arată oamenilor cum pot fi fericiți, îndestulă căci este valabilă pentru toți oamenii. Consecința de ordin social a preeminenței unei astfel de legi naturale e că „omul este liber, stăpân pe el însuși și neatârnat de altul, egal cu ceilalți oameni, iar pentru a-și păstra aceste drepturi naturale este îndreptățit a face și a îndrepta „pravilele” care trebuie a-l cârmui și ocroti în societate. Deci în virtutea legii naturale omul are dreptul să schimbe rânduielile și legile pozitive care-i pun în pericol libertățile și drepturile întemeiate pe natura umană. Schimbarea așezămintelor existente care contravin legii naturale este o necesitate. Ea se poate face prin voința poporului care este suverană. „Pravila socială de azi — spune catehismul — nu este din voia norodului, ci mai vârtos pusă asupra lui, de a păstra cei mari sub trufașul nume de boier ce au luat asupra lor, acest drept al norodului ca să-l împileze

⁴⁵ *Idem*, p. 235.

⁴⁹ *Idem*, p. 216.

cu biruri, dăjdii, avreturi, beilicuri și clacă. Astfel subț acest trufaș nume ei robiră pe cei asemenea cu dâșii . . ."

Calea către o nouă așezare este luminarea poporului. Pe această linie „frații” societății sunt îndrumați să se ridice contra tiraniei și tiranilor, să blesteme boieria, „să aleagă din norod oamenii cei mai cu judecată, cei mai buni, cei mai învățați și să le dea puterea lui însărcinându-i să facă pentru el legea, care trebuie să fie totdeauna pentru toți”⁵⁰.

Se întâlnește astfel expusă în catehism o concepție politică limpede : temeiurile urii împotriva regimului feudal, ideea răsturnării tiranilor și rânduielilor nedrepte, ideea introducerii domniei poporului în scopul apărării drepturilor omului fundamentate pe legea naturală. Concepția unei ordini naturale de esență divină guvernată de legi naturale o întâlnim și în alte scrieri personale de-ale lui Murgu. Astfel, în cursul de filosofie el susține că omul bun este neapărat orânduire mai înaltă, că izvoditorul lumii este Dumnezeu și că „mintea omenească are hotarele sale puse de prea înțeleptul ziditor”⁵¹. În „Scrisoare către N. Bălcescu” întâlnim idei de aceeași natură cu cele exprimate la 1840 în catehism : „Dumnezeul libertății s-a deșteptat — el priveghează peste soarta popoarelor — nu trebuie decât numai obșteasca voință și tiranii vor rămâne rușinați”⁵². Tirania este dușmanul cel mai aprig al libertății, iar pentru doborârea ei este nevoie de obșteasca voință a poporului. În „Manifestul adresat poporului român după eliberare” la 1848 cărmuitorii sunt tirani care țin popoarele în robie, iar popoarele sunt chemate la luptă pentru zdrobirea lor ca și la 1840 : „Duhul veacului de acum răscolitu-s-a în Europa asupra tiranilor, asupra cărmuitorilor, ce ținând în întuneric pe concetățeni, îi avea ca și robi și cugeta a-i avea robi pentru totdeauna. Acest duh, care este duhul slobozeniei (libertății) . . . ținea a rupe și a scutura lanțele robiei, ce de atâta vreme apăsa pre omenire . . .”⁵³.

O altă idee repetată în cele două momente istorice este aceea a suveranității poporului. Voința poporului este legea supremă care asigură triumful libertății și nimicirea tiraniei. Căderea tiraniei este inevitabilă ca o necesitate a istoriei. Se întrezărește astfel în gândirea lui Murgu o legitate a dezvoltării sociale cu elemente dialectice de natură spirituală, care pun în evidență o concepție istorică optimistă așezată pe o temelie idealistă.

Momentul istoric al revoluțiilor europene este un timp mareț și favorabil drepturilor omului : „Seculul al XIX-lea este seculul drepturilor. Așa dar după spiritul seculului ce am voi ? Nu voim privilegii ; noi pretindem drepturi legale, nici mai mult nici mai puțin decât ce ne dă constituția născută de spiritul seculului”. Epoca nedreptăților so-

⁵⁰ *Idem*, p. 232—233.

⁵¹ *Curs de filosofie*, p. 78.

⁵² *Scrieri*, p. 452.

⁵³ *Idem*, p. 442.

ciale, a privilegiilor nobilimii, s-a încheiat. Istoria a răsturnat-o definitiv și iremediabil. S-a născut un veac nou care a schimbat fața timpului. Timpul de acum este „mare și favorabil pretensiunilor”, cu voia sau fără voia cărmuitorilor istoria nu se mai întoarce la ceea ce a fost și nici nu poate fi schimbat mersul ei: „în zadar este toată opuscăciunea” și în zadar își bat capul unii aristocrați a monopoliza numai pentru ei drepturile câștigate prin revoluție căci „timpul aristocraților s-a trecut și acela pe care cu puțin mai înainte Tojica (un aristocrat n. n.) îl putea bate ca pe un animal, trebuie acum să se împărtășească de asemenea drepturi cu dânsul”⁵⁴.

Acesta este răspunsul pe care Murgu îl dă unui magnat ungar, care după proclamarea drepturilor omului de către revoluția maghiară din 1848 îndrăznește să publice articole defăimătoare la adresa deputaților români fiindcă cereau în Dietă respectarea drepturilor constituționale. Murgu înțelege că veacul său este zguduit de puternice antagonisme sociale și că masele înrobite ajunse la conștiința drepturilor lor vor ieși învingătoare. Masele au ajuns să cunoască „drepturile omenirii” nu numai în Ungaria ci peste toată Europa și au pornit la luptă. „Evenimentele cele mai noi în Europa au stârnit în popoare simțirile cele sănate ale cunoștinței de sine, simțirile s-au format în cereri din care au ieșit năzuirea comună după drepturi”. Trezirea popoarelor la conștiința drepturilor fundamentale e un fenomen general și inevitabil. Pretutindeni poporul nu mai acceptă monopolul drepturilor de către aristocrați⁵⁵.

Generalitatea și caracterul inevitabil al prefacerilor sociale prin revoluție sunt elemente fundamentale, dialectice, ale gândirii politice a lui Eftimie Murgu care conferă conduitei sale revoluționare siguranță, consecvență și optimism în cele mai grele momente ale revoluției. Aceste elemente sunt, bineînțeles, de natură idealistă, deoarece evenimentele istorice au cauze spirituale, pornirea oamenilor în tot timpul spre lucrare executându-se la invitările sufletului⁵⁶. O justă explicație a faptelor istorice, a istoriei pragmatice în general, cere însă ca întâmplările neamului omenesc să fie cercetate dialectic, adică „cu amănuntul pretutindenea pricinile cele mai de aproape și cele îndepărtate și să se descopere acele scoposuri spre care înținea întâmplările, să se prăfireze mijloacele prin care s-au produs acele întâmplări și urmările purcese din acele întâmplări”⁵⁷. Adevărul istoric nu se poate desprinde dintr-o simplă privire în lumea trecutului cu ajutorul istoriei, ci reclamă ochi critic, deprindere cu regulile solide ale rațiunii sănătoase. Stăpâni pe aceste reguli vom atinge totdeauna scopul cunoașterii ade-

⁵⁴ *Idem*, p. 456.

⁵⁵ *Idem*, p. 455.

⁵⁶ *Idem*, p. 563.

⁵⁷ *Curs de filosofie*, p. 77.

vărului, căci atunci când există un adevăr este imposibil să se demonstreze contrariul⁵⁸.

Dar care sunt drepturile fundamentale ale omului și care este natura lor? Detalii în această problemă ni se oferă mai ales în „Manifestul adresat poporului român după eliberare” și în „Răspuns la articolul despre români al lui Nicolae Iojica”. Drepturile fundamentale ale omului sunt aceleași libertăți democratice pe care le proclamase revoluția franceză și pe care le înscriseră în cuprinsul lor toate constituțiile europene. Dieta ungară le proclamase la 18 martie 1848 iar împăratul sub presiunea evenimentelor s-a înduplecat a le recunoaște la 11 aprilie 1848. „În fruntea constituțiunii este scris cu litere mari: libertate, egalitate, frățietate. De aceste principii noi așa de strâns ne ținem — zice Murgu — încât numai moartea va putea răsturna convingerea noastră”⁵⁹. Acestea sunt drepturi fundamentale, constituționale, ale tuturor cetățenilor, indiferent de starea socială sau de naționalitate căci „nemeșu nu este mai mult decât oricare locuitor”, iar constituțiunea „nu este numai proprietatea ungarilor dar și a românilor”.

Pentru evitarea vreunei confuzii cu tendințele egalitare ale unor doctrine sociale ale vremii este necesară precizarea că Manifestul invocând „drepturile omului” prevăzute de constituție adaugă că libertatea și egalitatea tuturor în țară înseamnă ca toți să fie slobozi și egali în fața legii. Este vorba deci de o egalitate în drepturi, despre „dritul de o potrivă” cum îl numesc documentele de la 1840, nu de o egalitate de stări sociale.

Am arătat că la 1840 în Țara Românească Murgu a mers pe înlocuirea termenului „frățietate” cu cel de „virtute” în contextul lozincii revoluționare. Radicalismul său politic era deplin satisfăcut față de condițiile sociale de acolo. La 1848 în Ungaria el respectă în toate scrierile termenul de frățietate, pentru că așa a fost înscris în constituția maghiară. În Ungaria nobilimea mică și mijlocie făcuse revoluția și proclamase drepturile omului, iar pe de altă parte poporul era format din cetățeni de mai multe naționalități. De aceea în Manifest și alte scrieri din timpul revoluției din Ungaria și Banat termenul inițial este păstrat ca fiind plin de conținut revoluționar și se recomandă ca între români și unguri să se urmărească traducerea în fapt și a celui de al treilea principiu constituțional, să trăiască toți „în duhu dragostei frățesti” acordând acestui principiu o înaltă semnificație etico-socială.

Consecința afirmării acestor drepturi naturale ale omului este o tot atât de categorică afirmare a desființării tuturor privilegiilor și rangurilor nobiliare. Revendicarea unanimă în masele populare era desființarea boieriei și titlurilor nobiliare precum și a servitutiilor la care erau supuși iobagii, respectiv clăcașii, ca niște categorii de drept aparte. Această revendicare este prezentă în toate scrierile lui Murgu definind

⁵⁸ *Scrieri*, pp. 124, 142.

⁵⁹ *Idem*, p. 456.

antifeudalismul ca una din particularitățile fundamentale ale gândirii sale democrat-revoluționare conform căreia robirea poporului de o ceată de „farisei” este nefirească și nedreaptă, contrară legii firești care „a zidit pe toți oamenii slobozi și deopotrivă” și ca atare trebuie înălțurată.

Din drepturile naturale inerente ființei umane Murgu derivă celelalte drepturi constituționale ale omului:

a. proprietatea: „veți cunoaște fraților români, ai noștri concetățeni, că acel pământ pentru care veacuri luptându-ne, ne-am vărsat sângele și pe care în țara ungurească, o clasă de oameni ce se numeau nemeși, îl socoteau ca o avere a lor, acum este vecinică și netăgăduită moșie a noastră...”

b. dreptul de a alege și a fi ales: „iată legea vă recunoaște dreptul de a vă alege însuși, după a voastră chibzuire, bărbați, care să stea față în locu vostru în adunarea țării...”

c. libertatea presei și a cuvântului: „legea vă dă slobodă voie de a vorbi, a scrie și a da în stampă gândurile voastre... împotriva foașelor acelor tirani ce ne țineau întru orbire”.

d. dreptul cultivării minții și virtuții: „legea vă dă prin aceasta prilej spre a vă lumina duhu și a vă îmbunătăți inima”.

e. libertatea de conștiință și libertatea religioasă: folosirea religiei și bisericii în scopuri politice lumești constituie un abuz ilegal și potrivit moralei sacre.

Toate aceste drepturi înscrise în constituție au însă o finalitate etică specifică gândirii lui Murgu care este subliniată în repetate ocazii: ele constituie tot atâtea mijloace prin care cetățenii pot fi fericiți.

Națiunea ca și oamenii sunt persoane morale, care în virtutea legii naturale ce îi se descoperă prin rațiune se bucură de aceleași drepturi fundamentale. Pe când pierderea naționalității indivizilor ce compun națiunea prin menținerea lor în ignoranță, necunoașterea originii și necultivarea limbii echivalează cu distrugerea națiunii, pierderea drepturilor fundamentale ale națiunii înseamnă robirea ei. Toate drepturile naturale ale națiunii sunt indispensabile pentru a se cultiva: „Sfânta lege a naturii care se destăinuie prin rațiunea noastră, povățuiește și obligă pe oameni la autoinstruire. Această îndatorire se referă și la națiuni întregi, ai căror indivizi sunt obligați la stimularea culturii”⁶⁰.

Spiritul secolului a trezit în popoare „simțirile cele sfinte ale cunoștinței de sine”. Constituția a proclamat drepturile omului fără să omită sau să îngreiească pe acelea ale naționalităților. Susținând în acest spirit drepturile națiunii sale el pretinde pentru ea, în virtutea constituției, egalitate cu ungurii: „În celelalte (afară de limba diplomatică n.n.) ungurilor asemenea suntem, — voim a fi — vom și fi... Drept aceea, sărbătorește dăm de știre că noi stat în stat nu voim să formăm, ci cu tot adinsul voim, ca fiind cu ungurii în legătură paci-

⁶⁰ *Idem*, p. 370—371.

nică, să nu fim pe nedreptate împinși îndărăt și trăind cu drepturile noastre constituționale ce le-am atins mai sus, liberi și nevătămați, să ni se dea câmp liber și deschis, spre a ne putea cultiva" ⁶¹.

Stânjenirea românilor în drepturile lor în Transilvania nu e o situație naturală și dreaptă, ea se datorează unor împrejurări istorice nedrepte, căci la început ei au beneficiat de aceleași drepturi cu maghiarii și după venirea și stabilirea lor în această țară; ulterior, după sosirea coloniilor flandre „s-a început să se abuzeze în așa măsură de blândețea lor, încât s-a socotit ca posibil să se jefuiască celor mai vechi locuitori ai țării drepturile lor egale cu ale altora, precum și să poată fi oprimați" ⁶².

Cele două națiuni au putut exista de la sosirea ungarilor timp de câteva secole în bună înțelegere și cu respectarea reciprocă a drepturilor nobilitare, dar prin abuzuri nelimitate ale statului feudal al nobililor, românii, din națiune principală, egală în drepturi cu maghiarii, au ajuns în starea de națiune „tolerată" în propria lor țară. Reluarea bunelor raporturi pe plan politic, în temeiul egalității constituționale proclamate de revoluția maghiară, în folosul și cu respectarea demnității amândurora, este o cerință a spiritului secolului. Națiunea română nu mai poate fi „împinsă îndărăt" în feudalism. Tripartitul lui Verböczi reactualizat odată cu Aprobatele și Compilatele, menținute în vigoare și de Diploma leopoldină, care puneau în poziție de inferioritate națiunea majoritară din Transilvania și Banat au răposat pentru totdeauna în anul 1848! ⁶³.

Constituția născută din revoluție a șters privilegiile de clasă și naționalitate, ea a devenit un pact fundamental democratic potrivit căruia principiul egalității oamenilor și națiunilor este o realitate politică de care statul este obligat să țină seama și să-l pună în aplicare. Atitudinea fermă pe care o adoptă Murgu pe plan politic, după intrarea în vigoare în Ungaria a constituției elaborate pe baza celor 12 puncte redactate de revoluționarii din Peste la 15 martie 1848 sub conducerea lui S. Petöfi, în aripa radicală a dietei revoluționare, se integrează în însăși concepția lui filosofico-politică despre egalitatea oamenilor și națiunilor. Însușită încă din tinerețe ca membru activ al organizației antinobiliare „Liga egalității" din care făcea parte și marele poet maghiar, această concepție l-a condus să înțeleagă mersul european al revoluției și să vadă în revoluția maghiară continuarea firească a valului revoluționar care a cuprins imperiul habsburgic și sud-estul european zguduind din temelii orânduirea feudală. De aceea necesitatea înțelegerii între români și unguri și ideea solidarității revoluției din Ungaria și Țările Românești capătă sensul unor probleme capitale ale strategiei sale revoluționare ⁶⁴.

⁶¹ *Idem*, p. 456.

⁶² *Idem*, p. 361—362.

⁶³ *Idem*, p. 455.

⁶⁴ *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. III, București, 1965, p. 453.

Invocând drepturile constituționale Murgu în câteva cuvinte proclamă deodată egalitatea națiunilor, libera lor dezvoltare și legătura pacinică drept condiții esențiale pentru împlinirea destinului lor istoric: creația de cultură. Ca un leit-motiv al gândirii sale, invocă apoi originea romană recunoscută de învățații Europei „pe baza datelor neînfrânte ale istoriei” ca temelie a drepturilor naționale ale românilor.

În toate țările unde drepturile omului și naționalităților au triumfat, s-a simțit nevoia formulării acestor drepturi, ca o sinteză a cuceririlor revoluționare, în constituții, și în același timp ca o garanție a lor.

Eftimie Murgu manifestă un interes deosebit pentru cunoașterea conținutului tuturor actelor fundamentale, proclamațiilor, programelor, proiectelor de constituții care s-au elaborat de revoluționarii români în prima jumătate a secolului al XIX-lea, pe care le adună și le studiază cu pasiune de specialist, dar mai ales de militant politic interesat de tot ce se petrece pe teren revoluționar în spațiul românesc. În Țara Românească el face parte mai întâi din organizația lui I. Câmpineanu, al cărei „Act de unire și independență” exprima clar ideea eliberării sociale și unității naționale (1835—1839): participă apoi la elaborarea și dezbaterăa unui proiect de constituție pe care membrii conspirației de la 1848 l-au conceput pentru viitoarea organizare a țării, fiind unul din „cârmeele și povătuitorii acestei întreprinderi”⁶⁵. Bălcescu îi trimite „programa” și alte acte ale revoluției din Țara Românească la 1848, pe care le studiază și caută să-i răspundă cu unele recomandări; Alecu Russo îi aduce „Principiile noastre pentru reforma patriei” elaborate la Brașov de revoluționarii moldoveni (12—14 mai 1848). Se cunosc apoi strădaniile lui de a determina dieta din Pesta să recunoască hotărârile adunării de la Lugoj din 15—27 iunie 1848 ca o manifestare a voinței poporului în spirit constituțional. Însuși „Manifestul adresat poporului român” după eliberarea din închisoarea din Pesta la 1848 are caracter de proclamație a drepturilor omului și națiunilor, în spiritul secolului care răscolește toate popoarele Europei. Acest interes derivă din caracterul juridic nou al statului democratic care vine să organizeze viața popoarelor, în momentul eliberării lor din robia feudală. Drepturile omului și ale naționalităților sunt drepturi naturale câștigate numai teoretic prin revoluție, ele trebuiesc traduse în viață.

Această sarcină revine statului democratic care trebuie să asigure prin bună înțelegere și ordine maximum de fericire pentru toți. Or, ordinea și pacea în interiorul unei societăți organizate în stat nu se pot

⁶⁵ I. C. Filitti, *Tulburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, în *Analele Academiei Române, Seria II*, tom. XXX IV, 1911—1912, p. 281.

atinge fără garantarea drepturilor respective. Garanția o dă numai constituția, care e legea fundamentală de organizare și funcționare a statului democratic.

Din păcate, Murgu n-a apucat să vadă organizat un astfel de stat căci revoluția în care pusese atâtea speranțe a fost învinsă de imperiile contrarevoluționare, statul absolutist reinstaurat spulberând cea mai mare parte a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și naționalităților proclamate în anul revoluționar 1848.

INCEPUTURILE „VETREI ROMÂNEȘTI“, CENTRUL EPISCOPIEI ROMÂNE ORTODOXE DIN AMERICA

Viața religioasă a românilor-americani s-a dezvoltat în paralel și simultan cu devenirea și prefacerea istorică a acestui grup. Este deopotrivă interesant și semnificativ următorul fapt privind relația dintre viața religioasă și istoria românilor-americani.

Deși dispunem de foarte multe documente privind începutul vieții românești în America nu putem spune cu exactitate când a „început“ să se manifeste prima dată această comunitate ca grup creștin ortodox. La fel cum în istoria românilor apariția în istorie îi vedește ca fiind creștini, ca fiind „născuți“ creștini, la fel românii-americani în marea lor majoritate apar în istoria Americii, ortodocși. Este poate și aceasta dovadă că între alte rosturi românii îl au și pe acela de a răspândi credința ortodoxă.

Dar dacă românii-americani au apărut încă de la începutul veacului nostru ortodocși aceasta nu înseamnă că organizarea administrației bisericești s-a făcut repede. Episcopia Română Ortodoxă din America s-a format în 1929 după o lungă perioadă de căutări, de frământări, de bucurii dar și de necazuri. Chiar după formarea acelei Episcopii au mai trecut câțiva ani buni până ce primul Episcop, Prea Sfințitul Policarp Morușca, a ajuns la turma lui.

După ce noul vlădică a ajuns la poporenia săi una dintre cele mai importante probleme ce își cerea grabnica rezolvare a fost cea a aflării unui sediu permanent pentru Episcopie și a unei reședințe decente pentru episcop.

Ideea de a avea centrul diecezei undeva la „țară“ a aparținut P. S. Policarp. Episcopul venea de la mănăstirea Hodoș-Bodrog și el nu a voit sub nici o formă să se așeze într-un oraș mare. El dorea să aibă reședința într-un loc înconjurat cu verdeată și aproape de o apă, un loc de reculegere spre care cu drag să se îndrepte fiii lui sufletești. În gândul Episcopului era chiar înființarea în jurul unui asemenea loc frumos a unei mănăstiri. Imediat după venirea în America (1935) episcopul Policarp a publicat în primul calendar „Solia“ alcătuit de el („Solia“ era numirea oficialului Episcopiei) un articol intitulat „Ne trebuie o mănăstire“. În acel articol P. S. Policarp a menționat câteva dintre gândurile sale privind ce ar trebui să fie centrul Episcopiei Române Ortodoxe din America.¹ Episcopul Policarp spunea că o asemenea mănăstire ar putea fi concomitent reședință episcopală, refugiu pentru bătrâni, loc de recreere pentru tineret loc de pelerinaj și de educație religioasă. Ca sursă de venit Episcopul sugera înființarea unei mici fabrici de lumânări care să satisfacă nevoile lumânărilor de cult pentru toți ortodocșii din America.

¹ Calendarul Solia, 1936, p. 114—115.

Desigur aceste reflecții erau făcute imediat după venirea Episcopului Policarp în America și de aceea ele aveau mai mult o valoare teoretică. Transpunerea lor în practică s-a făcut în funcție de realitățile americane dar, foarte interesant, nu prea departe de gândul Ierarhului.

În 1936 episcopul Policarp s-a reîntors în România pentru o vizită mai îndelungată spre a participa la adunări ale Sfântului Sinod și pentru a-și vedea mama bolnavă. El a lipsit de la turmă mai multe luni dar, pe durata lipsei sale, a lăsat un comitet, alcătuit din preotul St. A. Opreanu, preotul Gh. Lupu, Ioan Ciolac, Ioan Indreica, Nicolae Dragoș și George Zamfir, care comitet a fost încredințat cu aflarea unei proprietăți potrivită să devină centru episcopal.

Foarte prețioase informații privind căutările și aflarea acelei proprietăți sunt cuprinse în „Amintirile” lui Nicolae Dragoș unul dintre membrii comitetului amintit mai sus.

Nicolae Dragoș a fost un pionier, un înaintaș al emigrației românești în America și el a căutat să ajute din toate puterile lui lucrările bune ale românilor-americani. El nu a avut multă educație formală dar aceasta s-a compensat prin caracter, corectitudine și bun simț. „Amintirile” lui au fost scrise în românește dar în „românească” folosită de românii-americani și care era presărată cu numeroase „americanisme”. Chiar și din acest punct de vedere, al limbii, „Amintirile” lui Nicolae Dragoș sunt interesante. Reproducem câteva fragmente privind căutările și apoi cumpărarea „Vetrei Românești”.²

„... După serviciul religios la catedrala „Sf. Gheorghe”, la care asistasem și Prea Sfințitul Episcop Policarp, am stat cu dânsul de vorbă prezent fiind, pe lângă mine, și Ion Indreica Sr., Ion Ciolac, președintele consiliului parohial, și preotul Opreanu. Prea Sfinția Sa ne zice: „Știți că mă pregătesc să plec să vizitez România să iau parte la Sfântul Sinod, dar regret că până acuma n-am auzit nici o părere la sugestia mea de-a cumpăra un pământ pentru sediul Episcopiei...”

Prea Sfinția Sa, într-o ședință chemată de dânsul, sugerase cumpărarea unei proprietăți care să fie sediul Episcopiei, reședință episcopală, mănăstire, fabrică de lumini, casă pentru bătrâni și loc unde parohienii bisericilor din Episcopie să se întâlnească din când în când.

Intr-una din zile primesc un telefon dela Ion Mareș; el se ocupa cu vînderea și cumpărarea de proprietăți: „Eu am o proprietate de vânzare”, îmi spune la telefon, „care cred că se potrivește cu ceea ce are episcopul Policarp în gând; când te pot întâlni?”

Telefonez lui Ion Ciolac, președintele consiliului parohiei „Sf. Gheorghe”, lui Ion Indreica Sr., lui G. Zamfir și preotului Opreanu, toți membrii catedralei. Ne-am adunat laolaltă și Mareș ne descrie proprietatea: 203 acre, casă mare, 2 șuri, grajduri pentru cai, grajduri de vite, etc., etc.

² Nicolae Dragoș, *Amintiri la 50 de ani...*, în, „Information Bulletin”, Jackson, Michigan, Sept.-Oct., 1990, p. 5-7.

Farma purta numele de Grey Tower (turnul cenușiu n. n.) după un turn înalt care e pe proprietate.

„Ion Ciolac și soția sa Ecaterina zic, „hai să mergem Duminecă să căutăm farma cu turnul“. Zis și făcut. Dumineca viitoare plecăm la drum fără să mai cerem informații. Știam că era în apropiere de Jackson, Michigan. Ne apropiem de Jackson dar nu vedem nici un turn. Desgustați ne-am întors înapoi; făcusem un drum așa de lung degeaba.

Dna. Ciolac strigă: „Stați! oprește mașina; eu mă duc la farma asta și întreb“. Se duce Dna Ciolac și se întoarce înapoi urmată de-un om. „I'm sorry folks, but there is no tower from here to Jackson, but there is a Grey Tower Estate“ (Regret oameni buni dar nu-i nici un turn de aici până la Jackson, însă este o proprietate a turnului cenușiu“ (n. n.). Noi toți trei în cor strigăm, „that's the place we're looking for“ (asta-i locul pe care îl căutăm n. n.). Fărmarul ne dă direcția cum să ajungem la Grey Tower Estate.

„Ajungem în Grass Lake. Ne oprim la un gas station (stație de benzină n. n.) și ne informăm unde e Grey Tower Estate. Ajungem la farmă și ne oprim înaintea grajdurilor (acum bucatărie și bar). În momentul acela iese o fetiță călare pe un călușor (pony) care, văzând automobilul, s-a tras înapoi cu așa forță că fetița cade. Noi, cam speriați, ne dăm jos din car (automobil n. n.) și fugim și ridicăm fetița. O ștergem de praf și dna. Ciolac îi zice: „Are you hurt honey?“, „No, I'm not hurt; I don't know what made my poney jump back like that“. (Ești lovită drăguță?; Nu, nu sunt lovită dar nu știu ce l-a făcut pe căluțul meu să sară înapoi așa n. n.). Întrebăm dacă cineva e acasă. Fetița ne spune că tatăl și mama sa sunt la casa unde au să se mute, că ei vând farma.

„După ce s-a liniștit fetița cu ajutorul nostru, s-a suit pe cal și s-a dus la casa unde-i erau părinții. Noi ne-am uitat la clădiri și la pământul în jurul lor. Suntem mulțumiți de ce vedem și plecăm spre casă să povestim la toți ceea ce noi am văzut.

„Ne-am întrunit: Ion Ciolac, Ion Indreica Sr., George Zamfr, Lazăr Lina, preotul Gh. Lupu, preotul Moloci, preotul Opreanu, toți curioși de cele ce noi le povesteam și ne înțelegem să mergem cu toții și vedem viitoarea Vatră.

„După ce toți am văzut întreaga farmă, toți am fost convinși că e locul potrivit planului episcopului Policarp, și ne decidem să cumpărăm farma pentru 25.000 de dolari; 10.500 de plătit în rate familiei Chandler (proprietarii fermei n. n.), și 14.000 mortgage (ipoteka n. n.).“

În continuare Nicolae Dragoș relatează despre detaliile de platire a primelor rate precum și despre cumpărarea unui teren aflat în apropiere lângă Lacul Wolf (Lupului). Discuțiile a fost aprinse și spune Nicdaș Dragoș... „fiind de față am observat în discuțiile lor puțină politică (adică mici atacuri mascate aduse autorității episcopului n. n.) și mai mult regionalism (cei din zona Ohio ar fi vrut ca proprietatea să fie mai aproape de ei n. n.)... Consiliul în fine aprobă cumpărarea proprietății pentru Episcopia Ortodoxă Română, numită de episcopul Policarp, Vatră“.

Pentru ortodocșii români-americani cumpărarea acestei proprietăți a avut o semnificație cu totul excepțională și aproape imediat „Vatra” a devenit pentru ei o adevărată noțiune pe care au îngrijit-o și ocrotit-o cu patimă. În Calendarul „Solia” pentru anul 1938 sunt publicate câteva dintre gândurile entuziaste ale membrilor Episcopiei. Conform lor „Vatra Românească” ar fi trebuit să devie : „cetate a credinței strămoșești și a culturii românești în acest continent ; scut bătrâneților istovite în lupta vieții ; izvor nesecat de înnoire și reculegere sufletească ; loc de recreație și de educație pentru tinerime ; centru de îndrumare religioasă și culturală”.³ La începutul lunii iulie 1938 noua reședință episcopală și centrul administrativ, într-un cuvânt complexul „Vatra Românească”, a fost solemn inaugurat.

Cu acest prilej s-a tipărit o broșură spre aducere aminte. Broșura a fost scrisă în românește și englezește și titlul ei este : „Souvenir program celebrating the inauguration of „Vatra Românească”, Romanian Home, Grass Lake, Michigan, July 3—4, 1938” (Program suvenir privind serbările de inaugurare ale „Vetrei Românești”, Casa Românească, Grass Lake, Michigan 3—4 Iulie, 1938). Broșura tipărită pe hârtie de bună calitate avea 40 de pagini și ea rămâne un important document privind inaugurarea celui mai de seamă așezământ al românilor-americani. În program se arată că sâmbătă 2 iulie participanții au stat la vecernie și apoi s-au mărturisit. A doua zi, în aer liber, s-a săvârșit sfânta Liturghie cu sobor de preoți conduși de P. S. Episcop Policarp. Luni, în 4 iulie, s-a servit o masă comună urmată de întreceri sportive și un program artistic. În cuprinsul broșurii au fost publicate numeroase fotografii ale așezămintelor de la Vatra precum și ale celor ce au participat la acea solemnă inaugurare.

La pagina 13 au fost publicate fragmente din jurnalul unui membru al familiei Boland, familia care a întemeiat proprietatea „Grey Tower” (turnul cenușiu) devenită mai apoi „Vatra Românească”.

Jurnalul din care vom cita a fost scris la mijlocul veacului al XIX-lea și în el se arată că la începutul secolului XIX, când „teritoriul Michigan” a intrat în componența Statelor Unite, partea de sud a lui era controlată de triburile Chippawa și Pontiac. Curând acolo au început să se așeze oameni albi care au defrișat pădurile și au întemeiat ferme și așezări. Iată ce spune jurnalul de care pomeneam mai sus : „Strămoșii mei au venit din Scoția și s-au așezat în Connecticut în 1710. Tatăl și mama mea s-au căsătorit în 1835 și imediat au plecat din Sharon, Connecticut către teritoriul Michigan. Ei au mers cu vaporul până la canalul Erie, de acolo au mers la Buffalo și apoi peste Lacul Erie la Detroit. Acolo au cumpărat car și moi (yoke of oxen n. n.) și au mers pe „drumul indian” până unde azi se află „Grey Tower” (turnul cenușiu). Actul de împroprietărire al tatălui meu a fost semnat de către Președintele Jackson... În jurnalul mamei mele din 12 iunie 1835 stă scris : „Ne-am mutat în casa noastră cu mare bucurie măcar că este mică și încă negătată. Fie ca acest că-

³ Calendarul *Solia*, 1938, p. 76—83.

min să fie al rugăciunii și buneii înțelegeri ; fie ca pacea de sus și bucuria să se sălășuiască în ea. Înțelepciunea de sus să ne îndrepte pe fiecare dintre noi să ne împlinim datoriile ce ne revin... Grey Tower (turnul cenușiu n. n.) își trage numele de la un turn de apă frumos decorat ridicat de tatăl meu..." (În anii care au urmat unul dintre membrii familiei Boland a încercat să organizeze un sistem de tram-care ce urma să străbată tot sudul statului Michigan și să unească Detroit-ul cu Chicago. Acest mare proiect a fost început dar impetuoasa dezvoltare a industriei de automobile și a rețelei de șosele au făcut proiectul cu pricina „demodat” și nefolositor mai înainte de a se împlini. În atari condiții membrii familiei Boland au vândut proprietatea „Grey Tower” unei familii locale, Chandler, de la care în 1937 Episcopia Ortodoxă Română din America a cumpărat-o).

Serbările de inaugurare ale „Vetrei Românești” au avut un mare succes și ziarul local, „Jackson Citizen Patriot”, a dedicat pagini întregi prezentării acestui eveniment foarte bine primit de către comunitatea americană din loc. În același ziar s-au publicat numeroase fotografii ale episcopului Policarp și ale participanților la eveniment.⁴

Serviciile ortodoxe, cortegiul de preoți, solemnitatea slujbelor au impresionat pe localnici (în majoritate membrii unei denominații protestante minore — metodiști uniți) și până în ziua de azi, ei continuă să albe față de „Vatra” un soi de reverență amestecată cu spaimă. Este de reținut că la ceremonia de inaugurare a „Vetrei Românești” a participat și capul Mitropoliei Ortodoxe Grecești din America, viitorul Patriarh Ecumenic, Arhiepiscopul Athenagoras. (Relațiile românilor-americani cu ierarhul grec au fost mereu cordiale și nu întâmplător căci, după mamă, viitorul Patriarh Ecumenic era macedo-român). Într-un articol publicat în „Solia” din 17 iulie 1938 și intitulat, „I. P. S. S. Athenagoras”, episcopul Policarp arăta că ierarhul grec se afla la Detroit în vizită pastorală dar auzind de inaugurarea „Vetrei” s-a grăbit să vină spre a participa la ceremonia oficială ținută pentru acest așezământ „unic” în America. În articol se mai arată că între cei doi ierarhi existau relații cordiale și că ei au avut o lungă și foarte utilă discuție despre viitorul Ortodoxiei pe pământul Lumii Noi. În articol se spune că s-a discutat posibilitatea organizării unei conferințe pan-ortodoxe americane la care să participe toți ierarhii ortodocși din America de orice naționalitate vor fi fiind. Episcopul Policarp a spus că a adăugat... cu îndreptățită mândrie românească : aș fi bucuros să găzduiesc pe ierarhii ortodocși din America la „Vatra Românească”.⁵

În anii care au urmat „Vatra Românească” a continuat să crească în mijlocul evenimentelor istorice tumultuoase și ea continuă să fie centru al Episcopiei Române Ortodoxe din America, simbol și punct de referință pentru românii-americani.

ALEXANDRU NEMOIANU

⁴ Jackson Citizen Patriot, Jackson, Michigan, July 2, 3, 4, 1938.

⁵ Solia, 17 Iulie, 1938, p. 1.

EVANGHELIA DUPĂ MATEI
IN INTERPRETAREA FERICITULUI IERONIM
Semnele timpului. Aluatul femeilor. Vestirea patimilor.
Urmarea lui Hristos

...Și, ispitindu-l i-au cerut să le arate semn din cer. Iar EL răspunzând le-a zis : „Când se face seară, ziceți : mâine va fi timp frumos, pentru că e cerul roșu, iar dimineața ziceți : astăzi va fi furtună, pentru că cerul este roșu posomorât. Fătarnicilor fața cerului știți s-o judecați, dar semnele vremilor nu puteți !“ (16, 1—3).

Acest text lipsește din cele mai multe exemplare.¹ Înțelesul e clar : regularitatea fenomenelor meteorologice permite a se prevedea zilele frumoase și cele ploioase. Ori cărturarii și fariseii care trec a fi considerați doctori ai Legii n-au putut cunoaște după predicile proorocilor venirea Mântuitorului.

4. 5. 4. Și lăsându-i, a plecat. Și venind ucenicii pe celălalt țărm au uitat să ia pâini. După ce a lăsat pe cărturari și farisei cărora le-a zis : „Neam viclean și adulter, cer semn și semn nu se va da lor decât semnul lui Iona. Și, lăsându-i a plecat.“ Pe bună dreptate a trecut marea și poporul păgânilor l-a urmat. Sensul expresiei : „Semnul lui Iona“ a fost indicat mai înainte.

6. „Luați aminte și feriți-vă de aluatul fariseilor și al saducheilor“. Cel care se păzește de aluatul fariseilor și al saducheilor nu observă preceptele Legii și ale literei, el nesocotește Tradiția umană pentru a împlini voia lui Dumnezeu.

8—12. „Ce cugetați în voi înșivă, puțin credincioșilor, că n-ați luat pâine ? Tot nu înțelegeți, nici nu vă aduceți aminte de cele cinci pâini, la cei cinci mii de oameni, și câte coșuri ați luat ?...“

La ocazia recomandării sale : „Feriți-vă de aluatul fariseilor și saducheilor“, Mântuitorul îi învață ceea ce înseamnă cinci apoi șapte pâini, cinci apoi patru mii de oameni hrăniți în pustiu. Cu toate că grandoarea minunii este evidentă, interpretarea mistică nu descopere încă un lucru. Prin urmare, dacă aluatul fariseilor și al saducheilor însemnează nu cătuși de puțin numai pâinea care hrănește trupul, ci tradițiile perverse și învățăturile eretice, apoi de ce alimentele care au hrănit poporul lui Dumnezeu n-ar însemna doctrina adevărată, curată ?

¹ Vatican și Sinaitic.

Însă, s-ar putea întreba, cum n-au avut pâini, ei care, îndată ce au umplut șapte corfe, urcară în corabie, veniră la marginile Magdalului și, aci, în vremea trecerii, aud grăindu-se că ei trebuia să se ferească de aluatul fariseilor și al saducheilor? Însă Scriptura atestă că ei au uitat să ia pâinea cu ei. Iată aluatul de care vorbește și Apostolul: „Puțin aluat dospește toată frământătura“ (I Corinteni 5, 6). Un astfel de aluat, care trebuie evitat în tot chipul, a fost cel al unui Marcion, al unui Valentin și al tuturor ereticilor. Așa e puterea aluatului că, amestecat cu făină, el care pare puțin se umflă și dă gustul său la toată frământătura. Astfel pentru doctrina eretică! cine și aruncă o mică scânteie în inima ta, în grabă se ridică o flacără mare care stăpânește omul întreg.

În sfârșit, iată urmarea: Atunci ei au înțeles că nu s-a spus că ei ar trebui să se ferească de aluatul de pâine, ci de doctrina fariseilor și a saducheilor.

13. Iar Iisus venind în ținutul Cesareea lui Filip... Acest Filip este fratele celui Irod² despre care noi am vorbit mai înainte, tetrarh al ținutului Itrurie și a Transiordaniei. În cinstea împăratului Tiberiu³ Cesar, el i-a dat numele Cesareea lui Filip, unui oraș numit azi Baniat,⁴ situat în provincia Fenicia, imitând pe tatăl său Irod, care pentru omagierea lui Cesar August a dat numele Cesareea orașului numit mai înainte Straton și a întemeiat dincolo de Iordan orașul Libia, după numele fiicei aceleia. Cesareea lui Filip se află pe locul unde își începe cursa Iordanul, la poalele Libanului. Cele două izvoare numite unul Ior, altul Dan se împreună luând numele Iordan.

Și el a întrebat pe ucenicii Săi: „Cine zic oamenii că este Fiul omului?“

El n-a spus: cine ar zice oamenii că sunt Eu? ci cine este Fiul omului?“ pentru ca chestiunea privitoare la persoana Sa să nu pară inspirată de vanitate: Ține minte! peste tot unde Vechiul Testament a întrebuințat expresia „Fiul omului“ aflăm în evreește: „Fiul lui Adam și acolo unde citim în psalmi (4, 3) „Fii ai omului până când veți avea inima împietrită?“ evreul zice „Fiul lui Adam“. Mântuitorul pune bine chestiunea: Cine zic oamenii că este Fiul omului? Pentru că cei care vorbesc despre Fiul omului, sunt oameni, însă cei care recunosc dumnezeirea lui nu-L numesc mai mult om, ci zeu.

14. Iar ei au răspuns: „Unii Ioan Botezătorul, alții, Ilie, alții Ieremia sau unul dintre prooroci“.

Unii exegeți,⁵ și eu mă mir, încercând să lămurească fiecare eroare introduc raționamente interminabile, cu privire la ceea ce vor să se înțeleagă prin Domnul nostru Iisus Hristos.

² E vorba despre Irod Antipa.

³ Conf. Luca 3, 1.

⁴ E vorba despre Paneas, de la zeul Pan. Baniat este oraș portuar, situat la malul Mării.

⁵ De ex. Origen.

Unii zic că-i Ioan alții că Ilie, iar alții că Ieremia. Asemenea și Irod care s-a înțeles cu privire la Ioan când a zis : „Acest Ioan, căruia eu i-am tăiat capul, este cel care a înviat din morți și care săvârșește minuni“.⁶

15. 16. Și le-a zis : „Dar voi cine ziceți că sunt ?“ Răspunzând Simeon Petru a zis : „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu“.

Cititorul, prudent, va observa că în logica contextului (Mântuitorul) nu numește pe Apostoli oameni, ci zei, căci după aceste cuvinte : „Cine zic oamenii că este Fiul omului ?“ el adaugă : „Dar voi ce ziceți că sunt eu ?“ Aceasta pentru că sunt oameni, au opiniile oamenilor, dar voi care sunteți mai mult decât alții cine credeți că sunt eu ?“ În numele tuturor Apostolilor Petru face această mărturisire de credință : „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu“. Dumnezeu lui are calitatea de viu, pentru a-L deosebi de acei zei, care se considerau zei, dar care sunt niște morți, adică Saturn, Jupiter, Ceres, Liber, Hercule și toți ceilalți idoli monștruoși.

17. Iar Iisus răspunzând i-a zis : „Fericit ești Simone, fiul lui Iona că nu trup și sânge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl meu, cel din ceruri“.

Iisus plătește (achită) mărturisirea pe care Apostolul i-a făcut-o. Petru a zis : „Tu ești Hristosul, fiul lui Dumnezeu celui viu“, mărturisirea sa sinceră primește recompensa : „Fericit ești tu Simeon Barjona“ Pentru ce ? Pentru că nici carnea nici sângele nu sunt cele care ți le-au descoperit, ci Părintele meu. Ceea ce n-au putut descoperi carnea și sângele, au descoperit harul Duhului Sfânt. Deci mărturisirea sa de credință s-a făcut în convingerea care arată că el a avut parte de descoperirea Sfântului Duh, al cărui fiu trebuie să fie numit și el. De fapt, Barjona înseamnă în graiul nostru : „fiul porumbelului“. Alții înțeleg mult mai simplu, că Simeon, adică Petru, este fiul lui Iona, acela care după o întrebare pusă, într-un alt pasaj : „Simeon, fiul lui Iona (Ioan 21, 16) mă iubești tu ?“ Și acesta răspunse : „Doamne Tu știi“. Ei pretind că ar fi o eroare a copiștilor, în loc de Bar Iohanna, adică fiul lui Ioan, au omis o silabă, și ar fi scris Bar Iona. Iohanna înseamnă harul Domnului. Cele două nume nu îngăduie o interpretare mistică : Porumbul indică Duhul Sfânt, și harul Domnului un dar al Duhului. În ce privește vorbele : „Pentru că nu carnea și sângele ți le-a descoperit“, aseamănă-le cu textul Apostolului (Galateni 1, 16) unde se spune : „Eu n-am primit sfat de la carne și sânge“. „Carnea și sângele“ indică aici pe iudei. Și aici cu alte cuvinte este arătat că nu doctrina fariseilor ci harul lui Dumnezeu este acela care a descoperit pe Hristos fiul lui Dumnezeu.

18. Iar eu îți zic ție : Pentru ce spune el : „iar eu îți zic ție ?“ Pentru că tu mi-ai zis : „Tu ești Hristos, fiul lui Dumnezeu celui viu“ eu asemenea îți zic, și aceasta nu este o vorbă deșartă, și fără efect, ci eu îți zic, căci pentru mine a zice, înseamnă a face „căci tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica mea“. Apostolilor, el însuși le-a dat lu-

⁶ Marcu 6, 16.

mișca, căci ei au fost numiți lumina lumii astfel că și alte nume pe care le-au primit, de la Domnul, ca și lui Simeon care credea în piatra care-i Hristos, el i-a dat numele Petru și urmând metafora pietrei, el i-a zis pe bună dreptate : „Pe tine voi zidi Biserica mea“.

„Și porțile iadului nu o vor birui“.

Prin porțile iadului, eu înțeleg viciile și păcatele, sau cel puțin doctrinele eretice care ispitesc pe oameni și duc în iad. Căci nimeni nu crede, că-i vorba despre moarte și că Apostolii nu trebuie să fie supuși legii morții, ei care erau gata să îndure martiriul.

19. „Și eu îți voi da cheile împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri și orice vei deslega pe pământ va fi deslegat și în ceruri“.

Să nu referim acest pasaj la episcopi și preoți afectați de un fel de orgoliu fariseic : ei condamnă nevinovăția sau cred a putea ierta crima, câtă vreme Dumnezeu nu cercetează sentințele preoților ci viața celor acuzați. Noi citim în Levitic (14, 2—4), cu privire la cei leproși, că ei trebuie să se prezinte înaintea preoților : dacă erau leproși, preoții îi declarau necurați, nu doar că preoții i-ar face pe leproși și necurați, ci pentru că ei recunosc pe leproși din toți cei care nu sunt, ci știu cine e curat și cine nu este curat. Deci în același chip cum un preot declară necurat pe un leproș, așa episcopul sau preotul leagă sau desleagă nu cătuși de puțin nevinovați sau culpabili, ci în virtutea oficiului lor, după ce ascultând diferitele păcate, ei știu ce trebuie legat și ce deslegat.

20. Atunci a poruncit ucenicilor Lui să nu spună nimănui că El este Hristosul.

Mai înainte, trimițând la predică pe ucenici, le-a poruncit de a vesti venirea sa, aici El îi oprește de a spune că El este Iisus Hristos. După părerea mea una este a predica despre Hristos și alta a predica că Hristos e Hristos. Unul exprimă o demnitate, Iisus e un nume propriu al Mântuitorului. Poate că el ar fi voit ca să nu fie vestit (predicat) înainte de patimile sale și de învierea Sa, pentru următoarele, după împlinirea tainei sângelui său el ar fi putut vorbi mai deslușit Apostolilor : „Mergeți și învățați toate neamurile“ etc. Pentru a nu vedea aici numai o interpretare personală, străină sensului Evangheliei, cele următoare ne explică pentru ce i-a oprit de a merge și a predica.

21. De atunci a început Iisus să arate ucenicilor lui că El trebuie să meargă la Ierusalim și să pătimească multe de la bătrâni și de la arhierei și de la cărturari și să fie ucis și a treia zi să învieze.

Iată înțelesul : După ce voi fi îndurat aceasta, atunci predicați-mă. Inutil de a predica pe Hristos în public, de a divulga neamurilor măreția aceluia pe care voiau să-l vadă biciuit, răstignit, suferind multe din partea celor vechi, a cărturarilor și a întâi stătătorilor dintre preoți. Și azi Hristos are mult de îndurat din partea acelor care din nou îl răstignesc pe socoteala lor pe Fiul lui Dumnezeu (Evrei 6, 6).

Nu uitați că întocmai ca în Biserică cei vechi și mai marii preoților, pe câtă vreme ei urmau numai după literă, ei omorâra pe Fiul lui Dumnezeu.

22. 23. Și Petru luându-l la o parte, a început să-L dojenească, zicându-i : „Milostiv fii Ție, Doamne ! Să nu-ți fie Ție aceasta !“ Iară El, întorcându-se, a zis lui Petru : „Mergi înapoia mea satano“ ! Sminteală îmi ești ; că nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor“.

Noi am arătat, adesea, cu un exces de zel, dragostea mare a Tatălui către Domnul și Mântuitorul. Deci, după mărturisirea de credință : „Tu ești Hristos Fiul lui Dumnezeu celui viu“, și recompensa Mântuitorului cel care a înțeles : „Fericit ești Simon Barjona, pentru că nici carnea nici sângele nu ți-au descoperit ție, ci Părintele meu care este în ceruri“, iată că îndată aude pe Domnul declarând că El trebuie să meargă la Ierusalim, unde va îndura mult de la bătrâni, cărturari și mai marii preoților, acolo va fi omorât și va învia a treia zi ; de asemeni el nu voiește ca mărturisirea sa de credință să fie redusă la nimic, el crede imposibilă moartea Fiului lui Dumnezeu ; el îl va lua la dânsul întru dragostea sa sau el îl va duce cu sine în spațiu ca să nu vadă mai mult pe Învățătorul lor judecând în mijlocul celorlalți ucenici, și să înceapă să-și exprime dorința sa : „Lui Dumnezeu nu-i place“, sau mai bine, ca în textul grecesc „ai milă Doamne“, adică „fii milostiv Doamne“ — aceea nu va fi, este cu neputință, urechile mele refuză a înțelege, că Fiul lui Dumnezeu trebuie să fie dat morții. Și îndreptându-se spre el, Domnul zise : „Înapoia mea Satano. Tu-mi ești un scandal“. Satan înseamnă vrăjmaș, contrariu. Cuvintele tale, se îndreaptă împotriva voinței mele, câtă vreme tu trebuie să fi numit vrăjmașul meu. Conform unei păreri răspândită, Iisus ar fi reluat nu pe Petru, ci Duhul vrăjmașului care a sugerat cuvintele sale Apostolului. Însă eu nu voi crede niciodată că greșala Apostolului, expresia unui sentiment pios, să fi fost provocată de diavol. „Înapoia mea, Satano“. Diavolului îi este zis : „Înapoi“. Petru a auzit zicându-se : „Du-te înapoia mea“, adică „sub ascultarea mea“, căci tu nu ai gustul lucrurilor dumnezeiești, ci lucrurilor omenești, voința mea și cea a Părintelui pe care am venit s-o împlinesc — sunt ca eu să mor pentru mântuirea oamenilor, dar tu, nu cauți decât voia ta, tu nu vezi că spicul de grâu cade la pământ pentru a produce mult rod. Un cititor mai atent ar putea întreba cum după ce l-a declarat fericit, „Tu ești fericit Simeon Barjona“ și „Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica mea, și porțile iadului nu vor putea izbuti împotriva ei și eu îți voi da cheile împărăției cerurilor și ceea ce tu ai legat și deslegat pe pământ va fi legat și deslegat dincolo, în ceruri“ el este auzit acum zicând : „Înapoia mea Satano“ ! Tu-mi ești un scandal. Care este deci schimbarea neașteptată, după așa mari recompense, el trebuia să fie numit Satan ? Că cel căruia i se pune această chestiune o consideră : această binecuvântare, această fericire, această putere, această Biserică zidită pe el, acestea sunt făgăduinți pentru viitor, ele nu sunt date lui Petru pentru prezent... Voi zidi, zise el, pe tine, Biserica mea și por-

tile iadului nu o vor dărâma și eu îți voi da cheile Împărăției cerurilor. Toate aceste aparțin viitorului.

24. Atunci a zis ucenicilor Săi : „Dacă vrea cineva să vină după mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-mi urmeze mie“.

Cine se leapădă de omul cel vechi și de lucrurile lui, renunță la sine însuși și zice : „De acum nu mai sunt eu care trăiesc, ci Hristos este acela care trăiește în mine. (Galateni 2, 20) și el poartă crucea sa, el este răstignit în lume. Și cel pe care l-ar răstigni, urmează pe Domnul cel răstignit (Galateni 6, 14).

26. „Ce va da omul în schimb pentru sufletul său?“ Pentru răscumpărarea lui Israel el dă Egiptul, Etiopia (Isaia 43, 3). Pentru cea a sufletului omenesc nu este decât un singur preț, pe care-l cântă psalmistul : „Ce voi da eu Domnului pentru toate binefacerile sale față de mine?“ Voi bea paharul mântuirii și voi chema numele Domnului“ (Psalmul 115, 3—4).

27. Căci Fiul omului va să vină întru slava Tatălui Său, cu îngerii Săi, și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale.

Scandalizat de vestirea morții Domnului, Petru s-a văzut blamat prin sentința Domnului ; ucenicii erau invitați să renunțe la ei înșiși, a purta crucea lor și a urma pe Învățătorul lor gata a muri.

Și ascultând aceste cuvinte, mare fu teama lor, după ce au înspăimântat pe mai marele apostolilor, ele puteau insufla teama, chiar și celorlalți Apostoli. Încă și alte perspective triste bănuiau. „Fiul Omului, zise el, trebuie să vie întru slava Părintelui său cu îngerii lui“. Tu te temi de moarte, ascultă slova Triumfătorului, tu cauți crucea ascultă : îngerii sunt în slujba ta. Și apoi, zise : El va răsplăti fiecăruia după faptele sale“. Nu este deosebire între iudei și neamuri, între bărbat și femeie, sărac și bogat (Romani 10, 12), pentru că aici se consideră nu persoanele, ci faptele.

28. Adevărat grăiesc vouă : Sunt unii din cei ce stau aici care nu vor gusta moartea până ce nu vor vedea pe Fiul Omului, venind în Împărăția Sa .

Prin nădejdea făgăduințelor, El voia să tămăduiască teama Apostolilor zicând : „Fiul omului va veni în slava Părintelui Său cu îngerii lui“, și El întărește asemenea autoritatea judecătorului zicând : „Și ce va da fiecăruia după faptele sale“. Teamă tainică a Apostolilor se putea lovi de un obstacol : Tu zici că patimile și moartea ta vor veni acum însă făgăduința ta de a veni întru slava Părintelui, împreună cu îngerii pentru a te sluji, cu puterea unui judecător, aceasta târziu, după o vreme îndelungată. El care cunoaște tainele cele ascunse, el prevede ce ei pot obiecta și oferă temerii lor actuale răsplata unei recompense prezente. Ce zice el prin urmare ? „Unii dintre cei care sunt aici nu vor gusta moartea mai înainte de a vedea pe Fiul Omului, venind întru Împărăția sa“, pentru a arăta de pe acum, din pricina necredinței noastre ceea ce va fi când El va veni, mai târziu.

MOMENTE ALE VIETII BISERICESTI SI CULTURALE DIN CARANSEBES IN PERIOADA INTERBELICA

Biserica Ortodoxă Română, prin instituțiile sale din timpurile străvechi s-a integrat în viața poporului român în toate compartimentele sale. În vremurile de restriște din epoca feudală și cea modernă a fost stâlpul de rezistență și de continuitate al poporului în fața tuturor vicisitudinilor. Așa se explică caracterul unitar a limbii și culturii și instituțiilor politice și administrative, deși poporul a fost destule secole sub stăpânire străină.

În Banat unde pe lângă cele arătate mai sus, și factorii etnici au fost modificați prin colonizări de populație eterogenă (germani, unguri, sârbi, slovaci, croați și bulgari) totuși Biserica Ortodoxă a fost liantul ce a contribuit la menținerea continuității și unității românilor. Chiar și în orașe unde pecetea stăpânirii străine, a fost mai evidentă prin administrație, școală, instituții economice.

Biserica Ortodoxă are un rol polarizator și benefic asupra populației românești în păstrarea credinței, limbii și culturii naționale.

În orașul Caransebeș care la începutul secolului XX avea o populație majoritar românească, Biserica prin instituțiile sale a fost prezentă în toate activitățile social culturale ale populației românești. Episcopia, parohia, institutul teologic și pedagogic, reuniunea de cântări și muzică au fost mereu active prin acțiunile întreprinse pe linie religioasă, de învățământ și cultural.

Spre sfârșitul primului război mondial odată cu destrămarea Imperiului Austro Ungar și a celui țarist se intensifică mișcarea națională în toate teritoriile locuite de români cu scopul reîntregirii țării, mișcare ce a fost deosebit de puternică în Banat. Teritoriul ce cuprindea eparhia Caransebeșului cu oreșele Lugoj, Caransebeș, Oravița, Orșova, Reșița și Bocșa a fost o citadelă a românismului prin oamenii politici, clerici și de cultură, care s-au ridicat din cadrul populației românești și au contribuit la realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 și la consolidarea statului nou creat. Alegerile parlamentare desfășurate timp de aproape trei decenii au exprimat dorința și voința acestor locuitori, deoarece în toate cercurile electorale au fost aleși reprezentanți ai Partidului Național Român ca generalul Traian Doda, protopopul Andrei Ghidiu și doctorul Vlad, care au apărat interesele românilor din aceasta zonă în Parlamentul

maghiar de la Budapesta. În anii primului război mondial, s-a intensificat lupta națională și mulți intelectuali români între care și clerici au fost persecutați și destituiți din funcții, unii arestați fiind înțemnițați la închisoarea din Caransebeș, sau în lagărul de la Sopron (Ungaria). Se cuvine a menționa nume ilustre din orașul Caransebeș ce-au pățit și au cunoscut represiunea în acei ani ca : generalul Nicolae Cena, protopopul Mehadiei Coriolan Buracu, Ștefan Jianu de la consistorul episcopiei, doctor Petru Barbu prof. la Institutul Teologic și Pedagogic, Andrei Ghidiu protopop care a fost și președintele Partidului Național Român plasa Caransebeș. Unii au ales calea refugiului în vechiul regat ca : Pavel Jumanca învățător și director la Școala Confesională din Caransebeș.

Partidul Național Român împreună cu conducătorii Bisericii au organizat în noiembrie 1918 acțiuni în orașele și satele graniței, înființându-se comitete și consilii naționale pentru pregătirea unirii. La aceste activități au participat ofițeri și soldați români din fosta armată austro-ungară, care s-au constituit în gărzii naționale, ce își aveau centrul în orașul Caransebeș.

Gărzile naționale erau subordonate consiliilor naționale, care împreună acționau pentru alegerile de delegați la Marea Adunare de la Alba Iulia cât și pentru protejarea populației în fața atacurilor grupurilor așazise revoluționare ale puterii instalate la Budapesta de către Bela Kun. În orașul Caransebeș au putut fi evitate ciocniri sângeroase între garda națională și armata maghiară infestată de microbul revoluționar, bolșevic, numai datorită intervențiilor făcute de Dr. Cornel Corneanu consilier eparhial, Andrei Ghidiu, protopop și profesorul Iuliu Vuia de la Institutul Pedagogic. Protopopul Andrei Ghidiu și doctor Cornel Corneanu cu un curaj deosebit au intrat în comandamentul revoluționar militar aflat în stația CFR a orașului și după discuții aprinse au reușit să-i convingă pe comandanții militari să nu atace orașul.

La 7 noiembrie 1918 a avut loc o mare adunare în piața primăriei și se constituie garda civilă condusă de către patriotul luptător național Ștefan Jianu asesor consistorial la episcopie, prof. Iuliu Vuia, doctorul Cornel Corneanu și judecătorul George Labonțiu. Cu o zi înainte la 6 noiembrie stil nou s-a organizat sfatul național român la Caransebeș. Președinte a fost ales protopopul Andrei Ghidiu iar ca notar prof. Iuliu Vuia. Protopopul Andrei Ghidiu a prezentat motivația necesității înființării acestui organism. Tot atunci s-a înființat sfatul militar român condus de către căpitanul Ion Maniu. Sfatul militar român era organ executiv al sfatului național și a dispus înființarea gărzii naționale ca formație militară necesară până la formarea noilor instituții statale. În sfatul național au fost aleși : prot. Andrei Ghidiu ca președinte, prof. Petre Barbu de la Institutul Teologic, Petre Comes, Cornel Corneanu consilier eparhial, George Jumanca econom, Gheorghe Neamțu învățător, Nicolae Novăcescu meseriaș, Ilie Orzescu profesor, Martin Rada agricultor, Dimitrie Zgaverdea consilier eparhial, Iuliu Vuia profesor, Petre Florian, Ștefan Jianu, Aurel Doboșan și Ion Dobromirescu. În aceeași zi s-a oficiat slujba religioasă la

biserica catedrală. De la biserică, credincioșii în număr de peste 1.000 de oameni cântând „Deșteaptă-te Române“ s-au dus la Primărie unde 6 feciori chipeși se urcă pe acoperiș, dau jos stema coroanei austro-ungare și steagul bicefal, iar tânărul de 21 ani Ioța Dolnea în aclamațiile mulțimii, care cântă „Trei culori cunosc pe nume“, înfinge steagul românesc pe turnul primăriei.

Delegația oficială a orașului Caransebeș aleasă pentru a participa la lucrările din marea sală a unirii de la Alba Iulia a fost formată din reprezentanți ai instituțiilor bisericești, culturale și ai tuturor stărilor sociale din oraș. Conducătorul delegației a fost episcopul Dr. Miron Cristea care apoi a avut un rol covârșitor și determinant în cadrul marii adunări și în C. D. Din delegație au făcut parte: Andrei Ghidiu protopop și președintele organizației Partidului Național din oraș, dr. Cornel Corneanu consilier eparhial, Moise Ienciu, Alexandru Buțiu, prof. Gheorghe Laboțiu judecător, Alexandru Moraru ofițer. Din partea casei române a participat Valeriu Neda notar și Constantin Căltun funcționar. Din partea Reuniunii de cântări, Gheorghe Bona și Nicolae Sporea. Din partea meseriașilor și comercianților Nicolae Novăcescu, Dimitrie Baba și Dimitrie Beuca. Din partea agricultorilor George Jumanca și Mitru Cârpanu. Reuniunea femeilor ortodoxe a fost prezentă prin învățătoarea Elena Biju, reuniunea învățătorilor prin Iuliu Vuia și Gheorghe Neamțu, iar garda națională prin cpt. Sabin Târziu. Un reprezentant al reuniunii de cântări și muzică, Gheorghe Bona român vrednic, cu spirit viu, mare patriot și cu mult umor a purtat la Alba Iulia steagul Societății de cântări. A strigat la adunarea din marea sală a unirii: „Vrem unirea cu țara mamă, pe veci și fără condiții“, fluturând steagul tricolor. În cadrul marii adunări raportul episcopului Caransebeșului P. S. dr. Miron Cristea a fost deosebit de important. Alături de Iuliu Maniu, Vasile Goldiș ce fusese profesor la Institutul Pedagogic au întocmit documentele unirii făcând parte și din Consiliul Dirigent pe toată perioada activității sale. PS dr. Miron Cristea alături de Vasile Goldiș, Hossu și alți mari bărbați ai Ardealului și Banatului au făcut parte din delegația care a prezentat actele unirii în fața regelui Ferdinand la București.

Din cele prezentate mai sus se desprinde rolul deosebit de important pe care Biserica prin instituțiile sale, prin reprezentanții săi, l-a avut în pregătirea și realizarea desăvârșirii statului național român în unirea tuturor regiunilor majoritar locuite de români. O parte din reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au continuat munca în forurile cele mai înalte ale Bisericii și statului român. PS. dr. Miron Cristea a devenit primul patriarh al României întregite, iar în anii plini de furtuni politice a fost numit prim-ministru al țării, îndeplinind funcțiile cele mai înalte pe linie bisericească și pe cea de stat. Dintre slujitorii Bisericii din orașul Caransebeș protopopul Andrei Ghidiu și consilierul eparhial dr. Cornel Corneanu au făcut parte din primul parlament al României după marea unire.

După realizarea Marii Uniri, urmează o perioadă de tranziție ce ține aproape un an în care are loc naționalizarea instituțiilor administrative,

juridice, școli, culturale și organizarea unităților militare românești. În lunile iunie—iulie 1919, corpurile didactice de la Școala Primară, Școala Civică și Liceul Teoretic refuză să depună jurământul pentru servirea statului național român. Menționăm că marea majoritate a învățătorilor și profesorilor de la școlile de stat erau de naționalitate maghiară. Drept urmare are loc schimbarea corpurilor didactice de la cele trei institute de învățământ de stat și se numesc directori români.

La liceul teoretic a fost numit prof. diacon Sabin Evuțian redactor și la „Foaia Diecezană“. Primul colectiv didactic era format în majoritate din profesori ce erau absolvenți și ai institutului teologic, ce deserveau atât școala cât și biserica catedrală ca : Gheorghe Noaghea, Petru Bancea, Filip Pop și Dimitrie Socineanțu. La școala civilă de fete a fost numit ca director prof. Ilie Orzescu, iar la școala primară învățătorul Gheorghe Neamțu. La institutul pedagogic care nu a fost instituție de stat au rămas aceleași cadre didactice care erau români, iar ca director a fost numit prof. Ilie Orzescu. Un eveniment de mare încălțură emoțională și de vibrație patriotică a fost decizia consiliului dirigent român de la Sibiu, prin care la propunerea prof. univ. Onisifor Ghibu se aprobă numirea ca patron al liceului teoretic a marelui luptător național, generalul Traian Doda. Entuziasmul a cuprins elevii liceului dar și pe cei de la institutul pedagogic și de la școala civilă de fete. Elevii liceului și elevele școlii civile având în fruntea coloanei pe eleva de 16 ani Constanța Munteanu, flancată de doi colegi Gheorghe Băcilă și Gheorghe Frana poartă stema și steagul tricolor au traversat orașul, au mers la biserica catedrală unde au fost sfințite de protopopul Andrei Ghidiu însoțit de un sobor de preoți. Prof. dr. Vasile Loichiță a numit pe tânăra elevă „floarea liceului“. De la biserica catedrală coloana de elevi însoțită de o mare mulțime se îndreaptă spre școală, unde intră primii prof. dr. Vasile Loichiță, dr. Dimitrie Ciocla, dr. Cornel Corneanu urmat de elevi. Steagul a fost purtat de această dată de eleva de clasa a VIII-a Maria Sușoi numită „nașa steagului“ și președintele cercului de elevi Vasile Velcu. Steagul a fost ridicat pe acoperișul clădirii liceului cu emblema română. Cu această dată 1 iunie și cercul de elevi se transformă în societatea de lectură „Nicolae Iorga“.

La 19 octombrie același an s-a făcut deschiderea festivă a cursurilor la liceul Traian Doda. Liturghia s-a oficiat tot la biserica catedrală cu participarea PS Miron Cristea și Sfinția sa arhimandrit Iosif Traian Bădescu. Serbarea s-a desfășurat în sala de gimnastică a liceului frumos împodobită cu flori și stegulețe tricolor, iar tabloul generalului Traian Doda patronul școlii, trona pe fundalul săli. La aceasta sărbătoare cuvintele PS Miron Cristea au constituit un îndemn pentru elevii și profesorii școlii și pildă de urmat. A făcut referire la contribuția elevilor și populației orașului la înfăptuirea unirii și consolidarea acesteia prin înființarea instituțiilor românești în cadrul orașului, evidențiind faptul că biserica a fost prezentă și activă în această mare operă binecuvântată de către Dumnezeu.

În scopul apărării intereselor românești Banatul a fost ocupat de trupe franceze, care au alungat trupele sârbești. La 20 ianuarie 1919 a sosit în Caransebeș un batalion francez care a staționat în cazarma fostului regiment 43 infanterie. Primirea trupei franceze s-a făcut în cadrul festiv în care protopopul Andrei Ghidiu a binecuvântat pe cei sosiți. Din partea autorităților primarul orașului Frideric Pauck a salutat unitatea militară și din partea populației orașului. S-a organizat seara o mare petrecere în saloanele restaurantului „Pomul Verde” unde a avut loc fraternizarea publicului orașului cu trupa franceză. S-a cântat „Marseillesa” și „Deșteaptă-te române”. S-a toastat pentru armata franceză vorbind dr. Cornel Corneanu consilier al eparhiei. Doamnele orașului s-au întrecut în întreținerea unei atmosfere plăcute pentru oaspeți. După retragerea trupelor franceze se organizează administrația și justiția românească prin numirea magistraților români, dr. Gheorghe Labonțiu ca președinte al tribunalului, Alexandru Moraru ca prim-procuror al parchetului, dr. Valeriu Meda ca prim-pretor al plasei Caransebeș și Ștefan Petrovici ca notar public. Procesul de consolidare a unirii s-a încheiat prin stabilirea la 14 noiembrie 1919 ca unitate de garnizoană a regimentului 96 infanterie cu 12 companii sub conducerea colonelului Petre Dobriceanu.

Odată încheiată această etapă de consolidare a unirii, de făurire a României Mari, țara noastră intră într-o etapă de integrare a structurilor economice, sociale, politice și culturale din toate teritoriile alipite cu cele din vechiul regat formându-se totul unitar ce va împinge înainte societatea românească, care se va integra perfect ca societatea europeană pe toate planurile vieții, etapă ce a fost întreruptă de cel de al II-lea război mondial.

Banatul cu orașele și satele sale cunosc transformări profunde mai ales de ordin spiritual, politic, social, și economic. Se dezvoltă legăturile între toate provinciile țării, cu capitala, între diferitele instituții ale patriei.

Orașul Caransebeș, prin instituțiile sale se integrează în cadrul acestui proces cunoscând o evoluție ascendentă mai ales pe plan cultural și spiritual. Biserica prin instituțiile sale, școlile și instituțiile administrative juridice, au realizat acțiuni deosebit de importante și au stabilit legături permanente cu instituțiile centrale și cele locale din celelalte zone ale țării. Episcopia Caransebeșului cu institutul teologic singura instituție de învățământ superior au fost focare vii de viață spirituală și culturală pentru toată zona centrală și de sud a Banatului. Cele trei instituții de învățământ civil : școala normală, liceul Traian Doda și școala civilă de fete, cu rază de activitate, cam tot în această regiune au contribuit la instruirea generațiilor de elevi și totodată la dezvoltarea culturii caransebeșene.

În perioada interbelică biserica cu instituțiile sale cât și instituțiile de învățământ și cultură au avut în continuare un rol de coordonare, integrare și colaborare cu instituțiile centrale și regionale din țară. Evenimentele ce s-au desfășurat în această perioadă în orașul Caransebeș, au dovedit acest lucru. S-au stabilit contacte cu monarhia prin vizitele pe care

le-au făcut în acest oraș regele Ferdinand I, Carol al II-lea și principele Mihai. În anii 1923—1930 și 1934; prin organizarea unor acțiuni culturale spirituale ca: congresul național al ASTREI în octombrie 1920 la care au participat monarhul țării Carol al II-lea, un număr mare de înalți prelați bisericești, academicieni și profesori universitari, congresul F.O.R. din 1935 organizație centrală religios-culturală, congresul învățătorilor și adunarea bisericească Andrei Saguna, acțiune în care biserica a avut un rol deosebit de important chiar preponderent. Aceste evenimente au avut un ecou în întreaga țară. Pentru a reliefa cele arătate mai sus considerăm ca o necesitate prezentarea și comentarea momentelor mai importante din viața spirituală și culturală și în anumită măsură chiar politică trăită în acest oraș în acei ani.

În viața bisericii un moment important a fost hirotonirea vrednicului Iosif Traian Bădescu ca episcop al eparhiei Caransebeșului. Instalarea s-a făcut la 10 octombrie 1920 în biserica catedrală la care pe lângă autoritățile locale au participat I.P.S. dr. Nicolae Bălan mitropolit al Transilvaniei și Banatului, episcopul Aradului, marele om politic Avram Imbroane și generalul Corneliu Dragalina. După oficierea slujbei a urmat o seară de întâlnire la restaurantul Pomul Verde, iar seara târziu s-au încheiat festivitățile cu serenada și conductul cu făclii la reședința episcopiei la care au participat mii de oameni ce au umplut parcul Dragalina și strada principală de la tribunal până în piața primăriei. Preasfinția Sa s-a remarcat un vrednic conducător al bisericii.

Peste 3 ani, la 19 noiembrie 1923 a avut loc vizita regelui Ferdinand și a reginei Maria. Regele a fost însoțit de primul ministru al țării și președintele Partidului Național Liberal I. I. C. Brătianu, Traian Moșoiu, ministrul comerțului, Constantin Angelescu, ministru al instrucțiunii, educației și cultelor, Alexandru Mocsony consilier regal și Iosif Popovici ministru de stat. Majestățile lor au fost întâmpinate pe peronul gării de către deputații dr. Cornel Corneanu, I. Conciatu, prof. Ilie Orzescu și Iosif Popovici. Cuvântul de bun venit l-a dat dr. Cornel Corneanu consilier eparhial. Oaspeții au intrat în oraș cu automobilul regal, urmat de un mare convoi de trăsură. Au fost însoțiți pe parcursul drumului de 60 de călăreți. De la gară până la biserică era lume imensă ce i-a aclamat. Prima poartă triumfală a fost la podul de peste Timiș dinspre gară, a doua la pavilionul ofițerilor și a treia în fața bisericii catedrale. La intrarea în biserică îl întâmpină episcopul Iosif Traian Bădescu cu un sobor de preoți. Ierarhul îl binecuvăntează spunând: „Ce bine ne pare că vă putem vedea așa de aproape, căci până acum de voiam să vă vedem, noi cei de aici, trebuia să ne urcăm în dud ca odinioară Zaheu“, cuvintele acestea i-au plăcut foarte mult regelui și asistenței. După participarea la serviciul divin convoiul se oprește în fața bisericii romano-catolice unde asistă la un scurt „Tedeum“. De acolo s-a deplasat la cercul militar unde s-a servit un ceai și s-a toastat din partea oficialităților orașului. După masă convoiul oficial se deplasează la gară. Înainte de urcarea în tren regele trece în revistă compania de onoare.

În același an 1920 a avut loc și un eveniment trist care a îndoliat credincioșii eparhiei. După grele suferințe a decedat la 6 decembrie, dr. Iosif Olaru director al institutului teologic din Caransebeș, un distins cleric și intelectual desăvârșit ce mulți ani a condus cu vrednicie această instituție. A fost redactor timp de 10 ani la „Foaia Decezană”. A scris lucrări deosebit de importante pe linie teologică, oferind primul material didactic necesar studierii teologiei în Academia teologică.

Societățile de lectură din cadrul institutului teologic al școlii normale și al liceului Traian Doda prin activitatea pe care au desfășurat-o și-au făcut prezența și prin concursurile naționale ale tinerimii române, unde an de an elevii și studenții de la cele trei societăți au obținut premii și mențiuni. Printre cei premiați se scot în evidență câteva nume: Topliceanu Traian prof. eminent, Petre Romănu după aceea mare muzician, Nicolae Corneanu consilier eparhial, Filaret Barbu muzicolog, Gaița Constantin, Filipescu Aurel, Căpușa Eftimie etc. Sârbu Emil a primit medalia de bronz din partea Guvernului Republicii Franceze pentru rezultatele obținute la concursul din anul 1939 ținut la București. Istorici, scriitori, teologi au fost deseori alături de aceste societăți. La 18 octombrie 1921 Nicolae Iorga, Constantin Kirițescu, Ion Vianu, Ion Ionescu Bujor cu ocazia vizitei făcute la Caransebeș au participat și la ședința societății de lectură, ce-i purta numele de la liceul Traian Doda. Apreciind activitatea acestei societăți pe plan social, cultural și științific, felicitând elevii și profesorii ce au contribuit la ridicarea școlii la un loc fruntaș în rândul școlilor teoretice din țară. La 18 martie 1922 cu ocazia ședinței aceleiași societăți consacrate patronului liceului au participat o seamă de scriitori grupați la revista „Năzuința” cu scriitoarea Elena Farago, Liviu Rebreanu, Ion Minulescu, Victor Eftimiu, Alexandru Cazaban și Mircea Rădulescu. Liviu Rebreanu care de mai multe ori a fost în mijlocul elevilor și profesorilor de la școlile din oraș, la 14 noiembrie 1921, a prezentat în sala de festivități a liceului, conferința „Romanul romanelor”. Dintre profesorii ce au fost cei mai activi în cadrul acestor societăți citez câteva nume: dr. Vasile Loichiță, Dimitrie Cioloca, Nicolae Tomici, Sever Boșcai, Iuliu Vuia, Ioan Panțea, Matei Armaș, Traian Topliceanu etc.

Caransebeșul era recunoscut prin frumusețea peisajului geografic și prin climatul odihnitor, cât și prin forme de relief diferit ce înconjurau orașul, ceea ce a atras prin aceste locuri vizita unor oameni de știință recunoscuți pe plan european. Așa ne explicăm vizitarea orașului și a înțregii zone din jur de către savantul geograf prof. univ. la Sorbona-Paris dr. Emile de Martonne, ce a fost însoțit de savanții geografi români profesorii dr. Vasile Murgoci, Meruțiu, Iuliu Vuia, Sabin Oprean de la Universitățile din București și Cluj.

Un moment cu unele destăinuiri de evenimente și fapte inedite a fost cu prilejul serbării semicentenarului societății „România Jună” de la 15 decembrie 1923 când dr. Constantin Popasu medic la institutul teologic și la școala normală, nepot de frate al episcopului Ioan Popasu, a depănat amintiri din activitatea societății. Evocând prietenia cu marele poet Mi-

hai Eminescu a destăinuit multe scene duioase și dureroase din viața nemuritorului poet. În tinerețe dr. Constantin Popasu a avut o prietenie trainică cu marele poet atât la Iași, Cernăuți cât mai ales la Viena.

Un loc important în cultura orașului Caransebeș în perioada interbelică l-a avut ASTRA important așezământ de cultură națională și viață spirituală ce a menținut viu românismul mai ales în regiunile ocupate înainte de 1918. Un rol preponderent în organizarea și activitatea ASTREI l-a avut Biserica Ortodoxă din Transilvania și Banat iar după unire și-a lărgit activitatea în întreaga țară. La 26 august 1923 a avut loc adunarea generală pentru reconstituirea ASTREI și la Caransebeș, pe principii noi ce au fost necesare după realizarea statului național unitar român. Comitetul de conducere format din protopopul Andrei Ghidiu ca președinte, dr. Cornel Corneanu vicepreședinte, prof. Ioan Pențea notar și Constantin Călțun casier.

Această asociație a realizat legături culturale cu principalele centre universitare, cu numeroase personalități științifice, literare, teologice, organizând ciclurile de conferințe și întâlniri cu publicul orășenesc. Desigur nu am posibilitatea de a enumera toate titlurile comunicărilor și nici toate personalitățile prezente în oraș din această perioadă, dar o să prezint câteva care le consider deosebit de importante. Menționez că alături de personalitățile venite din țară au fost și intelectualii locali din cadrul academiei teologice de la școala normală și de la liceul Traian Doda cu comunicări de mare valoare. Conferințele ASTREI s-au organizat în sala de festivități a liceului cât și la cinematograful orășenesc, unde erau săli mai încăpătoare. Dintre acestea amintesc :

24.I.1926 prof. univ. Ioan Lupaș : „Idéea unității naționale și procesul ei de realizare“ ;

1.II.1926 prof. univ. Ștefănescu Goangă : „Seleționarea și orientarea profesională“ ;

14.II.1926 Gheorghe Bogdan Duică : „Romanul românesc“ ;

6.II.1928 prof. univ. Mihai Botez : „Lupta pentru viață și viața prin asociație“ ;

16.I.1929 prof. univ. Silviu Dragomir : „Românii din vestul Peninsulei Balcanice“ ;

27.I.1930 prof. dr. Onisifor Ghibu : „Politica religioasă a României întregite“ ;

17.I.1930 prof. dr. Alexandru Lapedatu : „Două națiuni, două politici, românii și ungurii între 1848—1859“ ;

22.XI.1931 prof. dr. E. Panaitescu : „Aspecte din cultura românească“.

13.XII.1931 prof. dr. Constantin Daicoviciu : „Cum a fost romanizată Dacia“.

Prof. CORNEL GHERGA

AMINTIRI DESPRE VIRGIL NEMOIANU

Perioada pe care o străbate azi Europa de Răsărit și împreună cu ea România este tulbure și misterioasă. Această perioadă este mai ales una de căutări. După ce coșmarul comunist s-a risipit oamenii trebuie să își afle din nou rostul și să reazeze existența lor pe înțelegerea dreaptă a noțiunilor de bine și rău. În același timp nădejdea într-un viitor mai bun nu va fi cu puțință până ce nu vom face pace cu trecutul și nu îl vom confrunta în toată grozăvia lui.

Există azi o anume tendință de a da uitării trecutul ultimelor câteva decenii. În această dorință de uitare se poate recunoaște un instinct de autoapărare, o dorință de a șterge amintirea chinurilor și umilințelor prin care toți am trecut. Dar dacă efortul uitării are o explicație el totuși nu trebuie urmat căci ar fi nu numai dăunător ci și nedrept. Ar fi dăunător căci în fapt ar așterne semnul egalului între victime și călăi și o asemenea imoralitate s-ar răzbuna prin posibila repetare a trecutului. Totodată ar fi nedreaptă această uitare căci în toți acei ani crânceni au fost nespuse de mulți oameni care au făcut suprema jertfă de a se da pe sine pentru a asigura continuitatea vieții și a cultiva mai departe valorile creștine și naționale care ne definesc ca oameni și români. Ar fi nedrept să dăm uitării pe Ierarhii care au ținut bisericile deschise și mănăstirile pline; ar fi nedrept să dăm uitării pe Dascălii și Cărturarii care au promovat valori autentice și au pregătit generații competente; și ar fi nedrept dacă am da uitării pe proprii noștri părinți care au făcut cu puțință ca azi să îi privim fără teamă și drept în ochi pe toți aceia care fac rău!

Unul dintre acești buni părinți a fost și Virgil Nemoianu.

Virgil Nemoianu s-a născut la 10 octombrie 1908 în satul Mehadia din Banat. Prin tatăl său, doctorul Virgil Nemoianu, se cobora dintr-o veche familie bănățeană pomenită în documente ca familie cnezială încă în veacul al XVI-lea. În acea familie au fost foarte numeroși preoți care au fost mereu activi în viața publică. Unul dintre unchii tatălui său, Ion Nemoianu, a fost unul dintre primarii români ai Caransebeșului și în vremea administrației lui, în anii optzeci ai veacului al XIX-lea, s-a instalat lumină electrică în Caransebeș. Tatăl lui a fost activ în lupta națională și în anii primului război mondial a fost închis de autoritățile ungarești și apoi trimis pe front fără dreptul de a purta uniforma de ofițer. Mama lui, Elisabeta, provenea dintr-o familie de naționaliști sârbi din Vârșeț și de la ea Virgil Nemoianu a moștenit și devotamentul către copiii lui și o parte din temperamentul aprins.

În casa părintească Virgil Nemoianu a învățat ce înseamnă dragostea statornică, care nu are lipsă de gesticulații sentimentale, față de ai lui; corectitudinea și strictețea morală; și mai cu seamă conștiința că întreaga existență trebuie bazată pe fapte care rămân și nu pe vorbe care zboară. Virgil Nemoianu a urmat și absolvit liceul din Caransebeș având profesori buni între care respectatul latinist Nicolae Domășnean.

La sfârșitul anilor douăzeci absolvă Facultatea de Drept a Universității din București și apoi își începe activitatea avocațială. A avut marele noroc de a își începe activitatea publică și profesională sub îndrumarea unchiului său Petre Nemoianu, care i-a fost o vreme mentor și exemplu. Prin Petre Nemoianu a putut cunoaște personal și lega prietenie cu Octavian Goga, Iuliu Maniu, Valer Pop, Sever Bocu și mulți alți fruntași ai vieții publice din Banat și Ardeal dar și din Vechiul Regat. Tot prin Petre Nemoianu a cunoscut pe Victoria Boldea cu care s-a însurat în 1939. Petre Nemoianu le-a fost naș, cum naș a fost și celor trei feciori cu care au fost binecuvântați în lunga lor căsătorie.

Împreună cu Petre Nemoianu a dezvoltat și pus în practică o foarte interesantă concepție economică corporatist organică care în mod fericit acomoda tradițiile economiei țărănești bănățene și ale dezvoltării economice moderne. Este vorba de crearea „Uniunii Sindicatelor exportatorilor de animale“. Această organizație a reușit să obțină autorizația de a supraveghea întregul export de carne al României. Prin normativele ce le stabilise privind calitatea cărnii de export și prin faptul că în „Uniune“ putea intra oricine respecta aceste normative, a fost realizat un dublu succes. Pe de o parte gospodăria țărănească era stimulată și încurajată să se modernizeze și, pe de altă parte, statul român obținea frumoase venituri și prestigiu internațional cu investiții minime. Prin înființarea „Uniunii“ în numai câțiva ani s-au realizat spectaculoase îmbunătățiri privind rasele de animale din gospodăriile țărănești din Banat dar și din alte regiuni ale țării, notabil, în Crișana. Dacă Petre Nemoianu a avut un important rol în ce privește „teoretizarea“ nevoii de a înființa „Uniunea“ în schimb Virgil Nemoianu a făcut din ea un succes practic. Virgil Nemoianu a fost de la înființare și până la desființarea de către comuniști, secretar general al „Uniunii“ și conducător al ei.

În această calitate Virgil Nemoianu a avut multă influență și cu ea posibilitatea să facă multe lucruri bune; să ajute oameni aflați în nevoie; să consolideze locul Banatului în economia României și să își asigure lui o stare materială decentă. Virgil Nemoianu a contribuit cu mari donații din partea lui și a „Uniunii“, către Episcopia Caransebeșului, așezăminte și lăcașuri de cultură din Caransebeș, Timișoara și Arad, către „Comunitatea de Avere a Grănicerilor Bănățeni“, și a putut ajuta mulți oameni aflați în nevoie.

Între aceștia din urmă au fost și exportatorii de carne evrei din România care au fost loviți în existența lor prin legi discriminatorii de inspirație anti-semită. Asumându-și numeroase riscuri personale Virgil Nemoianu a „camuflat“ firme evreiești și astfel a asigurat existența materială a unor oameni necăjiți. A făcut acest lucru din omenie românească fără să abdice de la credința lui ortodoxă și de la naționalismul lui autentic. I-a ajutat pe evreii care erau în nevoie așa cum i-a ajutat și pe mulți români aflați în nevoie, trăind și crezând autentic că porunca de a îți ajuta semenul nu este nici interpretabilă și nici negociabilă. În tulburii și periculoșii ani 1945—1947 Virgil Nemoianu a ajutat mulți oameni asigurân-

du-le pâinea de zi cu zi. Virgil Nemoianu a ajutat cu mari donații partidele democratice încolțite de către forțele de ocupație anti-naționale, comunisto-sovietice. Pentru aceasta Virgil Nemoianu a fost onorat cu mulțumiri scrise și personale din partea lui Iuliu Maniu. De altfel Virgil Nemoianu l-a considerat mereu pe Iuliu Maniu ca exemplu ideal pentru viața publică românească.

Direct și indirect a sprijinit pe luptătorii pentru libertate din Banat. De altfel unul dintre eroii și conducătorii acestei rezistențe a fost cumnatul lui, împușcat de către comuniști, Gheorghe Ionescu-Teregoa.

În anul 1948 printr-un act samavolnic „Uniunea” a fost desființată de către comuniști. Virgil Nemoianu a luat asupra lui rezolvarea tuturor problemelor și a suferit privațiuni de libertate și mari pierderi materiale.

Anii care au urmat i-a dedicat exclusiv asigurării existenței și mai ales asigurării unei bune educații copiilor lui care, în vorbele lui, au fost „scopul vieții mele”.

A adoptat o atitudine de așteptare prudentă și necooperare cu autoritățile de ocupație comuniste, toate, în combinație cu o „topire” în anonim. A fost conștient că pentru el calea afirmării publice s-a încheiat dar a avut curajul de a accepta anonimul pentru siguranța copiilor lui și în credința că ei vor putea duce mai departe, poate în alte forme, cele în care el a crezut cu toată tăria.

Virgil Nemoianu a avut o viață îndelungată în care a avut parte de destule necazuri și deziluzii dar și de multe bucurii și satisfacții. A fost un om modest care își afla bucurie în multe lucruri simple, în plimbări, pescuit, jocul de șah și vorbitul cu oameni de tot felul și toată condiția. I-a fost dat să vadă căderea comunismului pe care a dorit-o din tot sufletul și a putut vedea că feciorii lui, fiecare după puterea lui, nu fac de rușine nici numele care îl poartă și nici condiția lor de români bănățeni.

S-a stins la 85 de ani în casa pe care a făcut-o, în vremea viscolului din noiembrie 1993. În ceasurile confuze ce i-au vestit sfârșitul pământesc s-a gândit la copiii lui îndemnându-i pe cei din jur să le spună să „se îmbrace gros”. Cred că el se gândea mai ales la „haina” stăruinței și atașamentului către Ortodoxie și Neamul Românesc.

Dintre toate cele ce s-au spus despre el cu mai multă bucurie și mândrie își amintea de caracterizarea ce i-a fost făcută în memoriul de activitate (caracterizare făcută de un ofițer care la vremea aceea nu îi voia binele) cu care a absolvit școala de ofițeri de rezervă de artilerie din Craiova la finele anilor douăzeci „bun, prea bun cu cei mai mici”. Din această Virgil Nemoianu și-a făcut crez și comandă de existență.

În noiembrie 1993 Virgil Nemoianu a încheiat o lungă și anevoioasă călătorie pământească revenind, în pace și liber, acasă.

Dumnezeu să îl ierte și să îl odihnească în pace !

ALEXANDRU NEMOIANU

CRĂMPEIE DIN VIAȚĂ

Încă de la vârsta copilăriei, Iancu se arătase o fire retrasă, căruia îi plăcea singurătatea. A văzut lumina zilei într-un sat de la poalele munților unde oamenii se ocupau cu lucrul pământului, creșterea animalelor, tăiatul lemnului din pădure și fabricarea varului. În acest mediu Iancu își alesese păscutul oilor. Pe poienele tănuite dintre hățișuri își petrecea zilele începând din primăvară și până toamna târziu în preajma blândelor animale și se simțea în lumea lui : privea soarele dimineții urcându-se liniștit și cu măsură pe bolta cerească trezind la viață natura, urmărea găzele ce alergau de la o floare la alta ; privea mai departe spre turma de oi care păștea liniștit în grupuri mai mici sau mai mari, iar din când în când își îndrepta luminile ochilor spre soare ; acestea i se închideau fermecate de puterea nevăzută ce izvora din razele binefăcătoare ale astrului și de aci își continua gândurile privind în sinea lui. Strop de viață născut din viața fără margini a naturii, el simțea puterea acesteia dar nu și-o putea explica îndeajuns. „Dacă aș fi mers la școală mai departe, poate că aș fi reușit să văd cu alți ochi lucrurile. Dar așa, renunțând la frumusețea slovei, am renunțat și la pătrunderea tainelor ce mă înconjoară“.

Aceste gânduri i-au apărut fără să-și dea seama și tot așa le-a înlăturat. Un fel de a spune că le-a înlăturat, pentru că în realitate ele se retrăseseră pe nesimțite undeva într-un colț tainic al sufletului și de acolo reapăreau spre a pune în mișcare întreg angrenajul gândurilor sale, care cu timpul au început să-l stăpânească. Pentru a ieși din impas și-a căutat cărțile pe care mama i le aruncase în pod și s-a apucat să le răsfoiască. La început i s-au părut streine cu totul ; apoi s-a apropiat de ele încetul pe încetul, iar până la urmă a reușit să învețe pe de rost pagini întregi. Iar pe măsură ce le pătrundea înțelesul îi deveneau tot mai dragi și tot mai greu de părăsit. În ele Iancu vedea deslegarea multor taine, pentru care se frământase zile și nopți de-a rândul fără să le dea de căpătâi. Acum însă era altceva : simțea lucrurile mai clare, iar viața mai cu sens.

Când s-a apropiat toamna, Iancu a găsit cu cale să stea de vorbă cu tatăl-său ; de mult nu mai vorbiseră despre alte treburi în afara celor de fiecare zi, astfel că bătrânul simți nevoia să-și asculte feciorul.

— Știi la ce m-am gândit eu taică :
— La ce, feciorul meu !
— Să-mi dai voie să merg din nou la școală.
— Nu te mai ascultă oltă dacă nu ai destulă carte ?
— Ce spun eu nu-i de glumă, taică.
— Bine, n-o fi de glumă. Dar ce te-a îndemnat să ajungi aici ?
— Așa m-am gândit eu.
— Și te-ai gândit bine ? De doi ani ai lăsat la o parte cartea și poate că ai uitat tot.

— Ce am uitat, ce am repetat, acum pot spune că mă pot lua la întrecere cu cei care au urmat fără întrerupere.

— Pe asta de unde ai mai scos-o ?

— De nicăieri. Am dat jos din pod cărțile și le-am reînvățat ; cu răvnă și tragere de inimă le-am învățat. Se cheamă că nu mi-am pierdut timpul zadarnic în urma oilor.

— Bine, dragul taichii ; și unde ai vrea să mergi ?

— Păi ce să zic ! Am clasa opta absolvită, am și examenul de treaptă ; mai fac patru ani și ajung învățător. Nu crezi că m-am gândit bine ?

— Te-ai gândit, dar de la vorbă și până la faptă calea îi atât de lungă, încât te rătăcești prin mărăcinișurile ei.

— N-am să mă rătăcesc, taică.

Având aprobarea bătrânului, Iancu a dat fuga la fostul lui dascăl, simțind nevoia de a-și descărca sufletul și către acesta.

— Gândul tău nu-i rău, Iancule ; dar...

— Știu ce vreți să-mi spuneți. De la părăsirea școlii s-au scurs câțiva ani buni.

— Intocmai ! și în acest timp tu ai uitat multe, așa că nu știu dacă ai să poți face față. Apoi examenul de admitere ; acela are să te omoare.

— N-o să mă omoare domnule învățător, în ultimul timp am repetat materia ce se cere la admitere. Poate la muzică,...

— Dar la matematică ?

— Acolo nu am treabă, știut tot ca'n palmă ; algebră, geometrie... nimic nu mă sperie.

— Atunci totu-i bine. Apoi bătrânul dascăl rămase pe gânduri un timp, după care fața i se însenină. Cu mâna sa îmbătrânită mângâie capul copilului și, trezit parcă dintr-un vis frumos își continuă cu voce tare gândurile. Mergem împreună la târg. Directorul școlii este un fost coleg de-al meu și socotesc să nu-mi refuze rugămintea ce am să-i fac.

— Ce rugămintă domnule învățător ?

— Să te accepte al examen... și să se poarte față de tine mai cu domolul, să nu te sperii.

Acestea fiind zise, dascălul s-a pregătit de drum și împreună cu fostul elev a luat autobuzul ; amândoi au plecat chemați de glasul destinului.

La confruntarea avută, Iancu nu și-a făcut de rușine dascălul, întrucât a reușit la examen — este adevărat că mai pe la coada listei i s-a scris numele, dar principalul se înfăptuise. Acum nimic nu-l mai împie-

dica, astfel că s-a așternut cu toată hotărârea pe studiu. Tată-său venea din când în când la târg să vândă și să cumpere și totdeauna trecea pe la el să-l vadă; acum fiind la internat ducea o viață de cazarmă și nu-i era îngăduit să iese în oraș pentru orice, dar nici nu simțea nevoia. Iar când apărea taică-său se refugiau amândoi în grădină și acolo puteau tălnuși în liniște și la largul lor, fără să fie stânjeniți de cineva. Cu această ocazie Iancu își reamintea de viața ce o trăise alături de ai săi, iar prin minte i se perindau scene ce aveau să-i rămână pentru totdeauna săpate în sufletul și inima sa de țăran.

Neavând alte preocupări în afara învățăturii își consacra cea mai mare parte din timp acestui lucru, astfel că a reușit să fie cunoscut și apreciat de profesori, iar colegii se luau la întrecere spre a-i câștiga prietenia. Dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru firea lui blândă; iar la lecții mai complicate, găseau la el calea de a fi lămurite. Ce păcat însă că era peste măsură de retras, iar despre altceva în afară de lecții cu el nu puteai discuta.

Aceasta era părerea colegilor. În realitate Iancu își lua cărți de la bibliotecă și citea. Se axase în special pe religie și filosofie și adesea stătea ore în șir în fața unei pagini; cu ochii închiși încerca să pătrundă fenomenele citite și nu trecea mai departe până nu-i apăreau clare ca lumina zilei. Apoi își inscria în caietul personal cele de cuviință și o pornea înainte pe cărările pline de hățișuri ale cunoașterii, dar ademenitoare ca un miraj.

Intr-o zi — se afla deja în ultimul an de studiu — unul dintre prietenii mai apropiați ai lui Iancu a venit la el cu o sugestie.

— Ce ar fi dacă mâine după slujba de la biserică am face o plimbare prin oraș?

— Cu ce scop?

— Să vedem lumea și s-o cunoaștem mai bine.

— Dar o cunoaștem destul de bine.

— Asta-i părerea ta. Dar realitățile sunt altele.

— De ce să fie altele?

— Iacă bine! azi-mâine încheiem cu școala și o pornim pe drumul vieții, fiecare încotro l-o călăuzi destinul. Noi ce vom face?

— Vom vedea atunci...

— Nu va fi foarte târziu?

— Socot că nu. Iar la urma-urmei, noi ne-am pregătit pentru o treabă. Să nu uităm că-i legată de multă răspundere, iar împlinirea ei cu tot sufletul va avea puterea de a ne răsplăti. Ne va crea satisfacțiile pe care le au astăzi dascălii noștri la care ne gândim neîncetat și pe care nu-i putem uita. Asta pentru tine nu însemnează nimic?

— Cum să nu însemneze! Dar viața nu se oprește aici.

— Ai dreptate...

— Ei vezi! de aceea trebuie să mai ieșim și în lume; să ne vadă și să o vedem. Azi-mâine va fi nevoie să ne rostuiim și o familie spre a ne

împlini scopul vieții. Cu cine să o facem dacă nu cunoaștem pe cei din jurul nostru ?

— La toate astea eu m-am gândit foarte puțin ; dar dacă stau și mă cuget, încep să-ți dau dreptate. Dar să încercăm a o porni cu încetul pe acest drum ; să nu ne rătăcim.

— Deci ești de acord cu părerile mele.

— În parte.

— E destul și atâta pentru început. Deci duminică după slujbă facem o plimbare.

— Să ajungem până atunci.

Vorbele lui Costel i-au pătruns în suflet și au început să-l frământete. „Are dreptate băiatul ; viața nu se rezumă numai la a ceti, a învăța și a răspunde frumos la lecții. Este o treabă bună și de câpătâi, dar nu singura. Mai sunt și alte îndatoriri față de societate — și câte sunt ! dar pe care nu le-am luat în considerare. Și apoi ziua de mâine ne va cere să ne rostim o familie cum bine mi-a spus-o Căstel. Dar cu cine ?” Cu aceste gânduri s-a frământat băiatul câteva nopți și a ajuns la concluzia că va fi nevoie să aibă în vedere și ziua de mâine. Pentru că ceea ce făcea el privea în exclusivitate momentele de față și nimic mai mult. „Ori viața e o luptă continuă la care suntem datori să luăm parte ; să nu ne retragem și să devenim spectatori, pentru că atunci nu ne-am împlinit în întregime scopul“.

Începuse să vadă lucrurile cu ochii deschiși și să-și dea seama mai bine despre rolul tânărului în societate ; despre obligațiile lui, despre menirea pe care trebuia să o ducă până la capăt pentru a-și îndeplini sarcinile pe care generația din care făcea parte avea datoria să le preia. „Acestea toate sunt adevărate și-a zis el în concluzie — dar până să ajung aici va trebui să-mi închei pregătirea la care m-am angajat. Am intrat în hora vieții și vreau să o joc până la capăt. Acum, când dorința îmi este mai fierbinte, nu vreau și nici nu am tăria pentru a o neglija ori a-i slăbi întâietatea. Pregătirea mai înainte tuturor. Voi reflecta totuși cu mai multă chibzuință și asupra celor spuse de Costel.“

Fără să mai deschidă vorba asupra înțelegerilor făcute, cei doi prieteni s-au dus în dimineața de duminică la biserică — așa cum o făceau cu regularitate de aproape patru ani de zile — apoi și-au luat îngăduința unei plimbări pe strada principală a orașului. Acest lucru nu a dat de gândit celor din jurul lor, considerând ca o treabă normală la vârsta lor ; au făcut câteva plimbări în sus și în jos, s-au întâlnit cu o serie de cunoscuți — băieți și fete — unii de vârsta lor, iar alții mai mici, ce-și făceau loc fără grabă prin mulțimea care furnica în toate părțile. Soarele cu razele sale blîndefăcătoare de primăvară completa decorul, care îmbrăcase natura în verdele copacilor și mulțimea florilor multicolore de pe rondourile ce ornau trotuarele. Și totul era în sărbătoare, ca și sufletele celor doi adolescenți care respirau cu nesăț aerul eliberat de strânsorile internatului.

Pentru ei toate cele ce vedeau erau noutăți — începând de la costumele multicolore ale celor din jurul lor și până la clădirile impunătoare ce-și desveleau surâzătoare fațadele și magazinele ale căror vitrine străluceau să-ți fure privirile și nu alta.

„Deci aceasta este viața adevărată“ — și-a zis Iancu, care știa doar drumul de la gară și până la internat, iar de la internat la școală și la biserică. Pe aici nu mai trecuse niciodată în toți anii de când frecventa școala normală și nici nu avusese curiozitatea s-o facă. Toate acestea se aflau la distanță de câțiva pași... și poate multe altele.

Încărcat de pōvara gândurilor, când a ajuns la capătul pieții în care se foia atâta amar de lume, a considerat că a venit timpul să se îndrepte spre internat.

— Mergem Costel ?

— Unde să mergem !

— La internat ; ne-am vânturat îndeajuns și e timpul să ne ducem la casa noastră.

— Te-a obosit plimbarea ?

— Nu plimbarea m-a obosit, ci lumea asta care se foește fără nici un scop în sus și în jos. Pentru mine, asta-i pierdere de vreme.

— Dacă spui tu, mergem.

Pe tot drumul de întoarcere nu și-au spus nici un cuvânt, fiecare fiind frământat de problemele proprii. Iancu își dădea seama că a făcut cunoștință cu o preocupare inutilă și că nu-și avea nici un rost în viața lui. „Inclinări spre a face nimic“ — și-a zis în sinea sa. „Unora se pare că le place și e treaba lor. Dar pentru mine așa ceva nu-i de conceput. Auzi ? să-ți bați pingecele de-a lungul străzii și să caști gura“.

Despre cele întreprinse, nu a mai deschis vorba ; iar zilele s-au scurs și s-a apropiat din nou sfârșitul săptămânii.

— Ce facem Iancule, mai mergem ?

— Unde să mergem ?

— La biserică... și apoi la plimbare.

— La biserică mergem, dar atât ; mai departe te duci singur.

— Nu ți-a plăcut ?

— Nici vorbă nu poate să fie.

— Dacă ești țăran, rămâi țăran... și prost.

— Mai bine țăran și prost, decât orășean și încurcă lume printre cei ce se ocupă cu pierderea de vreme.

*
* *
*

După încheierea anului școlar, cei din ultima clasă — deci și cei doi elevi despre care am relatat — și-au susținut examenul de încheiere, care le dădea dreptul să profeseze meseria de învățător pentru care se pregătiseră. Amândoi au reușit la acest examen, Iancu situându-se primul pe centrul unde s-au prezentat candidații de la mai multe școli de profil.

Acest fapt i-a dat dreptul să-și aleagă post în oricare localitate unde se aflau locuri disponibile. Era de ajuns ca în termen de o lună să-și prezinte cererea spre a i se lua în discuție.

În aceste împrejurări, Iancu s-a văzut la impas. El ar fi dorit să revină în satul de unde a plecat, însă aci toate posturile erau ocupate. Singurul ce ar fi creat oarecari perspective era al fostului său dascăl care de mai mulți ani ajunsese la vârsta pensionării dar, din lipsă de solicitanți ceruse să fie menținut pe mai departe. Pentru meritele ce le câștigase, primise aprobarea pentru încă cinci ani — din care se scurseseră abia doi; îi era greu prin urmare să ceară înlăturarea celui care îi pusese condeiul în mână, iar mai apoi îl ajutase să intre la școala normală care azi îi deschidea atâtea orizonturi.

S-a dus acasă, pentru a sta de vorbă cu ai săi. Tatăl era la lucru și nu se întorcea foarte curând, așa că și-a spus mamei păsul.

— Se poate să faci tu un așa mare păcat și să-l dai la o parte pe domnul director pentru a-i lua locul !?

— Tocmai de aceea am venit să ne sfătuim.

— Ei și așa mare păcatul ce ai făptuit gândind feciorul maichii, dar-mite să-l și împlinești. Ferească-ne Bunul Dumnezeu de așa ceva. Și și-a făcut bătrâna de trei ori semnul sfintei cruci.

— Atunci ce mă îndemni să fac ? Pentru că sunt nevoit să o pornesc în oareșice parte. Orî, cum voi ați ajuns la anii bătrâneții, am socotit că v-aș fi de ajutor.

— Mai bine singuri și curați, decât cu tine alături de noi și cu păcatul pe suflet.

— Așa-i mamă, Dumneata zici cum nu se poate mai bine ; dar nici eu nu vreau să o pornesc în lume de capul meu și cu blestemul vostru că v-am părăsit la vreme de neputere.

— Bine ai făcut feciorul meu și mă bucur că școlile pe unde ai umblat nu ți-au tulburat gândurile curate ce ți le-am sădit în inimă de pe când erai copil.

Când a sosit tatăl de la lucru s-a sfătuit și cu el. Acesta însă, mai scurt la vorbă, mai adânc la gândire și mai oțelit de furtunile prin care trecuse pe drumul spinos al vieții, i-a tăiat-o încă de la început.

— Mă mir că ți-a venit în cap o așa cugetare. Om la vârsta mea să fiu arătat cu degetul prin sat că am admis să fie înlăturat cel mai iubit om pentru a pune în locul lui pe fiu meu ! Așa ceva copilu' taichii, mi-ar curma firul zilelor. Și atunci cu ce ne-am alege ? Nu, băiațul meu. Ți-o fi greu printre străini, ne-o fi poate și mai greu nouă singuri și neputincioși. Dar mai bine așa, însă cu sufletul ușurat de povara păcatelor. Așa că nu putem spune altceva decât să te îndrume Dumnezeu pe căile bine-lui și să te aibă în paza Lui.

Între timp se dusesese vestea prin sat cum că Iancu ar fi înaintat cerere să-l scoată pe director atât din funcție, cât și din casa școlii unde locuia de peste 30 de ani de când fusese numit director. Oamenii vorbeau, discutau cazul, dar se opreau când se întâlneau cu Iancu sau cu vreunul

mai apropiat de familia acestuia. În satul liniștit de până acum se așternuse o atmosferă apăsătoare pe care o simțea Iancu, o simțeau și ai săi, dar nu-i găseau deslegarea.

— Oare le-ai fi produs la careva vreo necuviință, Iancule taică ? și-a întrebat bătrânul pe fecior.

— Nu știu să fi făcut așa ceva.

— Și totuși oareșice s-a petrecut, de ne ocolește lumea.

În cele din urmă s-a dat de firul enigmei.

Astfel, ducându-se Iancu la preotul satului spre a-i cere părerea asupra drumului pe care ar urma să o pornească, a văzut că și acesta l-a primit cu răceală.

— Am venit cu supusă plecăciune să vă cer părerea prea cucernice părinte.

— Asta trebuia s-o faci înainte de a se împrăștia zvonul care circula prin sat... și nu acum, Iancule.

— Ce zvon sfinția voastră ? că eu slavă Domnului, nu am făcut nimic până acum.

— Dar cu postul de la școală !

— Care post cucernice părinte ?

— Cum care ! postul directorului. Omul te-a învățat carte, te-a ajutat să mergi mai departe ; iar drept recunoștință tu ce ai făcut ? Ai cerut să fie înlăturat, pentru a-i ocupa locul...

— Asta nici în ruptul capului !

— N-ai făcut-o ?

— Nu, sfinția voastră. Credeți că m-ar mai primi în casă părinții după un așa păcat ?

— Deci totul nu-i decât un zvon...

— Acum îmi dau seama pentru ce ne ocolesc oamenii. Nu, părinte ! Așa ceva nu voi face chiar dacă mi s-ar spune că alt post nu voi mai primi și aș fi nevoit să mă reîntorc în sat la munca pământului sau să mă duc împreună cu tata la spart piatră din munte și să trudesc la arderea ei în cuptor pentru a fabrica var.

— Cu sufletul curat o spus Iancule ?

— Ca în fața judecății de apoi, părinte.

— Bine, atunci ce te-ai hotărât să faci ?

— Pentru asta am venit la sfinția voastră, spre a vă cere sfatul. Încotro socotiți că ar fi bine să-mi îndrept gândurile ?

— Știu și eu ? Viața de dascăl este frumoasă și utilă, nu contest. Dar ca slujitor al sfintei Biserici parcă ți s-ar potrivi mai bine. Felul tău de a fi, sufletul tău bun și drept, comportările de care ai dat dovadă până acum, toate spun că aceasta ar fi mai pe măsura calităților tale.

Iancu a căzut pe gânduri. Nu speriat de anii ce va trebui să li se dedice în continuare, ci mai cu seamă pentru că se gândea la faptul că în acest timp părinții lui tot singuri au să rămână... și tot fără ajutor. El se va descurca într-un fel oarecare — de aceasta nu-i era teamă — „dar

ei, cei care și-au rezemat speranțele în sprijinul meu, vor mai rezista singuri încă patru ani ?“

— Orice ar fi, lupta trebuia continuată !

— Cred că aveți dreptate prea cucernice părinte ; indemnurile și sfaturile ce-mi sădiți în suflet sunt apă vie pe care însetat o sorb spre a-mi întări puterile și a trudi pe mai departe pentru a fi folositor semenilor.

Încheindu-și cu aceasta firul gândurilor ce-l frământau și împăcat în suflet pentru povețele primite Iancu a pornit-o spre casa părintească, pentru a aduce alor săi marea veste despre hotărârea pe care o luase.

În prima duminică preotul a vorbit credincioșilor despre dragostea de aproapele, iar cu această ocazie a adus vorba și despre tânărul Iancu cel care — din dorința de a rămâne cât mai aproape de inimile oamenilor — s-a hotărât să-și continue studiile la teologie, spre a îmbrățișa cariera duhovnicească, în calitate de slujitor al Bisericii.

Cei prezenți parcă au scos un oftat de ușurare și ca la un semn și-au îndreptat privirile spre strana la care cânta ca de obicei cel în cauză. Acesta i-a privit la rândul-i în semn de aprobare, apoi și-a plecat ochii ca în fața unei hotărâri divine : consătenii consfințeau prin gestul lor o mulțumire și un indemn, alungând din inimi zvonurile care cu rele intenții se strecuraseră printre ei.

Examenul de admitere la teologie a fost pentru Iancu cel mai fericit prilej de a-și verifica în primul rând cunoștințele și în al doilea rând înclinările spre care-l îndemnau forțele destinului.

Anii ce au urmat au fost pentru el încărcăți de eforturi, de zbucium și de multe nopți nedormite. E drept că i se acordase încă de la început o bursă care-i acoperea cheltuielile cu școala și cu întreținerea ; dar omul mai are nevoie și de alte cele : de haine, rufe de corp, cărți de studiu și câte și mai câte. Din încurcătură l-a scos directorul căminului care — văzându-l în neîncetată frământare — l-a invitat la o discuție înainte de vacanța primului Crăciun de studenție.

— Am senzația că te apasă ceva pe suflet Iancule — i-a zis acesta din dorința de a pătrunde cât de cât în tainele sufletului acestui student harnic și silitor, dar parcă prea retras față de vârsta lui.

— Nu am nimic, prea onorate părinte director.

— Nu se poate ! Mie îmi poți spune tot ce te frământă... ca la spovedanie ; să-ți ușurezi sufletul. Ai păcătuit cu ceva ?

— Păcătuim în fiecare clipă prea onorate, iar eu nu pot spune că fac excepție...

— Dar în afară de acestea ; unele mai grele, care apasă pe om sub povara lor.

— Mă rog la bunul Dumnezeu să mă păzească de astfel de păcate,

— Și cu toate acestea, ceva te frământă.

Deschizându-și sufletul Iancu i-a vorbit despre grijile ce le purta față de părinții lui bătrâni și neputincioși, despre nevoile pe care nu avea cu ce le acoperi.

— Acestea mă apasă prea onorate. Și de aceea mă gândesc dacă am făcut bine lăsându-i singuri... sau am păcătuit.

— Te-am înțeles și vom mai sta de vorbă despre aceste lucruri. Apoi s-au despărțit.

Revenind la facultate după vacanța de Crăciun, Iancu a primit o veste care l-a bucurat nespus : părintele director se făcuse luntre și punte și îl numise cu data de 1 ianuarie pe un post de pedagog la seminarul teologic ce funcționa pe lângă facultate ; avea aci asigurată masă și casă în schimbul unor servicii nu foarte îndatoritoare, astfel încât bursa de la facultate o putea folosi spre a-și umple alte goluri — care erau destule — și astfel și-a putut ajuta părinții, care au rămas uimiți văzând sprijinul ce-l primeau de la bunul și harnicul lor fiu.

De toate acestea, părintele Iancu își amintește ca despre un vis frumos, pe care ar dori să nu-l uite niciodată. Căci de el sânt legate trăiri ale adolescenței și ale tinereții sale, frământările prin care a trecut, legăturile cu oamenii care demult au trecut în lumea umbrelor ; apoi mai sunt și faptele care s-au adăugat an de an pe răbojul nesfârșit al vremii, îmbogățindu-i sufletul și albindu-i pletele, peste care au început să cadă fulgii de nea ai toamnelor spre care demult s-a apropiat.

După ce a fost hirotonit ca preot și s-a căsătorit cu o tânără — blândă și bună ca și el — din același sat, a fost numit paroh într-o localitate de munte. Acolo a stat numai cinci ani, căci s-a eliberat postul de paroh din satul natal și consătenii l-au cerut la ei. Deși au fost trei concurenți el a avut prioritate datorită mediilor de la facultate, a calificativelor ce le obținuse în calitate de preot și a calităților pe care toți i le recunoșteau.

Era visul la care năzuise de ani de zile, dar pe care abia acum și-l împlinea ; și era fericit atât el cât și soția — care de fapt se bucura mai mult de bucuria soțului, care nu încetase a-i reaminti despre oamenii și despre viața de aci.

Ajuns între ai săi s-a așternut pe treabă, măcar că i se întindeau piedici cu duiumul de către oamenii stăpânirii ; ateî fără rațiune, aceștia căutau să împiedice pe orice cale promovarea religiei și își realizau planurile prin măsuri adesea nefirești și fără temeiuri legale. Dar cu toate încercările lor, preotul Iancu a mers înainte. Așa a reușit să renoveze clădirea bisericii și să o rezugrăvească ; apoi să o împrejmuiască durând un gard frumos din piatră cu scări impunătoare la intrare ; în față să amenajeze o piață care să înconjoare monumentul eroilor, iar aci să se desfășoare horele de la sărbătorile și serbările din zilele festive ale anului. În

felul acesta biserica a devenit centrul cultural al vieții spirituale, locul unde credincioșii se întâlneau spre a se închina și a păstra obiceiurile străbune. „În fața iureșului voinței nestăvilite ce venea ca o furtună din trăirile moșilor și strămoșilor noștri către urmași, încercările comuniste — oricât de pustiitoare și diabolice au fost ele — s-au topit ca și ceara în fața focului aprins de inimile oamenilor“ se destăinuia după revoluția din '89 părintele Iancu.

— Și a fost greu părinte protopop — l-a întrebat un oaspe venit din Germania cu ocazia hramului bisericii — pe acele vremuri ?

— A fost, nu spun că nu. Dar inimile credincioșilor erau mai tari și au rezistat. Iar acum suntem bucuroși că am învins. Mai sunt greutăți, nu-i vorbă ; dar rostul nostru este să le îndepărtăm și împreună să ne bucurăm de viață și de frumusețile ei. Căci pentru aceea am fost creați de bunul Dumnezeu.

Ing. FLORIAN I. GOGA

MI-E RUȘINE CĂ SUNT FIICA VOASTRĂ !

Când a primit cravata de pionier, a fost o bucurie nemaipomenită. Roșul ei aprins (culoarea sângelui vărsat de eroica clasă muncitoare) stătea așa de frumos pe albul imaculat al bluzei sale. Și ce mândră era de ea. Pe stradă, ar fi vrut să le spună tuturor : „Am fost făcută pionieră, priviți ce cravată frumoasă am !“

Acum, aceeași grupă de pionieri ai clasei era din nou strânsă în curte. Dar astăzi drapelul nu a mai fost ridicat în vârf de catarg. De ce ?

De la cancelarie coboară învățătoarea împreună cu instructora de pionieri, tovarășa Marina.

— Drepti ! comandă șefa de grupă micului pluton, după care dă raportul.

După aceea ia cuvântul tova instructora ca să le explice rostul adunării din acea zi.

— Dragi pionieri, voi știți că după lupte îndelungate și cu ajutorul măreței Uniuni Sovietice, clasa muncitoare a reușit să scuture jugul și să alunge pe explatatori. Tinerele generații, voi, trebuie să porniți pe un drum nou, acela pe care ni l-a trasat geniala învățătură a lui Marx și Lenin. În frunte trebuie să stea pionierii și uteciști... Din clasa voastră i-am ales mai întâi pe cei mai buni la învățătură, ca să fie pildă și celorlalți. I-am ales și le-am cerut să se lege că vor fi devotați până la moarte idealurilor comuniste. În frunte și aci, sunt fiii bravei noastre clase muncitoare aflată în avangarda proletariatului. Dar iată, printre ei s-a strecurat și odrasla câte unui burghezo-moșier. Dar Partidul clasei munci-

toare e vigilent, și mai devreme sau mai târziu, el îi descoperă pe agenții capitalismului muribund strecurați între bravii fii ai poporului.

— Mihaela Ricoșanu, ieși în fața careului !

Priviți-o bine cu toții. Știți cine este Mihaela Ricoșanu ? O odraslă de exploatatori din trecut. Când am propus-o pionieră și după aceea, ne-a ascuns originea ei. De ce nu ne-ai spus M. Ricoșanu că bunicii tăi au fost moșieri ?

— Eu nu i-am cunoscut pe bunicii mei ; erau morți când m-am născut.

— Dar nu puteai să afli de la părinții tăi ce-au fost ei ?

— Acasă n-am vorbit niciodată despre așa ceva.

— Foarte rău, trebuia să vorbești ; să vorbești tu, ca pionieră, să afli, să ne spui ; i-am fi putut ajuta. Altfel socotesc că le-ai spus cele ce facem aici pentru viitorul luminos al tuturor copiilor.

— Nu m-au întrebat niciodată, ca să le spun nume . . .

— Da, vicleni, ca să nu se dea de gol. Dar pentru aceea tot v-am dibuit . . .

Să se sune goarna. Mihaela Ricoșanu, te considerăm dușmană potențială a regimului nostru și de aceea îți retragem calitatea de pionieră, odată cu cravata și insigna.

Și cu o smucitură, cravata roșie e desfăcută de la gât, și cu un gest și mai brutal, insigna e smulsă de pe bluză.

— Mihaela Ricoșanu părăsește plutonul ! De azi înainte nu mai faci parte din detașamentul de avangardă al organizației de tineret comunist.

În hohote de plâns, Mihaela se îndreaptă spre clasă, de unde își ia ghiozdanul și pleacă acasă. Pe stradă, trecătorii, aceia cărora voia cândva să le spună ce mândră e cu cravata ei, o privesc mirați. Acasă :

— Mihaela, dragă, ce e cu tine, ce-ai pățit ? Cine ți-a sfâșiat bluza, o întreabă mama.

— Lasă-mă-n pace !

— Unde ți-e cravata ? Cine s-a legat de tine ?

— Lăsați-mă-n pace, dușmani ai clasei muncitoare ce sunteți !

— Vino-ți în fire, fetița mea ! N-avem nimic cu clasa muncitoare. Ne-ai auzi vreodată spunând ceva rău despre ea ?

— Mi-au spus la adunare că bunicul meu, tatăl tău, a fost moșier, exploator. De ce ai ascuns-o ?

— Cui am ascuns-o ? Cine ne-a întrebat ce a fost el ?

— Și dacă nu v-a întrebat, trebuia să o spuneți.

— Cui ?

— În primul rând mie.

— Noi în casă n-am discutat niciodată politică ; și apoi și așa n-ai fi priceput.

— Nu, că-s proastă !

— Ești prea micuță ca să înțelegi. Și apoi cu ce suntem noi vinovați că părinții noștri, bunicii tăi, au avut moșie ? Tu știi bine că părinții nu

și-i poate alege nimeni. Dacă au fost cu adevărat exploatare au plătit-o ca toți exploatareii. Dar de ce trebuie să plătim și noi, copiii lor, și tu, nepoata lor? Cu ce am greșit noi, doar cu aceea că suntem urmașii lor? E nedrept, Mihaela, să gândești așa.

— Vorbe, vorbe! Eu una vreau să știți: că mi-e rușine că sunt fiica voastră, că am avut așa bunici!

Și cu o mișcare, bruscă și ea, Mihaela se duce în camera ei spre a-și vărsa toată durerea de a nu mai fi pionieră, de a nu mai putea recita frumoasele versuri:

„Când vei primi . . . căpăstrul, etc.

În opera sa de construire a celei mai drepte orânduiri sociale, Partidul a reușit să mai demaște un inamic, să-l izgonească din rândurile lui, consolidându-și astfel puterea în marșul său victorios spre fericirea omnirii de la noi și de pretutindeni, de azi și de mâine, de totdeauna.

Să strigăm dar: „Trăiască Partidul Comunist și Eroica Clasă Muncitoare!“ Nu, Mihaela Ricoșanu?

Iar acum după Decembrie '89 să meditam cu glas tare: Ce astronomică distanță de la biblicul „Cinstește pe tatăl tău și pe maica ta, ca bine să-ți fie și ție și mulți ani să trăiești pe pământ“ — la „eticul“ marxist-leninist atât de fidel exprimat prin cuvintele fostei pioniere M. R.: „Mi-e rușine ca sunt fiica voastră!“

Să meditam, iar la urmă să ne și rugăm: „Doamne iartă-ne că am adus pe lume și am crescut și odrasle care s-au pus în slujba satanei!“ (Nu, nu ca pioniere, nici uteciste, ci ca membre, secretare de partid chiar, uneori cu toată originea lor „mic-mic burgheză“ pe care, natural, și-au renegat-o).

EUGEN TANASE

REINNOIREA PATRIARHIEI IERUSALIMULUI

În ultima vreme Patriarhia Ierusalimului a trecut prin numeroase frământări care s-au soldat cu sancționarea patriarhului Diodor de către Bisericile ortodoxe grecești. Patriarhia însăși apoi e supusă la numeroase critici deoarece își păstrează ostentativ un caracter grecesc, deși aproape totalitatea credincioșilor ei sunt arabi. În scopul reînnoirii Patriarhiei Ierusalimului, la sfârșitul anului trecut a fost creat în San Francisco, California — S.U.A., un Grup de susținere a schimbărilor necesare în cadrul respectivei Patriarhii. Întemeiat din inițiativa unor preoți și mireni ortodocși americani de origine arabă, Grupul se arată gata să ia contact cu toate autoritățile ecleziastice și civile în scopul reînnoirii ortodoxiei arabe în Palestina ale cărei nevoi pastorale și spirituale se spune că sunt neglijate de ierarhia grecească a Patriarhiei Ierusalimului.

Într-un comunicat publicat de revista „The World” în noiembrie 1994, responsabilii Grupului se declară foarte preocupați de situația Bisericii Ortodoxe în Ierusalim, în Teritoriile ocupate și în Iordania. Ei își exprimă emoția față de „suferințele populației arabe ortodoxe aflate sub stăpânire greacă” și afirmă că pretențiile călugărilor greci de a domina Patriarhia Ierusalimului contrazic regulile canonice ale Ortodoxiei. Se mai reproșează episcopatului recrutat exclusiv din rândul monahilor greci că neglijează comunitatea ortodoxă autohtonă, că împiedică promovarea clericilor arabi în ierarhia superioară și că distrug proprietățile imobiliare ale Patriarhiei în Țara Sfântă.

Grupul în cauză dorește să-și coordoneze activitatea cu aceea a Comitetului de inițiativă ortodox arab care de asemenea urmărește realizarea unor profunde reforme în structurile Bisericii Ierusalimului. Din păcate până la ora actuală conducerea Patriarhiei Ierusalimului n-a dat nici un răspuns acțiunilor vizând modificarea structurilor ei bisericești.

DIALOGUL ORTODOX—ANGLICAN

Comisia mixtă internațională pentru dialogul teologic ortodox-anglican s-a întrunit la Centrul ortodox al Patriarhiei ecumenice de la Chambésy—Geneva între 16—22 octombrie 1994. Cei doi co-președinți ai comisiei au fost: din partea ortodoxă I. P. S. Mitropolit Ioan al Pergamului, iar din partea anglicană Mark Dyer, episcop de Bethleem — S.U.A. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. S. Episcop Nifon al Sloboziei și Călărașilor. La sfârșitul lucrărilor comisiei s-a dat publicității un comunicat care, după menționarea faptului că întrunirea ante-

rioară a analizat „temeiul trinitar al ecleziologiei” din punctul de vedere al celor două Biserici, se arată că de astă dată a fost tratată „dogma despre persoana lui Iisus Hristos în raport cu dogma despre Biserică”. Discuțiile purtate s-au menținut la un nivel teologic foarte ridicat și s-au caracterizat printr-o autentică dorință de înțelegere mutuală.

Pentru următoarea întrunire care va avea loc în anul 1996 s-a fixat ca temă de discuții „Biserica trup al lui Hristos” și alte câteva teme aferente.

RELĂȚIILE ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI BAPTIȘTI

Patriarhia Constantinopolului a acceptat, deocamdată cu prudență, strădaniile Bisericii baptiste de a începe dialogul teologic oficial cu Biserica ortodoxă și reglementarea diferendelor ivite între cele două comunități în Europa răsăriteană. E ceea ce rezultă din vizita la Constantinopol între 22—24 octombrie 1994, a unei delegații baptiste condusă de Kund Wumpelmann și Denton Lotz, președintele și secretarul general al Alianței mondiale baptiste. Interlocutorii lor au fost membrii Comisiei sinodale pentru relațiile cu confesiunile creștine condusă de mitropolitul Hrisostom al Efesului, decanul Sfântului Sinod.

Evenimentul acesta constituie o noutate, deoarece până acum Biserica ortodoxă s-a aflat în dialog cu Bisericile protestante, nu însă cu cele neoprotestante.

Mitropolitul Ioachim al Calcedonului care a primit delegația baptistă în locul Sanctității Sale Patriarhului Bartolomeu absent din Constantinopol, a explicat oaspeților procedeul ce va trebui urmat și anume informarea tuturor Bisericilor ortodoxe surori, după care se va putea începe dialogul propriu zis. Oricum, surse apropiate Patriarhiei ecumenice, au subliniat că discuțiile purtate au permis „un schimb fructuos de opinii”.

„Încurajarea apropierii dintre ortodocși și baptiști este de dată recentă, a declarat părintele George Tețis, reprezentantul Patriarhiei Constantinopolului pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, și aceasta mai ales după schimbările socio-politice care au intervenit în Europa răsăriteană și după dificultățile întâlnite de Bisericile baptiste în această parte a lumii, cu osebire în fosta Uniune Sovietică, în România și în Bulgaria unde, din veacul trecut încă, s-a consolidat prezența Bisericilor baptiste”. Potrivit aceluiași, „ceea ce întristează responsabilii ortodocși este modul în care baptiștii, cu oarecare lipsă de sensibilitate, au început să implanteze biserici în regiunile unde Biserica ortodoxă, era deja înrădăcinată de un mileniu”. În orice caz a arătat Tețis, „Patriarhia ecumenică rămâne deschisă dialogului frățesc între Biserici”.

CONTACTE CU MUSULMANII

Sub egida Centrului ortodox al Patriarhiei ecumenice de la Chambésy—Geneva și al Academiei regale pentru cercetarea civilizației islamice de la Amman — Iordania s-a desfășurat a VI-a Consultare dintre creștini și musulmani (Atena — 8—10 septembrie 1994). Tema consultării „Educația pentru înțelegerea mutuală și coope-

rare" a fost tratată de 40 specialiști și tineri veniți din 14 țări. În cadrul a trei teme majore (1. dificultățile privind educația, 2. realitatea educației și 3. dinamica educației) au fost prezentate șase expuneri, fiecare de un creștin și de un musulman:

a. dificultăți musulmane în promovarea înțelegerii mutuale și cooperarea prin metodele educației;

b. dificultăți creștine pentru promovarea înțelegerii mutuale și cooperarea prin metodele educației;

c. imaginea creștinilor în manualele și mass-media musulmană;

d. imaginea musulmanilor în manualele și mass-media creștină;

e. idealuri și vechi practici musulmane pentru promovarea înțelegerii mutuale și a cooperării prin metodele educației;

f. idealuri și vechi practici creștine pentru promovarea înțelegerii mutuale și a cooperării prin metodele educației.

Punctele esențiale care au fost subliniate de-a lungul consultării pot fi rezumate precum urmează: 1. Actualitatea și conștientizarea sporită a participanților față de responsabilitatea comună pentru depășirea problemelor, conflictelor și tensiunilor care amenință coexistența pașnică, pentru prevenirea exploatării sentimentului religios în scopul exacerbarii diviziunii, pentru a lucra împreună în scopul de a face față culturii materialiste care prevalează astăzi în lume și pentru a oferi o contribuție a credincioșilor la dobândirea sensului existenței, vieții, lumii și istoriei. 2. Educația — care este cel mai bun mijloc de promovare a înțelegerii mutuale și cooperării — va trebui bazată pe tradițiile credinței, subliniind însă valorile morale și spirituale care sunt comune. 3. Programele educative vor trebui să fie extrem de atente față de credința și tradiția celorlalți. Elaborarea lor se va face în spirit de obiectivitate, de deschidere și de toleranță recurgând la izvoarele autentice ale celor două religii. De asemenea e necesar ca toți să învețe a se înțelege unul pe altul, precum fiecare dorește să fie cunoscut și înțeles el însuși. 4. Participanții cunosc marea influență a mass-mediei asupra omului modern. Ei lansează deci un apel mass-mediei să evite a transmite imagini deformate și descrieri care să incite comunitățile religioase la fanatism. Cooperarea implică revizuirea manualelor școlare, crearea unor noi materiale educative cu colaborarea între specialiștii celor două comunități religioase și încurajarea guvernelor să promoveze chestiunile inter-religioase în programele educative. 5. Musulmanii și creștinii subliniază necesitatea clarificării conceptelor, definițiilor și analizelor în examinarea conflictelor din vremea noastră, ceea ce le-ar permite să elaboreze o strategie comună pentru o pace dreaptă. Ei fac apel la protejarea comunităților lor față de diviziunile decurgând din politicile agresive.

Încheind lucrările consultării, I. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveției a tras următoarele concluzii: 1. doctrinele creștine și islamice conțin numeroase elemente de credință și spiritualitate care permit realizarea unei înțelegeri mutuale, elemente umbrite până acum de interpretări și practici excesive; 2. e o datorie comună punerea în valoare a acestor elemente în domeniul educației spre a readuce în conștiința popoarelor contextul autentic al valorilor în ce privește relațiile interreligioase și astfel să fie înlăturate vechile prejucții pe parcursul învățământului propriu; 3. introducerea acestor elemente religioase în cadrul educativ al fiecărui popor nu pune în primejdie ci, dimpotrivă, consolidează credibilitatea mesajului spiritual;

4. adevărata înțelegere a conținutului religiilor le eliberează de implicarea lor în conflictele seculare și le transformă în mesageri ai unității și coexistenței pașnice între popoare; 5. conștientizarea religiilor asupra raportului în care se găsesc cu adevărul absolut nu poate fi evaluat decât printr-un dialog interreligios senin care ajută să fie evitate fanatismul și tensiunile religioase.

Următoarea consultare asemănătoare va avea loc la Amman — Iordania în septembrie 1995 și va trata tema: „Sistemul educativ în islamism și creștinism”.

BISERICILE TREBUIE SĂ IA ÎN SERIOS ECUMENISMUL

În revista „Evangelische Kommentare”, publicație lunară protestantă germană, rev. Heinrich Rusterholz, președintele Federației Bisericilor protestante din Elveția, cheamă forurile ecleziastice internaționale să ia măsuri practice pentru ca Bisericile membre să respecte deciziile luate în comun. Sunt vizate în mod concret consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferința Bisericilor Europene.

Potrivit constituției C.E.B. declarațiile publice adoptate cu prilejul diferitelor adunări „nu au altă autoritate decât aceea care le-o conferă adevărul și înțelepciunea pe care le demonstrează. Publicarea unor atari declarații nu înseamnă că C.E.B. ca atare ar putea avea o autoritate constituțională oarecare asupra Bisericilor membre ori că ar avea dreptul să vorbească în numele lor”. Chiar dacă însă cele două organisme ecleziastice internaționale n-au autoritate doctrinară, nici competență juridică, aceasta nu înseamnă că adeziunea la ele ar fi lipsită de urmări.

Autorul articolului cere ca „declarațiile adoptate în comun la numeroasele întruniri și conferințe ecumenice” să fie luate în serios. El mai propune ca declarațiile ecumenice să constituie baza activităților fiecărei Biserici, după ratificarea lor de mai mult de jumătate din membre. Numai că, se întrebă H. Rusterholz, ținem noi seama de asemenea declarații, elaborate cu atâta seriozitate și zel?

Continuând argumentarea sa și făcând referire la situația din fosta Iugoslavie, autorul apără cu energie ideea unei mișcări ecumenice care să fie un forum în sânul căreia Bisericile să fie obligate de celelalte Biserici să răspundă de orice acțiuni sau declarații. „Noi știm prea bine cât este de ușor să se confunde fără spirit critic creștinismul și tradițiile naționale, fie că acestea sunt germane sau elvețiene. Și e normal să existe riscul orbirii sau al rătăcirii din cauza unor interese naționale ori al unor apăsări din exterior care să fie preferate propriei judecăți”.

În atari situații, „ingerința mutuală nu este doar legitimă pe plan ecumenic, ci este chiar o datorie”, spune H. Rusterholz, care precizează că prezența în mișcarea ecumenică „nu poate fi obținută cu orice preț... Tocmai de aceea noi trebuie să ne încadrăm într-o comunitate ecumenică mai vastă. În sânul acesteia noi ne putem interpela mutual în momentele când suntem pe cale să devenim sclavi ai unor puteri exterioare care contrazic Evanghelia”.

PATRISTICA ȘI LUMEA MODERNĂ

Între 3—4 decembrie 1994, din inițiativa Societății de studii patristice și bizantine, s-a organizat la King's College din Londra, un colocviu internațional pe tema „Teologia patristică în lumea modernă”. Mai mulți vorbitori, printre care mitropoliții Antonie Blum și Ioan Ziziulas, precum și teologul mirean Hristos Ianaras, considerați renumiți reprezentanți ai gândirii ortodoxe contemporane, au arătat modul în care teologia Părinților răsăriteni constituie o permanentă dezvoltare a trăirii lui Dumnezeu în Biserică și nu o simplă reflecție filosofică abstractă.

După scurtul cuvânt de deschidere al Rev. Richard Burridge, decanul lui King's College, cinci conferențieri au dezvoltat următoarele teme: „Tradiția, o afirmare creatoare” (Hristos Ianaras, profesor la Școala de științe politice din Atena), „Frumusețea și materia în relația cu Dumnezeu” (mitropolitul Antonie Blum, conducătorul eparhiei ruse din Anglia aparținând Patriarhiei Moscovei), „Învățământul teologic în Biserică din punct de vedere ortodox” (Andrew Walker), „Conștiința socială: modelul bizantin și realitatea actuală” (Ioan Colosimo, profesor la Institutul teologic Sfântul Serghie din Paris) și „Teologia patristică în lumea modernă” (mitropolitul Ioan Ziziulas, profesor la Facultatea de Teologie din Tesalonica și la King's College).

Discuțiile animate care au urmat fiecărei expuneri au avut ca moderatori pe preotul Alexandru Postropulos, duhovnic ortodox la King's College și preotul Vincent Roși de la Pembroke College din Oxford. Dintre participanți amintim o grupă de studenți ortodocși din Franța, membrii ai Acțiunii creștine a studenților ruși, precum și studenți veniți din Italia, Olanda și Grecia.

La 4 decembrie toți participanții au fost de față la sfânta Liturghie oficiată în catedrala ortodoxă din Ennismore Gardens—Londra.

Întemeiată în anul 1993, Societatea de studii patristice și bizantine și-a fixat drept obiectiv să dea posibilitate studenților, nu mai puțin profesorilor, să-și prezinte propriile cercetări și să-și confrunte ideile.

CONTRABANDĂ CU BIBLIÎ ÎN CHINA

Contrabanda cu Biblii în China, dezaprobată de autoritățile de la Beijing, a ajuns subiect de controverse între grupările creștine atât în China, cât și în străinătate. Polemica a pornit de la aceea de a ști dacă grupările creștine pot ori nu să coopereze cu autoritățile comuniste în această privință.

Bao Jiayuan, nu de mult ales secretar general adjunct al Consiliului creștin al Chinei (C. C. C.), a cerut ca deja amintita contrabandă de Biblii în China să înceteze imediat, poziție identică — de altfel — cu cea exprimată anul trecut de arhiepiscopul de Canterbury, George Carey care a vizitat China.

Pentru Bao Jiayuan imprimarea și difuzarea Bibliilor în China este un mijloc eficace de a răspunde nevoilor credincioșilor creștini. „A primi Biblii de contrabandă este contrar legii. De ce trebuie ca bunii creștini chinezi să-și riște libertatea pentru o Biblie străină, când Bibliile pot fi obținute legal în China?”

În octombrie 1994 Consiliul creștin din China, organism reprezentând majoritatea protestanților chinezi, recunoscut de autoritățile de la Beijing, a anunțat că

avându-se ajutorul Alianței biblice universale, tirajul anual al Bibliilor imprimate în China a fost de 2,2 milioane și că poate ajunge la 4 milioane.

Alte grupări de creștini chinezi doresc însă aducerea de Biblii din străinătate și acuză pe cei care au altă opinie privind colaborarea cu guvernul chinez.

În orice caz cunoscătorii realităților religioase chineze afirmă că cele 10 milioane de Biblii tipărite în China din 1980 încoace nu sunt suficiente pentru numărul credincioșilor, a „sutelor de mii de noi convertiți lunar”. În același timp este știut că sunt destui creștini care nu îndrăznesc să se declare doritori a poseda Biblia din cauza presiunii ce-o exercită poliția. Există însă și din aceia care își asumă orice risc și depun stăruințe spre a-și procura Biblia, indiferent unde ar fi tipărită.

PROBLEMA AVORTULUI ȘI BISERICILE DIN S.U.A.

Se pare că Bisericele din S.U.A. nu pot stabili un consens în ce privește problema avortului. Recent a intervenit un conflict între „Planned Parenthood Federation” și responsabili romano-catolici. Aceștia din urmă un învinuie pe partizanii avortului de crimă.

La rândul lor adepții „Planned Parenthood” au organizat duminică 22 ianuarie, în catedrala anglicană St. John the Divine, din New York, o adunare „pentru pace în dispensarele pentru femei”. Decanul catedralei James Park Morton, a precizat că participanții s-au adunat să protesteze contra celor care acuză Bisericele că „păstrează tăcerea cu privire la violențele ce se întâmplă în clinici și cu privire la mișcarea în favoarea avortului”. „Suntem aici, a continuat Morton, pentru a apăra viața pe întreaga planetă, și nu numai a fœtus-ului. Religia e fermă în această privință, lucru care e bine să fie cunoscut”.

Concomitent Conferința națională a episcopilor catolici a dat publicității un anunț pus sub lozincă „Adevărul nu ucide; avortul însă ucide”.

Până la urmă susținătorii și adversarii avortului au ajuns să se înfrunte provocând tulburări violente, mai ales în preajma clinicilor ginecologice. De aceea Pamela Maraldo, președinta organizației „Planned Parenthood Federation of America”, observa: „Retrăim astăzi cea mai mare persecuție religioasă împotriva femeilor după cea din secolul al XVII-lea”. Aceeași a stabilit o paralelă între campania dusă de „Planned Parenthood” și lupta împotriva tiraniei pe timpul celui de-al doilea război mondial. „Noi luptăm împotriva unei alte tiranii: aceea care este dusă în numele religiei” s-a plâns respectiva președintă. În continuare ea a criticat „liderii integriști” și „episcopii ierarhiei romano-catolice care invocă Vaticanul pentru a califica drept crimă întreruperea sarcinei”.

Paralel cu adunarea de la catedrala St. John the Divine s-au organizat numeroase adunări și marșuri de protest unele pentru, altele contra avortului, pentru a marca cea de a 22-a aniversare a deciziei Curții supreme a S.U.A. de aprobare a avortului.

SECULARIZARE ȘI SECULARISM

Rândurile ce urmează puse sub semnul acestor două noțiuni de „secularizare” și „secularism” ar putea fi interpretate ca abordând o problematică strict religioasă sau, mai mult, teologică, pe de-asupra specifică într-un fel Apusului, mai puțin Răsăritului. În realitate ele urmăresc să arate că la mijloc e vorba de niște realități comune vieții noastre a tuturor. În ciuda faptului că punctul de plecare îl constituie credința, până la urmă se va observa că e implicată existența umană în întregul ei. Iată însă despre ce este vorba.

Mai demult se considera că existența oamenilor se împarte în două domenii: lumea sacrului și lumea profanului, a secolului. Una trebuia să inspire, să orienteze, chiar să dirijeze pe cealaltă. Religia și sacrul erau practic identificate cu creștinismul, nu însă creștinismul luat în ansamblul său ci redus la Biserica Romano-Catolică. Toate activitățile omenești trebuiau să-i fie subordonate, atât știința cât și politica.

Odată cu sfârșitul Evului Mediu s-a produs o vie reacție față de asemenea pretenții. Încetul cu încetul fiecare domeniu și-a dobândit independența, adică autonomia. Bunăoară în domeniul științei nimeni nu se va mai întreba dacă cutare sau cutare ipoteză este ori nu în contradicție cu învățătura Bisericii, evident Catolice, ci doar care îi este valoarea intrinsecă din punct de vedere creștin. Astfel, încetul cu încetul omul a învățat să se servească doar de rațiunea sa. Numai că pe măsură ce omul se servea de facultățile sale raționale, îl lăsa de-o parte pe Dumnezeu, până când n-a mai avut defel nevoie de el. Evoluția acestui proces merse până acolo încât lumea s-a „secularizat” în întregime. De aici au decurs consecințe grave întrucât n-a mai fost vorba doar de o schimbare sociologică, ci chiar de o evoluție a gândirii. De la gândirea „ontologică” sau „metafizică”, s-a ajuns la o „gândire „funcțională”. Una era preocupată de natura sau esența ființelor și lucrurilor, cealaltă le evalua funcția sau comportamentul. Una se întreba, spre pildă, cine este Dumnezeu, cealaltă ce face sau cum acționează El. E normal că în acest nou context socio-cultural, oamenii Bisericii, teologii, au ajuns să se întrebe cum va fi anunțată „Vestea cea bună” (Evanghelia)?

Față de acest fenomen al „secularizării” creștinii și Bisericile au simțit nevoia să ia atitudine, mai ales că mărturisit ori nemărturisit el reprezenta în esență ateismul și, de aici, sau atitudinea de refuz total, sau încercarea de ieșire din lume, din „secol”. E drept însă că unii au încercat să fie mai realiști, mai lucizi, dându-și seama că nu vor putea să se opună cursului vremii și atunci din întreg fenomenul s-au străduit să distingă laturile pozitive de elementele distructive. În felul acesta s-a ajuns la a se face distincție între „secularizare”, până la un punct acceptată și

„secularismul” asimilat laicismului. În atare context a apărut profesorul Harvey Cox de la Harvard Divinity School care în 1965 a publicat cartea „The Secular City” (Cetatea seculară) unde apropia refuzul mentalității de gheto, deci închiderea în sine prin retragerea din lume, de lupta împotriva secularismului, căci secularizarea își are fundamentul în însăși esența credinței creștine. Prin urmare se pune chestiunea de a fertiliza ori, mai bine zis, de a exorciza „secularizarea” și de a o împiedica să devieze, să alunece în „secularism”.

Așa dar tendința lumii de a-și dobândi autonomia, putința și responsabilitatea omului de a-și dezvolta energiile pe care Creatorul i le-a acordat, nu trebuie scundate cu ideologia care refuză să accepte că omul trebuie să țină seama de ceea ce nu este profan ori secular, de ceea ce teoretic și practic nu este la îndemână ori sub controlul inteligenței omenești. Secularismul refuză orice ideea de transcendent și devine ușor o falsă religie, o ideologie utopică a lumii prezente.

Dilema secularizării impune deci încercarea de a o depăși, lucru pe care creștinismul autentic e în stare să-l realizeze. Altfel zis religia lui Hristos poate da un sens pozitiv secularizării explicând distanța infinită între Dumnezeu și lume, recunoscând lumii autonomia ei de substanță creată. Această lume include pe om și marchează totodată superioritatea omului, independența sa — chiar dacă relativă — față de lume, pe temelul inteligenței și libertății sale. El domină lumea și deține puterea și mijloacele pentru a o dezvolta, fără să recurgă mereu la Dumnezeu, precum făcea omul primitiv sau superstițios. Astfel a dezvoltat el fizica, matematica, medicina... El a ajuns la punctul în care a devenit conștient că poate domina universul și astfel poate face lumea mai locuibilă, poate găsi metode prin care să alunge foametea și sărăcia. Tot el a creat psihologia, sociologia, celelalte discipline cu ajutorul cărora să se cunoască mai bine pe sine și să se desăvârșească.

Pentru creștinul adevărat care crede în existența lui Dumnezeu-Creator, secularizarea oferă și ceva în plus. El este tentat să așeze pe Dumnezeu alături de lume, să juxtapună domeniul luminat de cuvântul lui Dumnezeu, domeniului cucerit de inițiativele omului. Atunci doar omul care este conștient de slăbiciunea și insuficiența sa, recurge la puterea lui Dumnezeu. Numai că nu e vorba doar de prezența lui Dumnezeu, ci și de prezența lui, a omului, care este creatura lui Dumnezeu.

În fine evenimentul istoric al Cuvântului care s-a făcut trup ne descoperă noul mod al unirii dintre Dumnezeu și realitatea cosmică al cărei summum este omul. Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu totul este transformat și transfigurat. Prin Hristos s-a inaugurat deja o nouă creație. Această privește în primul rând pe omul înnoit după chipul Creatorului său (Coloseni 3, 10), dar și universul pe care Dumnezeu vrea să-l supună lui Hristos (Efeseni 1, 10). În gândirea Sfântului Pavel se trece pe ne-simțite de la rolul lui Hristos în creația primordială, la rolul în recrearea eshatologică ale cărei începuturi le trăim noi cei de azi. Numai astfel făgăduințele eshatologice își dobândesc adevăratul lor sens. Conducând profanul și făcându-l să progreseze spre desăvârșirea lui, creștinul se unește cu Dumnezeu care în timpul de acum realizează deja planul. Său mântuitor.

Precum se poate observa am ajuns la o adevărată exorcizare a secularizării așa încât ne putem întreba dacă mai e cazul s-o condamnăm și condamnând-o s-o imputăm Occidentului, socotindu-ne pe noi răsăriteni fericiți de a fi scutiți de o asemenea gravă rătăcire. În realitate însă la ora actuală și Răsăritul e confruntat cu fenomenul secularizării și în loc să repetăm mereu invinuirile cu care ne-am obișnuit

să gratificăm Occidentul, ar fi de preferat să folosim experiența pe care el a acumulat-o, ceea ce ne-ar dispensa a lua lucrurile de la capăt.

Trebuie arătat că destui teologi au fost tentați să simplifice problema secularizării, identificând-o cu secularismul și transformând-o în acuză la adresa fraților din Occident. A sosit însă vremea să încercăm a ține seama de transfigurarea lumii și omului la care ne conduce credința creștină și care, „într-o eră ca a noastră, cu descoperirile sale științifice și tehnice, deschide nemaiauzite posibilități pe care noi de-abia le-am cântărit până acum” (pr. prof. D. Stăniloae, *Problematica ecumenică actuală*, în rev. Ortodoxia, an. XXII, nr. 2, aprilie—iunie 1970, p. 299).

NEVOIA DE CĂINȚĂ

Era prin 1987 când în capitala fostei Uniuni Sovietice, la unele cinematografe rula filmul „Căința”, creație din anul 1984 a regizorului gruzin Abuladze. A rulat și la noi scurtă vreme după decembrie 1989, o dată chiar la televiziune. Numai că în ciuda conținutului său extraordinar — mai ales ținând seama de anul când a fost creat! — filmul „Căința” n-a determinat profunda impresie așteptată și astfel a dispărut repede din programele cinematografelor și televiziunii. Acțiunea se învârtă în jurul unui dictator, Varlam, unul din numeroșii zberi ai regimurilor comuniste de pretutindeni și de totdeauna, care își imagina că dispune cum vrea de viața oamenilor. Apare însă o femeie care nu acceptă să rămână nedescoperite și nemărturisite crimele mai marilor zilei și îi obligă până la urmă să se „spovedească”.

Montând filmul „Căința”, Abuladze dădea curs unei nevoi resimțită de mulți „cetățeni sovietici” care, și dacă netrași la răspundere pentru faptele lor de-a lungul a zeci de ani, aveau conștiința încărcată din cauza netrebniciilor săvârșite. Părerea de rău este un proces sufletesc normal la oamenii normali. Numai că regimurile comuniste au transformat oamenii în neoameni și, cea mai firească reacție a insului care a comis un păcat, era anulată sau cel puțin deturnată astfel încât ne trezim că persoanele cele mai abjecte, demonstrează indiferență și seninătate vecine cu demența.

Fenomenul acesta este întâlnit la tot pasul, inclusiv la noi, așa încât este deza-măgitor să constăți slabul ecou trezit de un film de genul celui al regizorului Abuladze. La dreptul vorbind însă n-avem de ce ne mira atunci când 45 de ani zeci de mii de oameni au fost închiși, deportați, torturați și uciși fără să existe un vinovat pentru toate aceste crime; n-avem de ce ne mira când se cunosc numeroșii morți și răniți ai Revoluției din decembrie 1989, nu însă cei care au tras în ei. Nici un asasin ori tortionar, nici un vinovat de dezastrul țării, nu-și recunoaște faptele ci dimpotrivă, își sfidează cu poziția și starea materială victimele de până mai ieri.

Normal ar fi ca Biserica să intervină, ea fiind aceea care prin întemeietorul său a propovăduit pocăința încă de la început. Pocăința este unul din elementele esențiale ale comportamentului oricărui creștin. Biserica însă nu intervine decât foarte timid și inefficient. Pe de-asupra Biserica însăși, ca așezământ omenesc, nu doar divin, a săvârșit prin slujitorii ei destule fapte reprobabile de-a lungul celor aproape două milenii de existență. Dar este ea conștientă de erorile săvârșite, le mărturisește ea ca astfel să îi fie iertate?

„Este nevoie deci ca Biserica să dea, ea în primul rând, exemplu exprimând părere de rău pentru erorile, chiar păcatele pe care le-a săvârșit de-a lungul veacurilor. Despre aceasta vorbește recenta „Scrisoare apostolică” a papei Ioan Paul al II-lea care arată modul în care se cuvine să fie întâmpinat apropiatul început de mileniu al treilea. „Ar fi bine, se spune aici, ca Biserica să treacă pragul mileniului care se încheie fiind pe deplin conștientă de ceea ce a trăit de-a lungul ultimelor zecă secole. Ea nu poate intra în noul mileniu fără a-și îndemna fiii să se curețe prin părerea de rău pentru greșelile, necredința, incoerența, încetineala dovedite. A recunoaște îndoielile de ieri este un act de loialitate și curaj care ne ajută să ne întărim credința, care ne face să percepem ispitele și greutățile de astăzi și să ne pregătim pentru a le înfrunta”. Printre aceste păcate ale trecutului sunt identificate: 1. „nesocotirea unității voită de Dumnezeu pentru poporul său”, 2. „consimțirea la metode de intoleranță și chiar violență în slujirea adevărului”, 3. „părțășia la multe din relele vremii (indiferența religioasă, incertitudinile teologice, lipsa de discernământ, acceptarea nedreptăților sociale)”.

Fără a intra în amănunte, este de reținut recomandarea ca Biserica să se pregătească de a intra în mileniul trei angajându-se într-un proces de sinceră pocăință pentru toate lipsurile și chiar relele săvârșite. Evident, Biserica Romano-Catolică pe care o vizează papa Ioan Paul al II-lea, are suficiente motive pentru a face pocăință: cruciadele, inchiziția, persecutarea științei, persistența în acele păcate care au provocat Reforma, concesiile făcute puterii lumesti, etc. Dar Bisericile Ortodoxe, Bisericile ieșite din Reformă... n-au nimic să-și reproșeze?

Să ne gândim la numeroasele concesi ale Bisericilor Ortodoxe făcute duhului vremii ca spre pildă în perioada fanariotă, să nu uităm de identificarea periodică cu unele regimuri nu totdeauna curate, să ne aducem aminte de consimțirea la des-tule din nedreptățile sociale, să nu trecem cu vederea excesul de ritualism în dauna instrucției și chiar a trăirii creștine etc. În ce ne privește pe noi ortodocșii români, imediat după Revoluția din decembrie 1989, am simțit nevoia unei pocăințe la nivelul Bisericii pentru tot ce s-a întâmplat în perioada dictaturii comuniste. Au trecut cinci ani de când într-un moment de sinceritate, Sfântul Sinod s-a adresat clerului, monahilor și credincioșilor printr-un „cuvânt pastoral” care e bine să ni-l reamintim. Iată câteva din paragrafele cele mai semnificative:

„În aceste momente de mari prefaceri din țara noastră, când Dumnezeu ne cheamă să folosim, spre mărirea Sa și binele tuturor darul sfânt al libertății dobândite prin multe jertfe neprihănite ale poporului nostru... Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române vă adresează un îndemn părintesc și pastoral de reînnoire spirituală și reconciliere, adică împăcare.

„Libertatea pe care o avem acum, trebuie să o folosim, mai întâi, pentru a ne lepăda de tot ceea ce a fost fals și rău în cuvintele și faptele din anii dictaturii. În aceste momente, redescoperim libertatea de a mărturisi greșelile noastre, dar și suferințele și umilirile noastre...”

„Drept aceea, cerem iertare lui Dumnezeu și vouă, prea iubiți fii sufletești, pentru toate declarațiile noastre publice și pentru pastoralele noastre prin care am fost obligați să vă spunem că ne bucurăm de deplina libertate religioasă, în timp ce asupra Bisericii se exercitau multe presiuni și îngrădiri de tot felul.

„Cerem iertare pentru teama noastră prea mare de a ne opune deschis dictaturii, precum și pentru felul în care am fost obligați să-l lăudăm pe dictator.

„Cu toate că, în particular, ierarhii și-au exprimat adesea în fața autorităților de stat locale și centrale, prin nenumărate demersuri, problemele cu care erau confrunțați și s-au plâns de multele îngrădiri și abuzuri pe care trebuiau să le suporte din partea statului, public însă, Biserica nu a avut nici măcar libertatea de a-și arăta lacrimile sale. De aceea, toate declarațiile oficiale publice ale ierarhilor, trebuiau să fie nu numai pozitive, ci chiar pozitive la superlativ!

„Foarte adesea noi nu am avut de ales între bine și rău, ci între un rău mai mic, adică vorbirea aceasta forțată, artificială, nesinceră și un rău mai mare, adică refuzul statului ateu de a autoriza recunoașterea preoților, funcționarea școlilor teologice, publicarea de cărți de cult și de teologie, restaurarea de biserici și mănăstiri, construirea de noi edificii bisericești, relații ecumenice internaționale, publicarea unei vaste literaturi, prin care am menținut conștiința că originile și sufletul culturii românești și al continuității românești sunt de natură creștină.

„Deși am socotit că aceasta a fost calea cea mai potrivită de a acționa, știm că asemenea atitudine a scandalizat pe unii, dar fundamental, intenția noastră constantă a fost aceea de a sluji binele Bisericii, de a-i asigura continuitatea ei istorică, vizibilă, și de a răspunde nevoilor voastre imediate. Am căutat, iubiți credincioși să răspundem dorinței voastre de a păstra credința strămoșilor și a părinților noștri, de a vă boteza copiii, de a vă cununa tinerii, de a vă înmormânta morții, de a vă întreține în suflete flacăra credinței și speranța într-o eliberare a poporului de sub dictatura ceașistă.

„Mărturia păstrării credinței s-a văzut și în strigătul spontan al poporului credincios din timpul recentei Revoluții: „Dumnezeu este cu noi”, „Biserica este cu noi”, „Binecuvintează, părinte, pe cei ce luptă acum pentru libertate!”.

„Renașterea noastră spirituală, iubiți noștri, trece deci acum prin pocăință, prin regretul că am fi putut face mai mult sau mai bine și nu am făcut, însă fără a uita să mulțumim lui Dumnezeu și vouă pentru ajutorul dat. În același timp, apoi, darul sfânt al libertății, prin care ne mărturisim flecare dintre noi vina noastră din anii dictaturii, trebuie să ne conducă, pentru a mări pe Dumnezeu și pentru a promova binele națiunii, la iertare, reconciliere și unitate, pe baza îngăduinței și a dragostei frățești, evitând răzbunarea și dușmănia...”

Acest „cuvânt pastoral” s-a citit în toate bisericile din țara noastră în luna ianuarie 1990 și e potrivit să-l reactualizăm, orice strădanii vizând mai binele Bisericii trebuind să plece tocmai de la căința atât de necesară astăzi. Poate că exemplul Bisericii ar reuși în cele din urmă să aibă ecou și în societatea noastră românească atât de dornică de primenire și de desprindere de un trecut nefast.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Die Geschichte der Rumänischen Orthodoxen Kirche (Istoria Bisericii Ortodoxe Române)*, Erlangen, 1994, 622 pp. + ilustrații.

Orașul Erlangen, așezat în landul Bayern, între Nürnberg și Bamberg, are o istorie lungă și interesantă. Numele său apare în documente încă din anul 1002, când era doar un sat fără importanță și 1017, când se menționează că se afla sub stăpânirea episcopiei din Bamberg. La 1361 localitatea trece sub stăpânirea regelui Carol al IV-lea și apoi a urmașului său Wenzel, primind și drepturi orășenești ceea ce a dus la rapida sa dezvoltare. În continuare, orașul apare tot mai des în documente, spre exemplu la 1528, când a fost introdusă Reforma, sau în timpul războiului de 30 de ani, când a fost distrus de 2 ori: la 1632 și 1634. Refăcut până în anul 1655, a fost din nou distrus de un incendiu în anul 1706. În anul 1696 s-au așezat în Erlangen un număr însemnat de hughenoți francezi, care au întemeiat așa-numitul „oraș nou hughenot”, ce a avut administrație proprie până la 1812. Din acest moment orașul va avea o singură administrație, întrucât majoritatea francezilor fuseseră deja asimilați. Astăzi mai există puține nume de familii în care se simte proveniența franceză.

Universitatea din Erlangen, printre cele mai cunoscute din Germania, a fost întemeiată în anul 1743 de către margraful Friedrich și-a fost numită apoi „Friedrich-Alexander Universität, Erlangen-Nürnberg”, numire pe care o poartă și astăzi. La început Universitatea a funcționat doar cu două facultăți: Teologie și Medicină. Astăzi se compune din 11 facultăți (două cu sedii în Nürnberg), de care aparțin institute de cercetări, seminarii, clinici, o bibliotecă cu peste 4 milioane de volume etc.

Facultatea de Teologie funcționează astăzi cu 18 profesori titulari, numeroși lectori și asistenți și aproximativ 400 de

studenți, între care foarte mulți bursieri străini. De altfel, în Erlangen a fost înființat și un „Colegiu de studii pentru bursierii ortodocși”, care a oferit și oferă burse teologilor din toate țările ortodoxe. Tot în cadrul facultății se află „Catedra pentru istoria și teologia estului creștin”, al cărei titular este reputatul teolog Karl Christian Felmy. O scurtă biografie a profesorului Felmy a publicat diac. asist. Ioan I. Ică, în „Revista Teologică”, numărul 6/1991, Sibiu, din care vom cita în continuare: „De confesiune evanghelic-luterană el este unul din cei mai avizați specialiști occidentali ai momentului în istoria și teologia Bisericilor răsăritene. Născut în 1933, studiază teologia specializându-se în istoria și teologia Bisericii Ortodoxe Ruse la Institutul pentru studiul Bisericilor răsăritene al facultății evanghelice a Universității din Münster (Westfalia) unde lucrează sub conducerea reputaților profesori R. Stupperich și Peter Hauptmann. În 1972 devine doctor în teologie cu o teză despre „Conținutul și specificul predicii în Biserica Ortodoxă Rusă în a doua jumătate a sec XIX” și ia parte la dialogul Bisericii Evanghelice din Germania cu Biserica Ortodoxă Rusă. Din materialul citat aflăm că profesorul Felmy a scris și alte lucrări: Explicarea dumnezeieștii Liturghii în teologia ortodoxă rusă, de la origine și până în prezent”, Berlin—New York, 1984, „Teologia Ortodoxă contemporană. O introducere”, Darmstadt, 1990 și pregătește o ediție critică a celor mai vechi comentarii liturgice rusești. Domnia sa, împreună cu pr. dr. Heinz Ohme, asistent la aceeași catedră îngrijesc și seria de „Izvoare și studii de teologie ortodoxă: „OIKONOMIA”, fondată de prof. dr. Fairy von Lilienfeld. Până acum, în această serie au apărut 32 de volume toate dedicate teologiei ortodoxe.

A treizeci și treia apariție editorială este Istoria Bisericii Ortodoxe Române scrisă de pr. prof. dr. Mircea Păcurariu,

decanul Facultății de teologie din Sibiu.

Lucrarea debutează cu „Cuvântul înainte” al redacției, semnat de prof. Felmy. Parcurgându-l, aflăm că istoria a fost înmănată prof. Fairy von Lilienfeld înainte de 1939, că a întâmpinat obstacole greu de descris în câteva cuvinte și că vine să umple un mare gol în acest domeniu. Este menționată apoi munca de pionierat a autorului, în special pentru spațiul evanghelic și se apreciază stăruința acestuia de a pune în lumină identitatea națională ceea ce va stârni, în mod sigur, discuții însuflețite.

Traducerea în limba germană a fost făcută în România, însă pentru a corespunde exigențelor filologice, a fost nevoie de o rețușare. Obosala finisării și-a luat-o dr. Heinz Ohme care, după cum personal ne-a mărturisit, nu a avut o misiune ușoară întrucât avea responsabilitatea și obligația păstrării intacte a conținutului lucrării.

În încheiere, prof. Felmy mulțumește prof. Fairy von Lilienfeld pentru punerea la îndemână a acestui manuscris și pentru contribuția financiară personală. Cheltuiala tipăririi a fost suportată de Biserica evanghelică luterană a Landului Bayern.

„Cuvântul înainte” al autorului subliniază că mișcarea ecumenică pretinde astăzi o cunoaștere exactă a istoriei și tradițiilor diferitelor biserici și confesiuni creștine. Deși Biserica Ortodoxă Română este membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 1961 și contribuie substanțial, prin ierarhii și teologii săi, la rezolvarea problemelor ecumenice ale prezentului, până în acest moment nu a apărut, încă, o istorie completă a Bisericii într-o limbă de circulație, care să mijlocească cunoașterea trecutului țării și Bisericii noastre.

Cartea de față, rezumat al celor trei volume ale Istoriei Bisericii Ortodoxe Române apărute la București în 1981, încearcă să sîtzeze istoria Bisericii noastre în contextul istoriei Bisericii Ortodoxe în special, dar și al istoriei românilor în general. „Cititorul trebuie să fie convins — scrie autorul — că există o legătură organică între viața poporului român și viața Bisericii române de la începuturile Bisericii și până astăzi”. Sunt oferite apoi scurte informații despre alte confesiuni care își desfășoară activitatea pe teritoriul României. Autorul s-a străduit să prezin-

te datele „sine ira et studio”, iar pentru ușurarea lecturii a renunțat la note prezentând „Bibliografia selectivă” la sfârșitul fiecărui capitol.

Cititorii vor cunoaște istoria unei Biserici bimilenare, care a dat poporului român mulți ierarhi, păstori de suflete și martiri, învățați, istorici, lingviști, poeți, scriitori și etnologi, organizatori ai învățământului de stat și ai asistenței sociale, participanți la luptele poporului român pentru independență națională, unitatea statală și dreptate socială, dar care a avut legături și a sprijinit Bisericele Ortodoxe din sudul Europei și Orientul apropiat, legături care pot fi considerate ca „premergătoare” mișcării ecumenice actuale.

Cuprinsul este structurat pe cele șapte perioade ale istoriei Bisericii românești:

Perioada întâi cuprinde: „Viața Bisericească pe actualul teritoriu al României în sec. II—VI”, cinsprezece capitole în care se tratează despre strămoșii noștri geto-daco-romani, propovăduirea evangheliei și încreștinarea lor, noua credință și noua limbă, Dacia după retragerea aureliană — problema continuității, dovezi arheologice despre convertirea strămoșilor noștri, persecutarea creștinilor în Scythia Minor, martirii din nordul Dunării, organizarea bisericească în provinciile romane dunărene, Episcopia Tomisului, teologi și lăcașe de cult din Scythia Minor, viața bisericească pe teritoriul Munteniei și în Moldova organizarea bisericească în „Dacia Carpatica”, jurisdicția bisericească în provinciile romane dunărene, rezumatul și bibliografia selectivă cu care se încheie, de altfel, fiecare perioadă.

Perioada a II-a: „Biserica pe actualul teritoriu al României în sec. VII—XIV”, cuprinde șaisprezece capitole, începând cu primele popoare migratoare, continuând cu slavii și bulgarii, ritual slav — bizantin la români, valahii și Biserica românilor din sudul Dunării, patriarhia de Târnovo, Biserica din Dobrogea, Biserica românilor din teritoriile intracarpătice (sec. IX—XIII) și terminând cu convertirea maghiarilor, organizarea bisericească și Episcopiiile românești din teritoriile extracarpătice și Moldova (sec. XII—XIII).

Perioada a III-a: „Evol. mediu” (sec. XIV—XVI), are optsprezece capitole împărțite în două părți: „Biserica Ortodoxă Română în sec. XIV—XV” (formarea mi-

trupoliilor și episcopilor, relațiile cu statul, mănăstirile, literatura teologică, arta bisericească, legăturile cu alte biserici creștine) și „Biserica Ortodoxă Română în sec. XVI” (mitropoliiile Ungrovlahiei și Moldovei, B.O.R. în Transilvania, mănăstirile, viața preoților și credincioșilor: literatura teologică, tiparul și arta bisericească „Byzance après Byzance”, legături cu alte biserici creștine).

Perioada a IV-a: „B.O.R. în sec. XVII”, paisprezece capitole, prezintă pe cei mai importanți mitropoliți ai Munteniei, Moldovei și Transilvaniei, Sinodul de la Iași, literatura și arta bisericească, viața preoților de mir și a credincioșilor, legăturile cu Bisericele ortodoxe de limbă greacă și cu alte Biserici ortodoxe.

Perioada a V-a: „B.O.R. în sec. XVIII”, douăzeci și unu capitole se ocupă de regimul fanariot, de dezbinarea Bisericii Transilvănene la 1698—1701, Biserica unită după Atanasie Anghel și lupta pentru apărarea ortodoxiei, Biserica Ortodoxă din Banat, Arad, Bihor și Maramureș, mănăstirile și viața mănăstirească, literatura teologică, școlile bisericești, arta bisericească etc.

Perioada a VI-a: „Epoca modernă” (1821—1918), optsprezece capitole, tratează despre mitropoliiile Moldovei și Ungrovlahiei în prima jumătate a sec. XIX-lea, Biserica din Transilvania în aceeași perioadă, viața bisericească în Arad și Banat, Biserica din România după 1859, episcopiiile sufragane, Biserica Ortodoxă din Bucovina, Mitropolitul Andrei Șaguna, Biserica unită din Transilvania, învățământul, literatura teologică, presa și arta bisericească, mănăstirile etc.

Perioada a VII-a: „Epoca contemporană” (1918—până în prezent) cuprinde douăzeci și două capitole împărțite tot în două părți: „B.O.R. în anii 1918—1948”, cei mai însemnați ierarhi, suferința Bisericii din Transilvania în anii 1940—1944, diaspora ortodoxă română, literatura, muzica și arta bisericească și „B.O.R. în perioada 1949—1989”. Partea a doua este consacrată noii organizări bisericești, diasporii, reîntregirii Bisericii, învățământului, literaturii, presei și artei bisericești, legăturilor cu Bisericele ortodoxe și alte Biserici, cu Biserica Romano-Catolică și cu organizațiile ecumenice. Acest ultim punct trece în revistă activitatea desfășurată de B.O.R. în cadrul Consiliului Mondial al

Bisericii, legătura acesteia cu Bisericele protestante din Suedia, Danemarca, Germania, Franța, cu Alianța Mondială Reformată, Alianța Mondială Luterană, cu Iudaismul, Mahomedanismul, Budismul și altele, schimburile de profesori și studenți, discuțiile teologice, vizitele reciproce etc. Toate acestea au contribuit la apropierea dintre Biserici și popoare și la întărirea prieteniei, păcii, dreptății sociale și progresului.

Ultimul punct, „Perspective de viitor”, arată că Revoluția din Decembrie 1989 a deschis noi perspective și pentru Biserica noastră. Eleberată de sub urmărire, Biserica se preocupă de realizarea unui proces înnoitor și a unor schimbări structurale. De exemplu, au fost reactivate unele episcopii, au fost aleși noi ierarhi, cu pregătire superioară, au fost redeschise facultăți de teologie, seminarii și mănăstiri desființate în 1948, au fost înființate altele noi, s-a început construirea de noi biserici, s-a reintrodus învățământul religios la clasele I—VIII, au fost reînființate vechile asociații religioase și s-a reluat activitatea în spitale și azile pentru bătrâni. Un mare avânt a luat presa bisericească prin apariția mai multor publicații, ca: „Vestitorul Ortodoxiei Românești”, „Învierea”, „Renașterea”, „Legea românească”, iar sub tipar se află tratate de teologie, manuale pentru facultăți și seminarii. Legăturile cu alte culte au fost reluate cu mai multă putere prin trimiterea multor teologi la studii, iar teologii altor țări vizitează România manifestând interes pentru problemele naționale, sociale și bisericești.

B.O.R. este conștientă de îndatoririle și răspunderile ce-i revin și se străduiește să rezolve toate problemele în spiritul tradiției creștine autentice. Între acestea este menționat prozelitismul altor culte, înaintea de toate al Bisericii greco-catolice, recunoscută de stat în decembrie 1989 și al cultelor neoprotestante.

Volumul se încheie cu abrevieri, denumirile localităților mai importante în trei limbi: română, germană și maghiară, documente, hărți, portretele mitropoliților Petru Movilă, Dosoftei, Andrei Șaguna, Nicolae Bălan și portretul patriarhului Miron Cristea. Ultimele trei pagini prezintă, pe scurt, seria „Oikonomia” și câteva din volumele tipărite în decursul anilor, între acestea aflându-se și teza de

doctorat a pr. Nicolae Ghifâr, lector la Facultatea de teologie din Iași, „Sinodul VII ecumenic de la Niceea, ultimul Sinod al Bisericii nedespărțite”, Erlangen 1993, 306 pp.

La cele prezentate mai sus mai adăugăm doar câteva scurte considerații.

Cartea păritelui Păcurariu este prima istorie a Bisericii noastre care apare în Germania. Importanța unei astfel de apariții nu mai trebuie demonstrată. Vom aminti doar faptul că volumul de față, chiar dacă va stârni discuții, controversă și luări de poziții — cum spuneau editorii — umple, într-adevăr, un mare gol. Dacă până acum se mai credea că în estul Europei există doar două Biserici Ortodoxe — greacă și rusă — de care aparțin toți creștinii care mărturisesc aceeași credință, Istoria Bisericii Române face un pas mare înainte demonstrând tuturor — cercetători, specialiști și cititori — că Biserica noastră, de sine stătătoare, face parte din marea trunchi al Ortodoxiei, are o existență bimilenară, este autocefală și autonomă și are spiritualitate, cultură și tradiții dintre cele mai adânci și mai frumoase.

Felicitându-l pe autor pentru perseverență și pentru munca deosebit de migăloasă, considerăm că publicarea unei asemenea lucrări și în alte limbi de circulație internațională (engleză, franceză), va pune la îndemâna specialiștilor un instrument de lucru absolut necesar și va aduce o contribuție substanțială la cunoașterea adevăratei istorii a poporului și a Bisericii noastre.

Pr. prof. IONEL POPESCU

Preot Ion M. Stoian, *Dicționar religios*, București, Ed. Garamond, 1991, 296 pp.

E vorba de un lexicon mult așteptat, întocmit cu acribie și zel. Cum susține însăși D-na Zoe Dumitrescu-Bușulenga, dicționarul de față va servi fără îndoială la „sporirea educației religioase a românului de astăzi”. La rândul-i, autorul arată că a înregistrat, în acest sens, peste 5.000 de termeni din domeniul religios propriu-zis și din cel mitologic (în care caz și titlul putea fi „Dicționar religios și mitologic”), punând însă accentul — cum era de așteptat — pe cuvintele ce privesc îndeosebi Biserica noastră (sunt incluse, tot-

odată, și numele reprezentanților ei mai de seamă).

Evident, și acest lexicon, ca și orice înfăptuire umană de altminteri, este perfectibil. De aceea, să ne fie îngăduit a face unele remarci în vederea ediției a doua; ordinea — obișnuit — este cea alfabetică.

Înainte de toate, o nuanțare de ordin etimologic; termeni ca: (a) *afurisi*, *amin*, *amyon*, *apostol*, *arhanghel*, *arhiepiscop*, *arhiereu*, *arhimandrit*, *busuioc*, *canon*, *cădelniță*, *călugăr*, *chilie*, *diac*, *diacon*, *eretic*, *făclie*, *har*, *iad*, *icoană*, *idol*, *ierarh*, *liturghie*, *mănăstire*, (a) *mărturisii*, *paraclis*, *patriarh*, *potir*, *racă*, *schit* etc. (sub verbo), potrivit precizărilor din manualul universitar de „Istoria limbii române” (coord. Florica Dimitrescu, București, 1978, p. 106—107), provin din limba elină prin intermedierea slavă, unii — precum „călugăr” (p. 55) — derivând direct din greaca bizantină.

În pag. 21 (art. „Ambrozii”) întâlnim o greșeală de tipar: Tesalonia, în loc de Tesalonic; ca și la p. 24 (A. Șaguna): Hopovo, nu Hopono.

E recomandabil, apoi, ca Andrei Crițeanul (p. 23) să apară ca A. Cretanul.

În Biserica Ortodoxă există o distincție între „a hirotoni” și „a hirotesi”, ce nu e sesizabilă în p. 25 (art. „A. Critopol”).

La p. 27 ne întâmpină o confuzie mai gravă: avem de-a face, în cazul apofatismului, cu Pseudo-Dionisie Areopagitul (pe care, de curând, Păr. Gh. Drăgulin a căutat să-l identifice — fără succes — cu Dionisie Exiguul), trăitor la cumpăna veacurilor V—VI, și nu cu contemporanul Sf. Pavel (v. și p. 82).

Martiriul celor 4 sfinți de la Niculițel (Attalos, Kamasis, Filip și Zotie; pp. 34, 149, 203 și 292), după ultimele investigații nu a avut loc „la sfârșitul sec. 3 și începutul sec. 4”, ci fie la debutul veacului 4, fie în anul 372, în vremea prigoanei lui Atanaric (cf. Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ed. 2, București 1992, p. 88—89).

Sugerăm, în același timp, ca apelativul *doctor* în cazul Fericitului Augustin (sub voce) să se înlocuiască cu cel de *dascăl* sau *învățător*.

Bisericițele rupestre de la Basarabi (jud. Constanța), mai exact, nu datează de la finele sec. 10 (p. 37); tot mai mulți specialiști le plasează — cronologic — la răs-

crucea sec. 4—5 (M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 167 „cu bibliografie”).

Vechiul Testament, pe urmă, cuprinde — alături de 39 scrieri canonice — și 10 cărți deuterocanonice, nu 14 (p. 38), căci 4 sunt necanonice (unele nuanțări, în pag. 49). Aceste precizări le găsim la Păr. prof. dr. I. Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București 1981, p. 59; a se vedea și „*Studiul Vechiului Testament*” pentru Institutele teologice, ed. 2, București 1985, p. 385 și urm., unde apar mai multe cărți necanonice. Problema rămâne deschisă. A se compara cu *Septuaginta* (ed. A. Rahlfis), Stuttgart 1935, p. 873 și urm.

Bizantinism (p. 40) nu înseamnă „studiu, istorie și al civilizației bizantine” — de care se ocupă însăși Bizantinologia —, ci (în primul rând) semnifică ansamblul principiilor sub impactul cărora s-a modificat treptat Imperiul roman de Răsărit în Imperiu bizantin propriu-zis; bizantinism (peiorativ) semnifică și lichelism.

Bogomilismul (p. 41), de subliniat, constituie o ramură a pavlicianismului (despre care, în p. 203).

Bolnița de fapt nu a fost un spital (p. 42); la români s-a denumit astfel doar o anexă a marilor mănăstiri, rezervată numai monahilor în etate și bolnavi (V. Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine până la 1600*, București 1984, p. 101).

Bretanio (p. 43) nu e de obârșie română (corect ar fi fost: protoromână) și nici „primul episcop de la Tomis atestat în documente”, ci al patrulea; după toată probabilitatea era originar din provincia Capadocia (Pr. prof. dr. I. Rămureanu, *Actele martirice*, București 1982, p. 335).

Cuvântul „căpcauni” (p. 55) este de sorginte avară.

După aceea, obligativitatea celibatului la romano-catolici (p. 56), în zilele noastre, nu se mai aplică diaconilor (Olanda etc.), datorită toleranței manifestate de Vatican.

„Chinovieci” (p. 56 și 58) poate era necesar să i se dea și opusul ei: *idioritmia* (termen tot grecesc); totuși, traiul ascetic individual este amintit la p. 175 (art. *monahism*). Despre „idioritmie”, v. disertația noastră, *Organizarea...*, pp. 25, 51, 68, 80, 84 și 120.

Relativ la alfabetul chirilic (p. 58) se spune că l-a inventat Chiril. În realitate, Constantin-Chiril a născocit alfabetul glagolitic (v. și p. 114, fără specificarea de

rigoare). Cel chirilic propriu-zis a fost inventat de unul din urmașii lui Chiril; el constituie al doilea alfabet slav. În 1860 în Țara Românească (aceeași p. 58) și în 1862 în Moldova, alfabetul chirilic a fost înlocuit cu cel latin, în întreaga administrație.

Traducerea riguroasă a „Stromateilor” lui Clement Alexandrinul (p. 61) este următoarea: *Miscelanee sau Varia*.

Colindă (p. 63) ca sens trebuie arătat că derivă din *calendae*-le romane iar fonetic din intermediarul slav.

Consiliul Ecumenic al Bisericii (CEB) a ieșit din fuziunea nu a două (p. 65), ci a trei mari mișcări (detalii la Pr. I. Bria, *op. cit.*, p. 256).

„Crăciun” (p. 69), conform ultimelor cercetări, nu provine din lat. *creatio*, ci din idiomul dacic.

Ctitor ne-a venit nu numai prin filieră slavă (p. 72), ci și pe cale bizantină (greacă).

Cucuzel s-ar fi cuvenit încadrat cronologic (prea vag: „după Sf. Ioan Damaschin”, p. 72); cum se știe, vestitul cântăreț a trăit la răscrucea sec. 13—14 (E. Tontscheva, *Neuentdeckte Abschriften des Cheironomischen Lehrgeangs von Johannes Kukuzeles*, în „*Actes du XIVe Congrès int. d. ét. byz.*”, III, București 1976, p. 579, n. 1).

Ioan-Petru Culianu, sfârșit după Revoluție în chip dureros, merita un medalion (în p. 73), opera sa de istoric al religiilor având o valoare aparte (lista studiilor sale, în I. P. Culianu, *Eros și magie în Renaștere*, București 1994, p. 2).

Privitor la Curtea de Argeș (p. 74), pentru o vechime mai mare (sec. 12) a se vedea N. Constantinescu, *Curtea de Argeș*, București 1984, p. 145.

Dasiu (p. 77), după cercetările din urmă, a suferit martiriul nu la Durostor-Silistra, ci în Axiopolis (Hinog-Cernavodă), la 304; cf. I. Rămureanu, *Actele...*, p. 241 și 247.

Zeița Demeter (p. 78) mai românește ar suna Demetra.

Denie (p. 79) nu se trage din sârbocroatul „denije”, ci din slavă.

Dionisie Exiguul nu a decedat în jurul anului 540 (p. 82), ci în preajma lui 545 (Prof. I. Rămureanu, T. Bodogae, M. Șesan, *Istoria bisericească universală*, ed. 2, vol. II, București 1993, p. 153).

Sf. Dumitru (p. 87) nu a fost „prim dregător”, ci diacon (I. Rămureanu, *Isto-*

ria bisericească universală, București 1992, p. 62; manual pentru seminarii).

La p. 89 și 209 ne întâmpină expresia „Pilat din Pont”, astăzi se obișnuiește — mai corect — a se zice: Pontiu Pilat (să se vadă și W. Keller, *La Bibbia aveva ragione*, Milano 1983, p. 371).

În legătură cu era creștină (pp. 98 și 129), se dă eronat anul nașterii lui Hristos, anume 753 A.U.C. (ab urbe condita), când realmente a fost 748 (I. Rămureanu, în *Istoria bis. univ.*, vol. I, ed. 3, București 1987, p. 49).

„Viață” este etimologia populară a Evei (p. 101); specialiștii însă propun o altă semnificație semantică (v. Ch. Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București 1975, p. 130).

În ce privește Filioque, de reținut că în ultimul timp el nu mai formează o „divergență doctrinară majoră între catolicism și ortodoxie”, (p. 103), mulți teologi occidentali renunțând la această „dogmă”.

„Floarea darurilor” nu datează din sec. 13 (p. 109), ci de la începutul sec. 14 (P. Olteanu, *Floarea darurilor*, Timișoara 1992, p. 5).

Este prea categorică aserțiunea că francmasoneria (p. 109) are „ca embleme diverse unelte de zidărie”. S. Hutin (*Societăți secrete*, Timișoara 1991, p. 81—84) menționează: Triunghiul echilateral, Steaua, Pecetea lui Solomon, Spada strălucitoare, natural și Ciocanul, Dalta ș.a., dar cu conotații tainice. Alte detalii, la R. Comănescu-Em. Dobrescu, *Istoria francmasoneriei (1926—1960)*, București 1992, passim.

Înțelesul exact al „amenințării” lui Gebeleizis (p. 113), la V. Muntean, *Contribuții la istoria Banatului*, Timișoara 1990, p. 29.

Explicații asupra „Sf. giulgiu” (p. 114), în recenzia noastră publicată în „Altarul Banatului”, 1—3/1994, p. 168. E vorba, după toate probabilitățile de o copie târzie a lințolului autentic.

Gr. Palama (p. 116), de adăugat, posedă și o solidă pregătire filosofică: „a dat examenul de studii cu teza despre Aristotel” — relevă Părintele Galeriu în „Dialoguri de seară” (Ed. Harisma, p. 102).

Presupun o înrudire mai mare între horepiscopi și protoierei, decât între acești „episcopi de țară” și prezbiteri, cum susține autorul (p. 122).

Relativ la iconoclastism, o posibilă „influență a religiei islamice” (p. 126) nu se

mai poate accepta azi (v. articolul nostru privind această temă, din „Biserica Ort. Rom.”, 8—10/1984, p. 33, cu literatură). Neoiconoclaști au fost și calvinii (*ibid.*, p. 37) și alții.

Sf. Ioan Damaschinul a murit (la p. 134) în anul 749, iar la pag. 205, în 750!

Anii nașterii și morții Sf. Ioan Scărarul (p. 135), după patrologul I. G. Coman (*Patrologia*, București 1956, p. 282) sunt alții: 579—649.

Substituirea calendarului iulian cu cel gregorian s-a făcut la ordinul papei Grigorie XIII, nu III (p. 140).

Nuanțări privitoare la karmă (p. 149), în *Yoga tibetană* (traducere), I, Arad 1993, p. 77 et passim.

Corect este lăcaș, nu locaș (p. 155).

Afirmația de la p. 158 cu privire la afișarea protestului de către Luther la poarta bisericii din Wittenberg nu se confirmă documentar (*Manualul universitar de „Istoria bis. univ.”*, II, p. 208).

Macarie (posibil inadvertență tipografică, p. 159) nu era de obârșie din Muntenia, ci din Muntenegru.

Cred, după aceea, că „măritiș”, implicit cuvintele înrudite (p. 165), putea fi omise, nunta fiind înfățișată satisfăcător la locul convenit (p. 188).

Referitor la termenul metafizic (p. 165), ar trebui meditat asupra formulării gânditorului român I. Petrovici (*Introducere în Metafizică*, ed. 2, Iași 1992, p. 65), că „Religia ar fi practica Metafizicii”.

Niceta de Remesiana s-a născut în 340, nu în 330 (p. 185).

În ce privește orga (p. 193), a se specifica detaliul că instrumentul în cauză este de origine bizantină.

Osândirea lui Origen în 553 (p. 193) „n-are valoare istorică și canonică”, întrucât „discutate înaintea deschiderii oficiale a sinodului, cele 12 anatematisme din 553 (diferite de cele din 543 ale lui Justinian și ale sinodului său local) nu figurează în actele oficiale ale Sinodului V ecumenic (...). Aceste anatematisme sunt, în parte, copii din opera *Capitole gnostice* a lui Evagrie Ponticul (...). Origen a murit cvasi-martir și în pace cu Biserica” (Pr. prof. I. G. Coman, *Patrologie*, III, București 1988, p. 11).

Unul din traducătorii Paliei de la Orăștie (p. 197) nu se cheama Herce, ci Hârce.

Mănăsirea Partoș (p. 200) nu-i din sec. 16, ci de la cumpăna sec. 14—15 (V. Muntean, *Organizarea...*, p. 37).

Cuvântul „popă” (p. 215) derivă din latinește iar prin mijlocire slavă a ajuns în română (H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, București, 1993, p. 479).

Protopopul Lugoșului, dr. Popovici (p. 216) obișnuia să se semneze „George”, nu Gheorghe; la fel Ioan Vidu (nu „Ion”, p. 284).

*Rusalii*le românești (p. 241) nu au la bază termenul slav, ci latinescul „Rosalia” (I. Rămureanu, *Istoria bis. univ.*, București 1992, p. 113).

Privitor la satanism (p. 244), trebuie relevat faptul că și în vremea noastră ființează grupări pseudo-religioase satanice ce se străduiesc să se infiltreze și la noi.

Conceptul „slavist” nu-și are locul în p. 255.

Gr. Țamblac (p. 278) nu a fost „prelat (...) grec” (inadecvată denumirea folosită), ci de „națiune valahă” din Macedonia, așadar aromân (C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Iași 1984, p. 206, n. 10).

„Tapul” (p. 278) de remarcat că este un termen dacic.

Cât despre Zamolxe (p. 290), unele completări la V. Muntean (*Contribuții...*, p. 26—29).

La p. 291 trebuie inserat termenul „zână” (provenind din Diana), iar ceva mai sus (p. 273) sintagma „toleranță religioasă”.

Firește, adnotările sau sublinierile noastre nu diminuează niciun valoare aparte a volumului prezent, foarte cuprinzător; el va sluji întru revigorarea spiritualității, la lărgirea orizontului cultural. O scriere meritorie, așteptată cu justificat interes. O recomandăm călduros.

V. MUNTEAN

Alexandre Schmemmann, *Euharistia Taina Împărăției*, București, Editura Anastasia, 1993.

După traducerea și publicarea unor valoroase lucrări de teologie apărute în Occident în ultimii ani, Editura Anastasia publică, în traducerea răposatului preot Boris Răduleanu, lucrarea părintelui Alexandre Schmemmann, fost profesor de Teologie liturgică la Institutul de Teolo-

gie din Crestwood S.U.A., „Euharistia Taina Împărăției”.

Pornind de la constatarea că „evlavia liturgică contemporană a devenit individualistă”, că s-a întronat treptat o reducere a Euharistiei, o îngustare a sensului ei primar și a locului ei în viața Bisericii” (p. 18), autorul propune, în cartea de față, o reevaluare a acesteia din perspectiva datelor Sfintei Scripturi, a Sfinților Părinți și îndeosebi a tradiției liturgice a Bisericii primare.

În lucrarea sa, pr. prof. Alexandru Schmemmann își rânduiește materialul în douăsprezece capitole punând în fața fiecăruia numele generic de „taină” dorind să arate prin aceasta că „deși cu diferite lucrări sfinte (intrarea, adunarea, citirea Cuvântului lui Dumnezeu etc.), Dumnezeiasca Liturghie este o unică Taină, în care toată orânduirea slujbei, toate părțile ei sunt în interdependență una față de alta”.

În capitolul întâi, intitulat *Taina Adunării*, autorul arată că prima „Taină” și condiție de bază a Liturghiei este Adunarea în Biserică. Cuvântul „Liturghie” înseamnă etimologic lucrare a poporului, având prin excelență un caracter comunitar. Sunt aduse în sprijinul acestei afirmații argumente incontestabile precum structura dialogală a Sfintei Liturghii, principiul co-slujirii între cler și popor, iconografia ș.a.

Capitolul al doilea — *Taina Împărăției* — pornește de la definirea Euharistiei ca „Taină a Împărăției”, ca „înlățare reală”, nu simbolică a Bisericii la Cina Lui Hristos în Împărăția Lui”. Întreg capitolul corectează învățătura apuseană conform căreia riturile Sfintei Liturghii ar fi simple simboluri de preînchipuire. Dimpotrivă — serie părintele Schmemmann — spre deosebire de simpla preînchipuire, simbolul (de la grecescul *symvalo-unesco*, țin la un loc) „cuprinde două realități: empirică, cea văzută și spirituală, cea nevăzută” care sunt unite nu în chip logic, nu prin asemănare și nici prin cauză efect, ci epifanic (de la grecescul *epifaneo-descopăr*). Funcția lui nu este de a preînchipui, ci de a descoperi și a se face părtaş cu cel descoperit. Capitolul conține în fine observații pertinente asupra nominalismului liturgic și altele.

Capitolul al treilea — *Taina intrării* — face câteva incursiuni în istoria și evoluția ritului „intrării” care, în Biserica

primară, coincidea cu începutul Sfintei Liturghii, marcat de intrarea episcopului. Ectenia mare, antifoanele și alte rituri proprii liturghiei catehumenilor sunt adaose ulterioare care au înlesnit din ce în ce mai mult pierderea semnificației originare, eshatologice a Sfintei Liturghii. Prin ritul „intrării” trebuie să înțelegem „intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu, căci ea este în întregime intrare și înălțare (anafora) și se referă nu numai la Sfintele Daruri ci la Biserica însăși” (p. 56).

Capitolul al patrulea — Taina Cuvântului — plecând de la descrierea Sfintei Liturghii lăsată de Sf. Justin Martirul și Filosoful în Apologia sa, scoate în evidență legătura originară, genuină între liturghia celor chemați, consacrată indeosebi Cuvântului lui Dumnezeu și Liturghia celor credincioși care constă în aducerea, sfințirea și împărțirea cu Sfintele Daruri, legătură care de-a lungul veacurilor și-a pierdut semnificația, în prezent asistând la paradoxul conform căruia Cuvântul și Taina s-au rupt unul de altul și au devenit obiecte de studiu de sine stătătoare (p. 72). Întreg capitolul constituie o pledoarie în vederea redescoperirii Sfintei Scripturi și a locului ei în viața Bisericii cu referințe interesante despre citirile sfinte, predică, cântarea și tradiția bisericească în genere.

Capitolul al cincilea — Taina celor credincioși — având ca motto ecfonisul „Câți suntem credincioși, iară și iară...” oferă pâr. Schmemann observația că în înțelegerea actuală a Sfintei Liturghii „sluște numai preotul și slujba sa săvârșește în altar”, pentru sau „în locul” credincioșilor mireni ceea ce contrazice natura însăși a Sfintei Euharistii în care „toți până la unul, cler și mireni sunt consacrați și toți slujesc fiecare în locul său”, respectiv slujește Biserica pe care toți la un loc o alcătuiesc și o descoperă în toată plinătatea ei” (p. 94). Autorul aprofundează în continuare aspectul eclesiologic al Sfintei Liturghii, raportul dintre cler și mireni, obștescul și particularul în rugăciunile liturgice, structura ierarhică a Bisericii respingând înțelegerea acesteia în categoriile juridismului apusean.

Capitolul al șaselea — Taina Aducerii — tratează despre Proscomidie și riturile ei, istoricul jertfei în cultul liturgic, cauzele dezvoltării ritului, imnul Heruvic și sensul pomenirilor care însoțesc intrarea mare.

Urmând cursul firesc al tâlcuirii Sf. Liturghii capitolul șapte — Taina Unității — se apleacă asupra celor două momente și rituri care anticipează canonul euharistic-sărutul păcii și simbolul de credință oferind autorului interesante considerații despre legătura dintre unitatea credinței și împlinirea Bisericii în Euharistie.

Capitolul al optulea — Taina înălțării — constituie un răspuns ortodox formulărilor raționaliste scolastice (catolice și protestante — respectiv teoria transubstanțierii și a impanației) privitoare la prefacerea Darurilor (p. 166—172). El este luat nu din niște premise și raționamente abstracte ci din rugăciunea și trăirea Bisericii, în care ecfonise și rugăciuni precum „Sus să avem inimile”; „Să mulțumim Domnului”, „Cu vrednicie...” atestă faptul că Euharistia „se săvârșește în cer nu pe pământ (p. 171) că prefacerea are loc nu la cuvintele de instituire ci în momentul epiclezei și nu se referă în mod exclusiv la darurile euharistice ci la aducerea însăși, la Biserica însăși.

Capitolul al nouălea — Taina mulțumirii — cuprinde considerații asupra anaforei euharistice înțelegând ca un tot, ca un întreg unitar și nu după metoda clasică de separare a ei în părți independente precum praefatio, sanctus, anamnesis etc. Biserica primară înțelegea prin Euharistie (mulțumire) atât darurile ce se aduc cât și rugăciunea prin care se sfințesc. Prin „mulțumire” se împlineste sensul euharistiei ca „înălțare” a Bisericii spre Prestolul ceresc, ca Taină a Împărăției lui Dumnezeu.

Capitolul al zecelea — Taina aducerii aminte — conține interesante evaluări asupra memorialului liturgic și rădăcinile sale iudeo creștine, raportul dintre Cina cea de Taină, patimile de pe Cruce și Învierea Domnului și reprezentarea lor în canonul euharistic. Autorul respinge atât interpretarea pur istoricistă a acestuia (G. Dix, O. Cullmann, J. Jeremias), cât și teza catolică care o reduce la Crucea și patimile Domnului. Aducerea aminte se referă într-adevăr la Jertfa unică și de nerepetat (apax) a Domnului dar nu numai; ea se referă la „toate câte s-au făcut pentru noi, de Cruce, de groapă, de Învierea cea de a treia zi, de suirea la ceruri...” Cina, Biserica, Euharistia sunt legate între ele prin referirea lor comună la Împărăția lui Dumnezeu. Împărăția lui Dumnezeu este descoperită la Cina cea de Taină,

este dăruită Bisericii la cina cea de Taină spre aducere aminte (p. 208).

Capitolul al unsprezecelea — Taina Duhului Sfânt — tratează în extenso despre aspectul pneumatologic și eshatologic al Sf. Liturghii. În cuprinsul lui aflăm date noi despre epicleză și funcția ei în cultul liturgic, despre timpul și spațiul liturgic și săvârșirii Sfintei Liturghii (p. 222). „Funcția epiclezei este eshatologică, unificatoare; ea descoperă esența eshatologică a Tainei, îndreptată spre viitor, spre Împărăția cerurilor dar descoperită și dăruită deja Bisericii” (p. 230). „Această rugăciune adună și unește întreg conținutul cosmic, ecclesiologic și eshatologic al Euharistiei”.

Capitolul al doisprezecelea — Taina Împărtășirii — care și încheie lucrarea prezentată, se ocupă de probleme privind împărtășirea credincioșilor cu Sfintele Taine. Sunt luate în discuție cauzele care au redus împărtășania la un act personal, individual, influența monahismului, împărtășania credincioșilor în cele patru posturi, pregătirea pentru împărtășanie etc.

Privită în ansamblu cartea de față reprezintă o contribuție majoră în înțelegerea și trăirea Sfintei Liturghii și în deosebi a Sfintei Euharistii, vizând o adevărată renaștere euharistică, un răspuns ortodox crizei spirituale și morale actuale. Ea nu are în vedere „reformă”, „acomodări”, „modernizări”, ci, dimpotrivă propune o întoarcere la acea vedere, la acea trăire cu care a trăit dintru început Biserica.

Pr. DUMITRU MOCA

Leonid Uspenski, *Teologia icoanei*, traducere și studiu introductiv de Teodor Baconsky, București, Editura Anastasia, 1994, 262 pp.

De curând, Editura Anastasia ne oferă un dar cu o semnificație întru totul deosebită; pentru prima dată în limba română, avem în față tratatul lui Leonid Uspensky, „Teologia icoanei”, în traducerea și cu studiul introductiv de Teodor Baconsky. Locul special pe care îl ocupă și, cu siguranță, îl va ocupa această carte în lumea ortodoxă românească este justificat de o seamă de mutații care s-au produs în receptarea icoanei.

Întâi, trebuie să facem o remarcă obligatorie asupra sensului secularizării. Secularizarea nu înseamnă, în linii foarte generale, numai separarea lumii de Biserică, a culturii de credință ei, și aici ne apare secularizarea în sensul ei „ispititor”, grav, ea presupune și o înstrăinare a credinciosului de obiectul credinței sale. În cazul icoanei, secularizarea își face simțită prezența prin decadența simbolului simbolic în ochii și sufletul creștinului practicant. Abundența kitsch-ului, a icoanelor care părăsesc din ce în ce mai evident cadrele bizantine, a ignoranței evasi-generale față de o teologie a icoanei de felul celei propuse de Uspenski — ne arată, cu prisosință, criza în care se află expresia sentimentului religios. Lipsa unei pedagogii în zona întâlnirii dintre *Logos* și corelativul său vizual explică fie și în parte geneza acestei crize. (Până în 1990, Facultățile de Teologie Ortodoxă nu prevedeau cursuri de Artă creștină, rudimentele ale acestora făcând parte din cursul de Liturgică generală).

Icoana nu are o funcție decorativă în Biserică, și nici statică; ea participă la desfășurarea liturgică, este element al rugăciunii; nu putem face abstracție de ea așa cum nu putem ignora faptul real al Întrupării lui Dumnezeu. Icoana se înscrie în seria antinomiilor credinței; ea este un fragment vizibil al invizibilului, o sursă de cunoaștere și contemplare a ceea ce nu poate fi cunoscut. În întregul ei, icoana este un permanent apel la memoria paradisiacă a omului și la vocația duhovnicească a acestuia. E o provocare, o invitație și un răspuns în același timp. După cum înfățișează pe Dumnezeu, pe Maica Domnului sau pe Apostoli și Sfinți, icoana este imaginea prin excelență a Bisericii. Alături de Euharistie, icoana este prilej de comuniune, de trăire anticipată, de pregustare, a comuniunii sfinților. Imagine paradoxală a dumnezeirii, icoana este și modelul antropologic cel mai înalt. Sfântul dintr-o icoană este „acel om desăvârșit care îi privește și îi ajută pe oamenii obișnuiți”, cum definea cândva un copil starea de sfințenie. Casele, vegetația, veșmintele, lucrurile dintr-o icoană au o tainică și tulburătoare familiaritate necunoscută; ele fac parte din universul nostru depășindu-l, trimițând la ceva dincolo de el. Sunt aici dar în egală măsură și acolo. Fără să o simțim întotdeauna, fa-

ță de o icoană ne încearcă dorul de acasă, „dorul de Împărăție”. „Încredințarea celor nevăzute”, icoana participă masiv și discret la conturarea universului credinței; pentru răsăritean, a te afla în vecinătate cu icoana înseamnă un minunat prilej de învățare; niciunde, tâlcul chemării eshatologice nu se deslușește mai clar și mai pertinent ca în biserica înconjurată cu aureole de sfinți.

Pentru spiritualitatea ortodoxă de azi, un efort de redescoperire a icoanei, și împreună cu aceasta a teologiei pe care o presupune, este o necesitate majoră. Este vremea unor lecturi catehetic-iconice, a unor prezentări largi în care faptul de viață să se întâlnească cu cel dogmatic arătându-și astfel obârșit comună. Funcția anamnetică a discursului teologic, sinonimă cu puterea de revigorare a Ortodoxiei, este solicitată mai mult ca oricând. După știința noastră, „Cerurile Olului” de Valeriu Anania (I. P. S. Bartolomeu) este prima încercare de la noi de a realiza o sinteză dogmatică, istorică și iconografică între copertile aceleiași cărți.

Redescoperirea icoanei este o parte din vastul demers pe care orice timp al înnoirilor îl face întru revenirea la izvoare. Dacă, așa cum scrie și Leonid Uspenski, „canonul iconografic nu este o lege rigidă și nici o prescripție sau regulă exterioară, ci o normă lăuntrică” (212), este limpede că odată cu redescoperirea icoanei, a teologiei, a trăirii filocalice și a ritmului liturgic, vom avea bucuria regăsirii și a „rânduiei interioare”. Într-o civilizație în care drumurile pot fi parcurse cu uimitoare repeziciune, numai icoana ne poate îmbia cu imaginea unei lumi spre care suntem chemați să urcăm.

RADU PREDĂ

„Am venit acasă” (Coming home), volum editat de E. Gillquist, New York, 1992.

„Am venit acasă” este titlul unei cărți, apărută în U.S.A. în 1992, în limba engleză, COMING HOME, având subtitlul: Pentru ce clerul Protestant devine Ortodox, editată de Peter E. Gillquist, fost pastor baptist, acum este preot ortodox. Cartea cuprinde biografiile a 18 foști pastori Protestanți, proveniți de la Penticostali, Baptiști, Metodiști, Episcopalieni Evangheliști, Presbiterieni, Anglicani, în dife-

rite ramuri: conservativi, liberali etc. Ei declară că nu s-au simțit satisfăcuți cu educația primită în seminariile teologice și nici cu viața și activitatea lor de pastori, fiind conduși de anumite reguli de conduită pastorală, administrație parohială și ritual, activități sociale etc. Li se părea că nu au cunoștințe suficiente pentru a satisface munca lor pusă în slujba lui Dumnezeu și mântuirea oamenilor. Le lipsea Duhul Sfânt, care era chemat prin rugăciuni să planeze spiritual asupra activității lor și să simtă Împărăția Cerului.

Partea interesantă este că atât editorul, cât și cei 18 pastori au devenit ortodocși, fără ca cineva să fi stăruit pe lângă ei să-i facă prozeliti, ci toți declară, că ei singuri au căutat să afle adevărata credință creștină, unii chiar au trecut pe la mai multe confesiuni, până când au ajuns să afle credința ortodoxă, despre care ei nu auziseră niciodată.

În cele ce urmează voi da de la ficare câte puțin din biografia lor și zbulciumul sufletesc, până când au ajuns să se liniștească la izvorul cel de viață dător al Sfintei Biserici Ortodoxe: neșchimbata și nealterată, așa cum s-a continuat de la Sfinții Apostoli și până în ziua de astăzi.

1) ANTONY HUGHES ne spune cum câțiva studenți de la Universitatea Oral Roberts au fost „născuți din nou” și au descoperit Biserica Universală și Apostolică. Dorind să afle mai mult despre Ortodoxie s-au înscris la Seminarul Ortodox Sf. Vladimir. Aici au auzit de Sfânta Treime, despre Născătoarea de Dumnezeu. La rugăciuni au fost surprinși de „Doamne miluiește”, de invocarea „Mărire Tatălui...”, care i-a făcut familiari cu „Tatăl nostru”.

Profesorul de Dogmatică le-a recomandat să citească Viețile Sfinților din Deșert și Viața Sf. Pelaghia. Pentru grupa lor pestriță de penticostali, evangheliști, harismatici și catolici, acest meniu de spiritualitate a fost un șoc extraordinar. Atunci au studiat fiecare sinod ecumenic, istoria Bisericii, au auzit de luptele cu ereticii și de succesiune apostolică, au studiat Teologia Fundamentală și Biblia. Au învățat o definiție nouă despre Sfânta Tradiție din punct de vedere Ortodox: Viața Sfântului Duh în Biserică.

Ca pastor baptist nu a știut de nici un nume de sfânt, ori ale Părinților Bisericii și că Biserica își are originea de la

Hristos prin Sfinții Apostoli. Au fost cățiva din parohia lui care au crezut că Convenția Baptistă din Sudul S.U.A. a fost întemeiată de Sf. Ioan Botezătorul și după el a urmat Roger Williams (1603—1683), cleric și colonist englez, care a fondat colonia Rhode Island.

Atunci au descoperit vechimea Liturghiei din Biserica timpurie, că sacramentele (Sf. Taine) nu au fost numai neobligatorii, rituale învechite, ci au fost în mod absolut esențiale și, la o desfășurare deplină a Hristologiei întrupate și pentru mântuire.

Liturghia, sacramentele, Tradiția, comuniunea sfinților, apropierea de spiritualitatea însăși a fost Credința Apostolică.

2) GREGORY ROGERS mărturisește că nu a fost mulțumit de felul de manifestare în Biserica lui Evanghelică protestantă. Nu era nici o spiritualitate și dorea să cunoască pe Dumnezeu. A citit cărți de ale liderilor harismatici, dar nu a aflat realitatea Duhului lui Dumnezeu. Ritualul religios foarte slab: 2 cantori, un serviciu scurt de împărtășanie (conceput ca o meditație în memoria morții lui Hristos) și o predică. La interpretarea Scripturii era nevoie de a fi în legătură cu Tradiția, dar era negată.

Gregory a părăsit serviciul și cu soția sa și un grup de prieteni au format o mică congregație, au făcut pelerinaje pe la Biserici Ortodoxe și așa au descoperit că ritualul liturgic a fost practicat exact așa cum s-a folosit în Biserica istorică. Au descoperit că în Sacramentul Euharistic este participarea în misterul naturii umane glorificată a lui Hristos, este o împărtășire cu Trupul și Sângele Lui, o gustare a puterilor viitoare, ceea ce este mai mult decât o amintire a Crucii lui Hristos. Este punctul central al ritualului ortodox, momentul suprem la care ortodocșii se cuminică cu Dumnezeu și simt prezența lui Dumnezeu în ființa lor. Botezul (Sacrament) înseamnă unirea noastră cu Hristos și ne împărtășim cu asemănarea morții Lui și cu puterea Învierii Lui. Doctrinile Treimii și a întrupării nu mai sunt obscure pentru noi, ci sunt centrul înțelegerii noastre despre Dumnezeu și că noi suntem în legătură de rudenie cu El. Mântuirea noastră nu este numai un consimțământ mental, ci este o trăire, o uniune sacramentală cu El, care ne transformă în chipul și imaginea Lui.

A înțeles că Biserica are nevoie în conducere de 4 grade: episcopi, preoți, diaconi și laici. A aflat de Biserica nedespărțită și de cele 7 sinode ecumenice. În același timp a aflat și a înțeles rolul Mariei în mântuirea noastră și venerarea sfinților și a icoanelor. A citit Filocalia și alte cărți. El declară: „Ce am găsit eu, este Perla de mare preț, este Împărăția lui Dumnezeu. Am aflat Credința și Biserica adevărată a lui Hristos și adevărata comuniune cu Dumnezeu”.

3) KENNETH E. HINES vine de la o Biserică Presbiteriană, a urmat un Seminar calvinist din Westminster, cu educație riguroasă, intelectuală, capabilă să răspundă la obiecțiunile romano-catolicismului, arminianismului, a sistemului de dispense și a întinderii modernismului din ultimii 450 de ani.

De ce a trecut la Ortodoxie? S-a învățat despre puterea supremă a grației lui Dumnezeu, dar în realitate s-a redus la nimic. Rugăciunea și Sacramentele, au fost aproape nefolosite. Spiritualitatea a fost redusă la exerciții intelectuale abstracte, în loc să fie folosită la rugăciune și la Euharistie.

Hines a descoperit credința ortodoxă cu rugăciunea liturgică individuală și în comunitate, plus Sacramentele, care aduc o creștere spirituală către comuniunea cu Dumnezeu. Ortodoxia nu este un intelectualism arid, ea este împărtășirea lui Dumnezeu, care într-adevăr a venit prin Hristos Regele, și este aici și acum prin Duhul Sfânt, dar va fi împlinită complet la venirea (a 2-a) lui Hristos. El declară, că devenind ortodox, ritualul liturgic și sacramental i-a arătat lui prezența puterii Împărăției lui Dumnezeu, Biserica fiind o comunitate Euharistică, unită în mod organic cu Dumnezeu de Duhul Sfânt, prin Hristos, întemeiată și condusă de Apostoli și de succesorii lor.

4) DANIEL MATHESON, botezat la bapțiști, pastor la Biserica Unită a Canadei, era nemulțumit cu misiunea lui că nu corespunde cu Sf. Scriptură. Simțea că nu are legătură cu Dumnezeu. A făcut cunoștință cu unul din întemeietorii organizației religioase „Credința la Muncă”. Acesta folosind numele fetei sale, i-a vorbit de o altă Marie — Maica Domnului nostru și că Fiul ei este într-adevăr Fiul lui Dumnezeu și că orice a spus El este cuvântul lui Dumnezeu. A început să înțeleagă ceea ce nu se învăța la bap-

tiști. Teologia lui era biblică, iar Biserica Unită era liberală și el dorea în mod disperat să repună pe Hristos în locul Său de drept, ca Rege și Cap al Bisericii.

La 70 de ani a plecat spre Canterbury și spre Roma, pentru a pune capăt frământărilor lui sufletești, dar pe neașteptate a luat drumul spre Răsărit, către Ortodoxie și așa a aflat o echipă, care se potrivea cu limbajul său și a devenit ortodox.

El declară: Eu sunt recunoscător lui Dumnezeu pentru marea Sa milă, că m-a condus la timp, să ajung acasă cu ultimul tren.

5) THOMAS RENFREE a venit de la bapțiști conservatori, născut și crescut în Biserica Metodistă, el susține că confesiunile protestante au ajuns la faliment. A cunoscut mai multă viață creștină, când ca student a fost activ la organizația intercreștină Cruciada pentru Hristos. E recunoscător pentru educația din Seminar, dar că nu se pune accent pe Noul Testament și că unii evanghelici urăsc Sf. Tradiție. S-a învățat despre harul lui Dumnezeu, dar s-au negat mijloacele de obținere, fiindcă nu admit sacramentele, icoanele și ritualul liturgic istoric al Bisericii. A început să-și întemeieze Biserica lui Biliar Independentă, în casele credincioșilor, întocmai ca și Biserica Noului Testament.

El a crezut că unele practici bune pe care le-ar avea Biserica Evanghelică, le-a împrumutat de la Biserica Ortodoxă și dacă el a devenit ortodox, ar fi din faptul ce a învățat la Seminarul Baptist Conservativ din Vest.

6) FRANK MILANESE născut și crescut în Biserica Greacă Ortodoxă a trecut la Protestantism ca adult, unde a fost introdus în serviciul Sf. Duh, printr-un grup evanghelic. Aci și-a întărit credința în Dumnezeu, mergea regulat la studiul biblic, dar își menținea legătura sacramentală cu Biserica Ortodoxă Greacă.

Născut în S.U.A. nu cunoștea limba greacă, în care se făcea serviciul religios, el știa numai engleza și nefiind traduceri aceasta i-a fost o barieră, ca la mulți copii din părinți Ortodocși. A lucrat la Centrul Internațional al organizației Cruciada pentru Hristos, unde a învățat despre puterea supremă a lui Dumnezeu și despre rugăciuni speciale ce pot primi răspuns de la Dumnezeu. Conștiința lui îl îndem-

na să cunoască mai bine pe Hristos și să fie activ în Biserica Ortodoxă și să-i învețe pe creștini să nu-L mai caute pe El aiurea... A demisionat din serviciu și s-a înscris la Seminarul Ortodox Grec Sf. Cruce din Brookline, Mass. În 1986, și-a luat diploma și hirotonit ca preot. El a declarat: Eu cunosc ca mi-am aflat adevărata mea chemare și să fiu mântuit în credința acestei Biserici.

7) ANDREW HARMON, ca tânăr conservativ din Biserica Metodistă, a urmat Seminarul Asbury, o școală Wesleyana, care ținea neschimbată învățătura lui John Wesley, întemeietorul Metodismului, în veacul al 18-lea, Anglia. Harmon susține că Wesley a crezut în prezența reală a lui Hristos în Euharistie, regenerarea botezului și pururea fecioria Mariei, pe care Metodistii le neagă. Harmon a studiat scrierile Sf. Părinți și a căutat să îndrepte rătăcirile Metodistilor, dar zice el: Cum poți să convingi pe cineva la comuniunea sfinților, când jumătate din pastori nu cred nici în Învierea lui Hristos? A părăsit Biserica Metodistă și a intrat la Biserica Ortodoxă Evanghelică, un grup de oameni cu idei similare cu ale lui, de apropiere către Ortodoxie. În 1987, au fost primiți în Biserica Ortodoxă Antiohiană și el a fost hirotonit ca preot ortodox.

El declară: Chiar dacă nu aș fi fost hirotonit într-o preoție, eu totuși aș fi devenit ortodox. Biserica Creștină Ortodoxă este Perla de mare preț. Și aceea este cu mult mai bine de a fi în ea, decât în orice fel de circumstanțe în altă parte.

8) PAUL WAISANEN, băiat sărac la o fermă, a învățat Catehismul lui Luther, la o școală duminicală. Într-o vacanță de Școală Biblică a luat contact cu Biserica Baptistă. S-a înscris la un Colegiu Biblic unde a aflat doctrina creștină, apologetică, studiul Bibliei și autenticitatea cărților Bibliei. Aceasta a fost un șoc pentru el, fiindcă învățase la Bapțiști că Biserica timpurie a abandonat Biserica Noului Testament și a devenit groaznică Biserica Romano-Catolică, împreună cu China Roșie și Rusia comunistă, au fost mari dușmani ai lui Hristos. La Colegiu a învățat că Papia, Ignatius, Irineu și Eusebiu au susținut cărțile Bibliei și că Romano-Catolicii sunt creștini adevărați și nu sectarismul Baptist. S-a înscris la o Școală Teologică Treimea Evanghelică și acolo a aflat că Biserica Romano-Catolică a fost Biserica adevărată, până când s-a

despărțit de Biserica Răsăritului. A plecat de la Biserica Baptistă din Illinois și s-a mutat în California, unde a înființat o Misiune nouă, Biserica Comunității lui Emanuel - primind și pe cei botezați în pruncie.

Când l-a cunoscut pe Preotul John Andersson de la Misiunea Ortodoxă Schimbarea la Față și pe credincioșii ei, atunci a văzut 2.000 de ani de credință către Evanghelia lui Hristos în liturgia ei, Crezul și viața de a fi creștin, de a nu fi separat de Biserică. A primit Mirungerea în Ortodoxie, a urmat Seminarul Ortodox și în iulie 1991, a fost hirotonit întru preoție.

El declară: Această Perla, Biserica Ortodoxă, cuprinde 2000 de ani de Tradiție vie a poporului lui Dumnezeu, începând de la Învierea lui Hristos, de la Apostoli și Sfinți, care au proclamat-o. Mulțumește lui Dumnezeu, că l-a ajutat să înțeleagă realitatea Bisericii istorice, Perla de preț de-a lungul veacurilor.

9) ALISTER ANDERSON, în timpul războiului al 2-lea mondial a fost ofițer pe un vas de război. În 1947 a demisionat și s-a înscris la un Seminar Teologic interconfesional. A fost hirotonit în Biserica Episcopaliană, acolo a învățat despre liturgia anglicană, cele 7 sacramente, Crezul, Sf. Tradiție, a citit cărți de Teologie Ortodoxă, fiindcă se spera atunci că Biserica Anglicană se va uni cu Biserica Ortodoxă. Între anii 1955-57, a servit ca preot militar în războiul din Vietnam. După război s-a retras, ca să fie la o parohie și episcopul a cerut ca toate parohiile să folosească o nouă carte de rugăciuni și o femeie să servească de preot. El și cu alți preoți au demisionat și au trecut la episcopalienii tradiționali.

În 1988, reînnoiește prietenia cu un preot ortodox și îi cere sfatul dacă el ar putea trece la Ortodoxie. Acela îl prezintă episcopului Kalistos și câtorva autori de cărți ortodoxe, acum află că în Ortodoxie nu au fost niciodată reforme și reformatori și e aceeași învățătură rămasă de la Hristos.

În 1992, a fost hirotonit întru preoție ortodoxă. El declară: Eu am fost binevenit acasă după 40 de ani de pribegie și acum am început un pelerinaj în Ortodoxie, cu Sf. Petru și Pavel, patronii sf. Biserici, unde servește și cu toți Sfinții Părinți ai Bisericii, care m-au luminat.

El notează, că după hirotonia lui au

mai primit hirotonia întru preoție ortodoxă și fostul pastor presbiterian K. Hines, fostul preot episcopalian Dr. Patrick Reardon și fostul educator romano-catolic Dr. Ray Stephens, hirotonit ca diacon ortodox.

10) TIMOTHY CREMEENS, botezat în Biserica Wesleyana, după aceea a intrat în Misiunea Penticostal harismatică. În 1979, s-a înscris la Colegiul Zion, care insistă ca studenții să fie „Născuți din Nou”, o experiență de mântuire și un „Botez cu Duhul Sfânt”, după care urma vorbirea în limbi. La istorie au învățat că după convertirea lui Constantin, Biserica a intrat în apostazie (lepădarea de credință), a pierdut credința și puterea ei a fost dată Pentecostului (Cincizecimii). A introdus tot felul de erori: Tradiție, episcopi, Liturgie, icoane cu venerare de sfinți etc. La începutul acestui secol s-a început restaurarea creștinismului prin reînnoirea penticostale.

A fost hirotonit în Biserica „Adunările lui Dumnezeu”, cea mai mare confesiune penticostală din S.U.A. Totuși, studiind istoria și Scriptura și-a dat seama, că nu se potrivește cu practica și învățătura penticostală și a început să studieze scrierile Sf. Părinți și literatura creștină de mai târziu și a constatat că Biserica Ortodoxă a păstrat Credința Apostolică întreagă.

El a îmbrățișat Credința Ortodoxă, s-a înscris la Seminarul Ortodox Sf. Vladimir și în 1992, a fost hirotonit întru preoție. El declară: Credința Ortodoxă a răspuns nu numai întrebărilor lui, ci continuă și la problemele cu viața lui în Hristos și Biserica Lui. El mulțumește Colegiului Zion, care l-a învățat să caute adevărul și așa a ajuns la Biserica Creștină Ortodoxă.

11) JOHN PRO, vine la Ortodoxie după 35 de ani de pastorat în Biserica Baptistă. Pe lângă Seminarul baptist, el a mai urmat 3 școli teologice protestante, obținând și un doctorat în Teologie. Problema care l-a frământat a fost că Mântuitorul a dat putere Apostolilor și urmașilor să conducă Biserica la unitate și nu la dezbinări. Biserica Baptistă susține că Biserica nu a avut grade de conducere: episcopi, preoți, diaconi.

Avea de gând să meargă la Biserica Romano-Catolică, dar Dumnezeu i-a trimis un preot ortodox, care i-a propus să reflecteze la creștinătatea ortodoxă și l-a

invitat să ia parte la o Liturghie servită de mai mulți preoți ortodocși. A studiat legăturile scripturale cu ritualul V. Testament și a Noului Testament, a fost primit în Biserica Antiohiană și după un curs de un an de Teologie Ortodoxă, în 1988, a fost hirotonit.

El declară: Am găsit Biserica, despre care Domnul a spus: Că va sta tare și nici porțile iadului nu o vor nimici. Ortodoxia este cea mai prețioasă credință, care aparține inimilor noastre.

12) ATHANASIOS LEDWICH a venit la Ortodoxie de la Anglicanism, Biserica Irlandeză. A studiat la Colegiul Treimea din Dublin. Ca student a cercetat Biserica Anglo-Catolică Sf. Bartolomeu, care avea un Hristos Pantocrator și icoane ce aveau ceva comun cu Biserica Ortodoxă, să simtă prezența lui Dumnezeu. A citit cartea „Biserica Ortodoxă” de Timothy Ware, dar acolo nu era nici o Biserică ortodoxă. În 1973, a fost hirotonit preot anglican și neînd multumit a trecut la anglo-catolici. În 1978, a fost numit la o Școală Catedrală din Hereford, să predea teologie la tineri. Crezând că puțini sunt cei care au deviat de la învățătura ortodoxă, cu aprobarea directorului Școlii a introdus ca patron al Școlii pe Maria, Maica Domnului și de aici a ieșit un scandal, comitetul și părinții copiilor au crezut că Papa de la Roma le-a preluat școala. Anglicanii cred că doctrina despre Maica Domnului, sfinți, sacramente sunt erezii papale. În 1984, David Jenkins, a fost ales de episcop la Durham și după alegea, la televiziune a negat nașterea Fecioarei Maria și Învierea trupescă a lui Hristos, ca evenimente istorice. S-a protestat la Arhiepiscopul de York, s-a scris în presă două luni despre erezia alesului, dar a fost consacrat ca episcop.

Ledwich a demisionat și a plecat în Yugoslavia, în Grecia, a vizitat străvechiul centru monastic Sf. Munte Atos. Timp de 3 luni a reflectat și a scris despre experiențele lui și în decembrie 1984, a fost primit în Biserica Ortodoxă de actualul episcop ortodox Kalistos Ware din Oxford.

El declară: În Credința Ortodoxă a aflat o nemăsurată fericire. Ea este Credința valabilă pentru cei ce o trăiesc și o practică. Este credința părinților, credința apostolilor și credința dată nouă de Hristos.

13) HAROLD DUNAWAY, născut din părinți penticostali, la 16 ani lasă școala, se duce la armată, după 3 ani primește un serviciu la o agenție de asigurări și după 2 ani se căsătorește cu o metodistă.

Au prieteni baptiști și primese amândoi botezul baptist. După 4 ani se mută în Kentucky, nu se înțelege cu baptiștii locali și intră la organizația Cruciada pentru Hristos și așa a devenit un creștin mai sărguincios. La 37 de ani s-a înscris la Colegiul Baptist. S-a mutat în California și după 2 ani ajunge în Alaska, la Anchorage, unde activează în organizația Cruciada pentru Hristos. În 1972, cumpără 5 acri de pământ cu o clădire, aproape de orașul Eagle River, se mută cu familia lui și cu încă 9 adulți și încep o comunitate creștină, la care au mai venit și alți tineri. Au muncit cu zel și au început să studieze istoria Bisericii timpurii și au aflat că aceea a fost o comunitate, care spunea Crezul, făcea semnul Crucii și se rugau cu Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, atunci aceea înseamnă că a fost Biserica Ortodoxă cu creștinismul ortodox, cu o vechime de multe veacuri și cu acele mari Consilii Bisericești (Sinoadele ecumenice). Au căutat uniunea cu Biserica Ortodoxă și în aprilie 1987, s-au unit cu Biserica Antiohiană și prin harul lui Dumnezeu, Biserica lor este acum Catedrala Sf. Ioan Evanghelistul, a fost preluată spre a promova credința ortodoxă în Alaska modernă. El a rămas preot în continuare la această Biserică Catedrală, unde s-a străduit mulți ani. Acum e mulțumit pentru că a aflat Impărăția lui Dumnezeu în Biserica Ortodoxă și merge înainte cu credința, repetând în continuu rugăciunea pentru toți: Doamne miluește.

14) DAVID SMITH a venit de la Biserica Metodistă, Unită. A activat la Studiul Biblie, adunări sociale, la Școli duminicale, a primit multe invitări de a ține predici, conferințe etc. La o adunare i s-a arătat neîncredere în zelul său pentru Dumnezeu și Biserică și chiar autoritatea bisericească i-a arătat neîncredere pentru desfășurarea lui spirituală, mai ales că știa că vrea să fie preot. A ieșit de la Metodisti și s-a atașat la Alianța Misionară, unde erau oameni de la diferite confesiuni și se gândea la care ar putea să fie cu serviciul mai aproape de Dumne-

zeu. A vizitat multe orașe și diferite Biserici, dar nici una nu i-a fost mai interesantă ca Biserica Ortodoxă. Aici, un grup de creștini s-a încredințat studiului Biblic și evanghelizării și au studiat istoria Bisericii și au aflat că Biserica s-a născut din Noul Testament. Cu frică a aflat ceea ce înseamnă pentru creștini „Trupul și Sângele” (Euharistia). A participat la Liturghia ortodoxă și a rămas impresionat, ca și când ar fi re trăit revelațiile Sf. Ioan la Patmos.

A fost primit în Biserica Ortodoxă și în 1991 a fost hirotonit întru preoție. El declară: Studiile de la Seminarul Teologic Asbury i-au dat lui uneltele necesare să descopere adevărul lui Dumnezeu și acela a fost vehiculul care l-a condus la minunata bucurie și împlinire pe care a aflat-o în Credința Ortodoxă.

15) BILL CALDARONI a venit de la Biserica Unită a lui Hristos, care pe la 1960, a fost axată pe probleme de justiție socială și teologie liberală. Bill Graham l-a capturat cu chemarea lumii la supunerea totală lui Iisus, ca Domn și Mântuitor. A citit Biblia și s-a rugat mai mult și a descoperit puterea spirituală în numele lui Iisus, ceva ca în „Rugăciunea lui Iisus” a Sfintei Ortodoxii: Doamne fise Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul. A citit cărți despre Sf. Scriptură și pe mulți îi supăra cu îndemnul la supunerea personală către Iisus. Profesorii de liceu au atacat integritatea intelectuală a creștinismului și din nefericire atacurile lor au lovit la țintă. Doi ani a fost torturat de îndoieli: Există oare Dumnezeu? Este Iisus Dumnezeu? Este adevărul în Biblie? A citit cărți de apologetică creștină, cărți de la Universitatea Oral Roberts, de la care a învățat despre necesitatea de a fi plin de Duh, lucruri străine pentru un evanghelic rațional fundamentalist și s-a înscris și la cursurile de la Universitatea O. Roberts, unde un profesor metodist harismatic l-a învățat despre splendoarea ritualului liturgic plin de duh, care l-a format mai mult pentru Ortodoxie. S-a înscris la Școala Teologică Treimea Evanghelică din Chicago, unde a urmat cursul „Creștinismul Răsăritean” la profesorul Dr. Th. Williams, diacon la o biserică ortodoxă. Aici a aflat despre Sf. Părinți ai Bisericii

primare, cele șapte sinoade ecumenice, Sf. Tradiție, sacramente, venerarea sfinților, și despre ce este mai important tăria continuității Bisericii Ortodoxe. A cercetat regulat Biserica Ortodoxă Evanghelică din Gary, Indiana, care în 1987 a fost primită în Arhiepiscopia Ortodoxă Antiohiană și în ziua primirii ei, Bill Caldaroni a fost hirotonit întru preoție și toți parohienii erau acum ortodocși în deplin.

El declară că mulțumește protestantismului evanghelic care l-a condus la bogățiile binecuvântate ale Sfintei Ortodoxii.

16) RON OLSON vine de la serviciul de Misionar al Bisericii Protestante Evanghelice. A urmat Școala duminicală protestantă și în timpul vacanțelor mergea la Școlile de Biblie, unde a ascultat predicatori mari. La 13 ani a citit Noul Testament de mai multe ori și a rămas impresionat de Predica de pe munte. S-a înscris la Colegiul Biola, dar avea impresia că sistemul de credință protestantă e în dezacord cu ce cuprinde Biblia.

A mers cu soția la serviciul misionar din Colombia, America de Sud, a studiat cu pasiune Scripturile și a luptat contra Martorilor lui Iehova. După 4 ani s-a întors în S.U.A. și a intrat în grupul „Schimbarea Conștiinței”, care ajută cambodgienii refugiați, spanioli săraci și îi încuraja să primească pe Hristos. A citit cartea „Devenind Ortodox” și a primit răspunsul dorit, că Biserica Ortodoxă lasă loc necunoscutului și învață să vezi pe Dumnezeu ca un mister și nu în mod raționalist protestant. Dumnezeu nu poate să fie raționalizat, sistematizat, analizat și sintetizat de oameni. Ia cunoștință despre Sfânta Treime, despre unirea cu Hristos prin rugăciune și experiență de clipă cu clipă întru desăvârșirea creștină.

El declara: Pentru mine, creștinismul ortodox este împlinirea credinței mele în Hristos; aceea este așa cum trebuie să fie adevărul. Aflând aceea, te simți ca atunci când vii acasă după o călătorie lungă. Suntem recunoscători că Dumnezeu ne-a adus acasă.

17) TIM BLUMENTRILL a crescut într-o grupare creștină numită „Creștini adunați în numele Domnului Iisus”, fără organizație centrală, ori ierarhie. El au respins hirotonia clericilor și confesiona-

lismul Protestanților. Ritualul lor era din câteva rugăciuni improvizate, cântări de imne, citiri din Biblie și culminând în Cina Domnului, o pâine mare și o cană de vin, considerate în mod simbolic că Hristos a fost prezent, în mod real, în adunarea lor. Totuși ei aveau dispreț pentru liturgia prescrisă. Comunitățile „Fraților”, cum se mai numeau ei, susțineau că ei sunt urmașii comunităților apostolice.

Tânăr fiind a fost influențat de sistemul moralist protestant și a încâtării anti-intelectuale. El a aflat unitatea între cele două legăminte: Testamentul Nou a împlinit pe cel Vechi și că Biserica nu poate fi despărțită de Împărăția lui Dumnezeu și a susținut acestea împreună cu rugăciunea în timpul ritualului public. Bătrânii confesiunii l-au oprit de a mai predica, spunând că a îmbrățișat o dogmă „falsă”. A vizitat numeroase biserici reformate și a rămas dezamăgit de episcopul din Durham, care a negat Învierea lui Hristos.

A trecut la grupul Evanghelic, care erau atrași de sistemul liturgic și sacramental al Bisericii Ortodoxe și au trecut la Ortodoxie. Pr. J. Braun i-a spus că Biserica Ortodoxă este Biserica Noului Testament și i-a recomandat câteva cărți ortodoxe și după 18 luni de studiu, el și cu soția au primit Sf. Mirungere în Ortodoxie. Ritualul cerească cu Cina Domnului, Euharistia, le-a stârnit dorința pentru un stil de viață în jurul Mesei Euharistice și să studieze Teologia Ortodoxă. El a declarat că se pregătește să aibă o viață de slujire în Biserică — Împărăția lui Dumnezeu pe pământ.

18) WILLIAM B. OLNHAUSEN a trecut printr-o gamă de confesiuni până să devină ortodox. Mama lui Metodistă, tatăl Romano-catolic, au cercetat o Biserică ce propaga redeșteptarea. Înscris la Seminarul Metodist, n-a fost atras de fundamentalism. Era atras de spiritualitatea romano-catolică, dar a renunțat din cauza adăugirilor la credință. Nu a privit spre Biserica Ortodoxă, i s-a părut străină și etnică, fiindcă națiile ortodoxe imigrate făceau serviciile în limba lor națională. A fost atras de anglicani, despre

care credea că ar fi o Ortodoxie vestică. S-a înșelat că Biserica Episcopaliană a introdus lucruri ce nu erau creștine: doctrine nescrise, acțiuni sociale fără bază teologică, hirotonia femeilor, avortul, și în sfârșit schimbarea totală a ideii despre Dumnezeu și credința creștină. Ani de zile a muncit pentru îndreptarea lucrurilor, fiind editorul buletinului tradițional religios, până în 1985, când un episcop nou ales a deviat (Amintit mai sus la alți preoți).

A citit cărți de teologie și spiritualitate ortodoxă, a demisionat de la editarea buletinului și a plecat în Grecia penxie și ca un grup de preoți a vizitat Biserica Ortodoxă este adevărata Biserică unită cu credința apostolică. A aflat că în S.U.A. sunt mulți convertiți la Ortodoxie și ca un grup de preoți a vizitat Biserica Ortodoxă Albaneză Sf. Nicolae din Chicago unde este o icoană plângătoare a Maicii Domnului.

A învățat doctrina ortodoxă și a încercat să o introducă în parohie, unii erau entuziasmați, câțiva interesați, dar au fost care nu i-a interesat sau chiar au fost contrari.

În 1989, a plecat de la Biserica Episcopaliană și știa că numai câțiva vreau să treacă la Ortodoxie, atunci și-a căutat un serviciu laic, dar înainte de a-și ocupa serviciul, s-au anunțat vreo 25 de inși din fosta lui parohie că vreau să fie ortodocși, atunci s-au mai aflat și alți câțiva ortodocși născuți și împreună au făcut o parohie ce a fost primită în Ortodoxie.

El declară: Dumnezeu i-a dat o parohie de mai multe națiuni și că niciodată n-a simțit atâta pace și dragoste și este aceea ce el a așteptat de 30 de ani și Dumnezeu l-a adus acasă. El speră că Dumnezeu îi va ajuta încă mulți ani de a-I servi Lui, cu recunoștință în Sfânta Lui Biserică Ortodoxă.

Din cele ce am extras din cartea amintită la început, ne putem da seama nu numai de frământările și zbuciumul sufletească ale acestor preoți, pentru a-și câștiga liniștea lor sufletească, pentru a avea o activitate pastorală, cât se poate mai corectă și mai apropiată de Legea lui Dumnezeu și de învățătura Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, lăsată Sfinților Săi Apostoli, pe care i-a întărit

cu harul Sfântului Duh, ca prin ei să fie răspândită la toate popoarele, și nu numai prin ei, ci și prin urmașii lor, prin succesiune apostolică, în Biserica întemeiată prin vărsarea scumpului Său Sânge și care rânduială s-a păstrat neștirbită și neschimbată în Biserica Ortodoxă, pe care, numiții au descoperit-o și pentru care s-au ostenit să o cunoască bine, ca să poată conlucra pentru mântuirea lor sufletească și a păstoriților lor, încredințați de la bunul Dumnezeu. Din declarațiile lor aflăm strigătul de bucurie și fericire că au descoperit Perla cea mai de preț a lumii, adevărata Credință Creștină.

lăsată de Hristos Apostolilor Săi, continuată în Sfânta Biserică Ortodoxă, precum și entuziasmul lor, că în sfârșit S-AU ÎNTORS ACASĂ.

Aceste declarații, mărturisiri sincere, făcute acum în mod public, ale foștilor păstori protestanți ce s-au întors acasă și au primit harul preoției în Ortodoxie, să ne fie nouă, celor născuți în Ortodoxie, ca o atragere a atenției, să ne dăm seama, cât de scumpă și curată este Credința Ortodoxă și care este îndatorirea noastră de a o urma în totul și a o transmite mai departe celor ce ne urmează.

Pr. ROMULUS RADU

0,30 lei

CRONICĂ BISERICEAȘCA

Reînnoirea Patriarhiei Ierusalimului. Dialogul ortodox-anglican. Relațiile între ortodocși și bapțiști. Contacte cu musulmanii. Bisericile trebuie să ia în serios ecumenismul. Patristica și lumea modernă. Contrabanda cu Biblia în China. Problema avortului și Bisericele din S.U.A. — — — — — 112

NOTE ȘI COMENTARII

REDACTIA : Secularizare și secularism. Nevoia de căință — — 118

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Die Geschichte der Rumänischen Orthodoxen Kirche*, Erlangen, 1994 (pr. prof. Ionel Popescu); preot Ioan M. Stoian, *Dicționar religios*, București, 1994 (V. Muntean); Alexandru Schmemmann, *Euharistia Taina Împărăției*, București, 1993 (pr. Dumitru Moca); Leonid Uspenski, *Teologia icoanei*, București, 1994 (Radu Preda); „*Am venit acasă*”, ed. E. Gillquist, New York, 1992 (pr. Romulus Radu). — — — — — 122

